ANKARA
HACI BAYRAM VELİ ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

SİBER ZORBALIK VE DUYGUSAL ZEKAYA İLİŞKİN YAPILAN ÇALIŞMALAR ÜZERİNE BİR İÇERİK ANALİZİ

Muhammet Emin İĞDE

Tez Danışmanı
Doç. Dr. Bahar KAYIHAN

YÜKSEK LİSANS
GAZETECİLİK ANABİLİM DALI
YENİMEDYA BİLİM DALI

AĞUSTOS 2022

ankara
HBM

SİBER ZORBALIK VE DUYGUSAL ZEKAYA İLİŞKİN YAPILAN ÇALIŞMALAR ÜZERİNE BİR İÇERİK ANALİZİ

Muhammet Emin İĞDE

YÜKSEK LİSANS

GAZETECİLİK ANABİLİM DALI

YENİ MEDYA BİLİM DALI

ANKARA HACI BAYRAM VELİ ÜNİVERSİTESİ

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

AĞUSTOS 2022

ETİK BEYAN

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmasında; tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, tez çalışmasında yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi, kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı, bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu, bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

Muhammet Emin İğde

05.08.2022

Siber Zorbalık ve Duygusal Zekaya İlişkin Yapılan Çalışmalar Üzerine Bir İçerik Analizi

Yüksek Lisans Tezi

Muhammet Emin İĞDE

ANKARA HACI BAYRAM VELİ ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
Ağustos 2022

ÖZET

Duygusal zekâ kavramı ilk kullanıldığı 1985 yılının ardından araştırmacıların büyük ilgisini toplamış ve bu kavrama ilişkin olarak yeni bir alan yazın oluşmaya başlamıştır. Siber zorbalık ise elektronik araçlarda ve internet kullanımındaki hızlı yükseliş neticesinde zorbalığın siber ortama taşınmasıyla ortaya çıkan bir kavramdır. Bu çalışmanın amacı duygusal zekâ ve siber zorbalıkla ilgili makaleleri incelemektir. Çalışmada nicel araştırma yöntemlerinden içerik analizi modeli kullanılmıştır. Araştırmanın örneklemi 2016-2022 yılları arasında duygusal zekâ ve siber zorbalık konularına ilişkin olarak hazırlanan toplam 301 makale ve buna ek olarak hem duygusal zekâ hem de siber zorbalığı birlikte içeren 4 tez ve 4 makaleden oluşmuştur. Araştırma sonucunda duygusal zekâ ve siber zorbalıkla ilgili makalelerin daha çok eğitim alanında yapıldığı, duygusal zekâ ve siber zorbalıkla ilgili çalışmaların 2019 yılından sonra artış gösterdiği anlaşılmıştır. Araştırmaların daha çok lisans öğrencileri ile yapıldığı, ilişkisel tarama modelinin kullanıldığı, veri toplama aracı olarak ölçeklerden faydalanıldığı tespit edilmiştir. Duygusal zekaya ilişkin çalışmalarda Schutte duygusal zekâ ölçeği kullanılırken siber zorbalığa ilişkin çalışmalarda Arıcak vd. tarafından tasarlanan siber zorbalık ölçeğinden istifade edildiği anlaşılmıştır. Duygusal zekaya ilişkin makalelerde iş ve iletişim üzerinde durulurken siber zorbalığa ilişkin makalelerde internet ve sosyal medya ile ilişkili konuların incelendiği tespit edilmiştir. Duygusal zekâ ve siber zorbalığın ortak olarak ele alındığı çalışmalar incelendiğinde, araştırmaların 2019 yılında yoğunluk gösterdiği, daha çok eğitim ve psikoloji alanına ilişkin olarak yürütüldüğü anlaşılmıştır. Veri toplama araçlarından ölçek kullanılırken araştırma modeli olarak büyük çoğunlukla ilişkisel tarama modelinden faydalanıldığı görülmüştür. Ortak çalışmalar daha çok lise öğrencileri üzerine yapılmıştır. Duygusal zekaya ilişkin olarak yapılan araştırmada Petrides ve Furnham ile Jolliffe ve Farrington'un ölçekleri daha fazla kullanılırken siber zorbalığa ilişkin olan kısımda Arıcak, Kınay ve Tanrıkulu siber zorbalık ölçeği yoğunluk gösterdiği belirlenmiştir. Duygusal zekâ ve siber zorbalığa ilişin ortak çalışmalarda daha çok empati konusuna odaklanıldığı anlaşılmıştır.

Bilim Kodu	: 116501
Anahtar Kelimeler	: Siber zorbalık, duygusal zekâ, siber mağduriyet
Sayfa Adedi	: 113
Tez Danışmanı	: Doç. Dr. Bahar Kayıhan

A Content Analysis On The Studies Conducted On Cyberbullying and Emotional Intelligence

M. Sc. Thesis

Muhammet Emin İĞDE

ANKARA HACI BAYRAM VELI UNIVERSITY
THE INSTITUTE OF GRADUATE STUDIES
August 2022

ABSTRACT

After the concept of emotional intelligence was first used in 1985, it attracted great attention of researchers and a new literature began to emerge regarding this concept. Cyberbullying is a concept that emerged as a result of the rapid increase in electronic tools and internet use, as a result of the transfer of bullying to the cyber environment. The aim of this study is to examine the articles about emotional intelligence and cyberbullying. Content analysis model, one of the quantitative research methods, was used in the study. The sample of the study consisted of a total of 301 articles which are related with emotional intelligence and cyberbullying between the years 2016-2022, and in addition to this, 4 theses and 4 articles containing both emotional intelligence and cyberbullying together. As a result of the research, it was understood that articles on emotional intelligence and cyberbullying were mostly written in the field of education, and studies on emotional intelligence and cyberbullying increased after 2019. It was determined that the studies were mostly conducted with undergraduate students, the relational survey model was used, and the scales were used as a data collection tool. While the Schutte emotional intelligence scale was used in studies on emotional intelligence, it was understood that the cyberbullying scale designed by Arıcak et al. was used in studies on cyberbullying. It has been determined that while the articles on emotional intelligence focus on business and communication, the articles on cyberbullying examine topics related to the internet and social media. When studies in which emotional intelligence and cyberbullying are discussed jointly are examined, it is understood that the researches intensified in 2019 and were carried out mostly in the field of education and psychology. While the scale was used as a data collection tool, it was observed that the relational survey model was mostly used as a research model. Collaborative studies were mostly carried out on high school students. While the scales of Petrides and Furnham and Jolliffe and Farrington were used more in the research on emotional intelligence, the Arıcak, Kınay and Tanrıkulu cyberbullying scales were used extensively in the part related to cyberbullying. It has been understood that the joint studies on emotional intelligence and cyberbullying focus more on empathy.

Science Code	:	116501
Key Words	:	Cyberbullying, emotional intelligence, cyber victimization
Page Number	:	113
Supervisor	:	Doç. Dr. Bahar Kayıhan

TEŞEKKÜR

Eğitim hayatım boyunca hiçbir zaman desteklerini esirgemeyen kıymetli annem Gülizar İĞDE ve babam Abidin İĞDE başta olmak üzere tez çalışmamda büyük emekleri ile bana öncülük eden tez danışmanım Sayın Doç. Dr. Bahar KAYIHAN'a, bu sürece başlamamda bana örnek model oluşturan saygıdeğer hocalarım Prof. Dr. Himmet HÜLÜR, Prof. Dr. Cem YAŞIN, Doç. Dr. Bilge ŞENYÜZ, Doç. Dr. Erol İLHAN, Doç. Dr. Muzaffer ŞAHİN ve ismini sayamadığım bütün kıymetli hocalarıma, bu zorlu süreçte bana gösterdiği anlayış için müdürüm Sayın Ercan TAVŞANOĞLU'na ve bütün kıymetli arkadaşlarıma teşekkür ediyorum.

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖZET iv

ABSTRACT v

İÇİNDEKİLER vi

TABLOLARIN LİSTESİ vii

ŞEKİLLERİN LİSTESİ ix

1. GİRİŞ 1

2. TEMEL ZEKA KAVRAMLARI VE YAKLAŞIMLAR 5

2.1. Zekâ Kavramı 5

2.2. Zeka Teorileri 7

2.2.1. Tek Etmen Teorisi 7

2.2.2. Çift Etmen Teorisi 8

2.2.3. Çok Etmen Teorisi 9

2.3. Howard Gardner'ın Çoklu Zekâ Kuramı ve Çoklu Zekâ Alanları 12

2.3.1. Sözel- dilsel zekâ 14

2.3.2. Mantıksal- matematiksel zekâ 14

2.3.3. Görsel- uzamsal zekâ 15

2.3.4. Müziksel- ritmik zekâ 16

2.3.5. Bedensel- kinetiksel zekâ 16

2.3.6. Sosyal- kişilerarası zekâ 17

2.3.7. İçsel- öze dönük zekâ 18

2.3.8. Doğacı zekâ 18

2.3.9. Varoluşçu zekâ 19

3. DUYGU VE ZEKA İLİŞKİSİ 21
3.1. Duygu Kavramı 21
3.2. Kavram Olarak IQ ve Duygusal Zekadan Farkı 22
3.3. Duygusal Zeka (EQ) Kavramı 25
3.4. Duygusal Zeka Modelleri 26
3.4.1. Mayer ve Salovey'in Duygusal Zeka Modeli 28
3.4.2. Reuven Bar-on'un Duygusal Zeka Modeli 29
3.4.3. Robert K. Cooper ve Ayman Sawaf'ın Duygusal Zekâ Modeli 30
3.4.4. Daniel Goleman'ın Duygusal Zekâ Modeli 31
4. TEMEL ZORBALIK KAVRAMI VE MODELLERİ 35
4.1. Saldırganlık 35
4.2. Zorbalık 36
4.3. Geleneksel/ Akran Zorbalığı ve Türleri 37
4.4. Siber Zorbalık 40
4.5. Siber Zorbalığın Nedenleri ve Aktörleri 42
4.6. Siber Zorbalık Türleri 45
4.7. Siber Zorbalığa İlişkin Kuramsal Açıklamalar 46
4.7. 1. Barlett ve Gentile Siber Zorbalık Kuramı 47
4.7. 2. Ekolojik Kuram 48
4.7.2.1. Mikrosistem 48
4.7.2.2. Mezosistem 48
4.7.2.3. Ekzosistem 49
4.7.2.4. Makrosistem 49
4.7.2.5. Kronosistem 49
4.7. 3. Genel Saldırganlık Kuramı 51

4.7. 4. Gerekçeli Eylem Kuramı ve Planlı Davranış Kuramı 52
4.7. 5. Rutin Aktivite Kuramı 53
4.7. 6. Sosyal Bilişsel Kuram ve Ahlaki Çözülme Kuramı 54
4.7. 7. Genel Gerilim Kuramı 55
4.7. 8. Kullanımlar ve Doyumlar Kuramı 55
4.8. Siber Zorbalığın Sonuçları 56
4.9. Siber Zorbalıkla Mücadele Etme Yöntemleri 57
4.10. Siber Zorbalık ve Geleneksel Zorbalığın Farkları 59
5. BULGULAR 63
5.1. Makalelerin Yazar Sayısına Göre Dağılımı 64
5.2. Makalelerin Bilim Alanlarına Göre Dağılımı 65
5.3. Makalelerin Yıllara Göre Dağılımı 66
5.4. Makalelerin Yöntem Şekillerine Göre Dağılımı 67
5.5. Makalelerin Veri Toplama Araçlarına Göre Dağılımı 68
5.6. Makalelerin Kullanılan Araştırma Modellerinin Dağılımı 68
5.7. Makalelerin Örneklem Sayısına Göre Dağılımı 70
5.8. Makalelerin Örneklem Dağılımı 71
5.9. Duygusal Zekaya İlişkin Yapılan Çalışmalarda Kullanılan Ölçeklerin Dağılımı 74
5.10. Duygusal Zekaya İlişkin Yapılan Çalışmaların Konu Dağılımı 75
5.11. Siber Zorbalıkla İlgili Makalelerde Kullanılan Ölçeklerin Dağılımı 80
5.12. Siber Zorbalıkla İlgili Makalelerin Konu Dağılımı 82
5.13. Duygusal Zeka ve Siber Zorbalığı Ortak Olarak Ele Alan Çalışmaların Analizi 85
6. SONUÇ VE ÖNERİLER..... 91

KAYNAKÇA 95

EKLER 107

ÖZGEÇMİŞ 113

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo **Sayfa**

Tablo 3.1. IQ ve EQ Becerilerinin Bütünleşmesi 24

Tablo 3.2. Temel Duygusal Zeka Modelleri 26

Tablo 4.1. Zorbalık Türlerinin Sınıflandırılması 40

Tablo 4.2. Zorbalığa Maruz Kalmanın Psikolojik, Sosyal ve Akademik Etkileri 57

Tablo 4.3. Geleneksel Zorbalık ile Siber Zorbalık Arasındaki Farklar 61

Tablo 5.1. Makalelerin Yazar Sayısına Göre Dağılımı 64

Tablo 5.2. Makalelerin Bilim Alanlarına Göre Dağılımı 65

Tablo 5.3. Makalelerin Yıllara Göre Dağılımı 66

Tablo 5.4. Makalelerin Yöntem Şekillerine Göre Dağılımı 67

Tablo 5.5. Makalelerin Veri Toplama Araçlarına Göre Dağılımı 68

Tablo 5.6. Makalelerin Kullanılan Araştırma Modellerinin Dağılımı 68

Tablo 5.7. Makalelerin Örneklem Sayısına Göre Dağılımı 70

Tablo 5.8. Makalelerin Örneklem Dağılımı 71

Tablo 5.9. Duygusal Zekaya İlişkin Yapılan Çalışmalarda Kullanılan Ölçeklerin Dağılımı 74

Tablo 5.10. Duygusal Zekaya İlişkin Yapılan Çalışmaların Konu Dağılımı 75

Tablo 5.11. Siber Zorbalıkla İlgili Makalelerde Kullanılan Ölçeklerin Dağılımı 80

Tablo 5.12. Siber Zorbalıkla İlgili Makalelerin Konu Dağılımı 82

Tablo 5.13. Duygusal Zeka ve Siber Zorbalığı Ortak Olarak Ele Alan Çalışmaların Analizi 85

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil **Sayfa**

Şekil 3.1. Mayer ve Salovey'in Duygusal Zeka Çerçevesi 29

Şekil 4.1. Coloroso ve Olweus'a Göre Zorbalığın Nedenleri 42

Şekil 4.2. Barlett ve Gentile Siber Zorbalık Modeli... 47

Şekil 4.3. Ekolojik Kuram ve Siber Zorbalık 50

Şekil 4.4.Genel Saldırganlık Kuramına Göre Siber Zorbalık Davranışı 52

Şekil 4.5. Sosyal Bilişsel Kurama Göre Karşılıklı İlişki 54

1. GİRİŞ

Platon, "tüm öğrenme süreci aslında duygusal bir temele dayanır" sözünü söylediğinde iki bin yıl önceydi (Mete ve Akpınar, 2015 :76). Platon bu sözüyle o gün duyguların öğrenmeye olan ilişkisini kendince kanıtlamıştı. Platon'un söylediği bu cümle yıllar sonra ortaya çıkacak bir tartışmanın ilk ipuçlarını veriyordu. Bugün tartışılan konu "duygusal zekâ" kavramının kendisidir. Duygusal zekâ kavramı, insanların zekâlarını sosyal bir süreç içerisinde incelemekle ilgilenir. IQ ise insanların beyin potansiyellerini ölçmeye yarar. Yani IQ için sosyal çevre zihnin yapısını etkilemez ya da etkilemediği varsayımına dayanır.

İnsanları diğer canlılardan ayıran en temel özellik zihinsel bir sürece sahip olmalarıdır. Yani insanlar düşünebilir, fark edebilir, ayırt edebilir ve aktarabilir. İnsanlar zekâları sayesinde çevrelerinde meydana gelen olaylara uygun tepkiler verebilirler. Zekâların da duyguları vardır. İnsanlar duygularını doğru yöneterek, istedikleri ortamlara uyum sağlayabilirler. Karşılarındakileri ve kendilerini anlayabilir. Kendilerini başkalarının yerine koyabilir. Bu yeteneklerin hepsi duygusal zekâmızın bizim üzerimizdeki iz düşümlerinin sayesindedir. Görülmektedir ki, duygusal zekâ insan yaşamı açısından büyük önem taşımaktadır. Bu bağlamda, duygusal zekanın pek çok diğer davranış ile ilişkili olduğu gibi siber zorbalık ile de yakından ilgili olduğu düşünülmektedir. Bu nedenle de bu çalışmada, siber zorbalık ve duygusal zekâ ile ilgili çalışmalar incelenmiştir. Bu inceleme ile hem bu çalışmalar arasındaki paralellikler ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır hem de bu konuları ele alan çalışmaların temel özelliklerini açığa çıkarmak hedeflenmiştir. Bu kapsamda bu çalışmalarda konu alınan içerikler, bu çalışmaların yöntemleri, veri toplama araçları, örneklemleri incelenmiştir. Siber Zorbalık ve duygusal zekâ ile ilgili çalışmaların inceleneceği bu tez çalışmasında, yöntem olarak doküman incelemesi yapılmıştır. Verilerin analizi ise nicel araştırma yöntemlerinden birisi olan içerik analizi uygulanmıştır. İçerik analizi, bir metinde yer alan sözcüklerin daha küçük içerik kategorileri kullanılarak özetlendiği sistematik ve yinelenebilir bir tekniktir. İçerik analizi belli kelime ve kelime gruplarının varlığının belirlenmesine yönelik yapılır (Büyüköztürk vd, 2012:240). Berelson'a göre (Berelson, 1952:17) içerik analizi, "iletişimin sunulan içeriğinin tarafsız, sistematik ve niceliksel tanımıdır".

Cartwright'e göre, (Cartwright, 1953: 421) "içerik analizi" ve "kodlamayı" birbiri yerine kullanarak herhangi bir sembolik davranışın tarafsız, sistematik ve niceliksel tanımlamasını yapmayı öngörüyoruz. Simon ve Burstein'e göre, "İçerik analizi, insanların söyledikleri ve yazdıklarının nicelleştirilmesi-sayısallaştırılması süreci olarak tanımlanabilir. Bu yaklaşımın özünde yazılan ve söylenilenlerin kategorileştirilmesi ve ne sıklıkla oldukları yatar" (Balcı, 1995: 215). İçerik analizi yöntemi ile çok sayıda veriden sayısal değerler elde edilerek, elde edilen değerlerden de belirli anlamların çıkarılması amaçlanmaktadır. Tez çalışmasında yapılan araştırmanın sayısal olarak fazla veri içermesi içerik analizi yönteminin bu çalışma için uygun olduğunu göstermektedir.

Siber zorbalık ve duygusal zekâya ilişkin olarak literatür incelendiğinde çok sayıda makale ve tez çalışmasının olduğu görülmüştür. Bu geniş evrenden, örneklem olarak "dergipark" platformu seçilmiştir. "Dergipark" platformunda "siber zorbalık ve duygusal zekâ" kelimeleri ile tarama yapılmıştır. 6 Nisan 2022 tarihi itibariyle "duygusal zekâ" etiketi ile yapılan taramada, 525 sonuç gösterilmiş bunların 321'inin araştırma makalesi olduğu görülmüştür. Yine aynı tarihte "siber zorbalık" etiketi ile yapılan taramada 187 sonuç gösterilmiş bunların 133'ü araştırma makalesi olarak kategorize edildiği tespit edilmiştir. Araştırma kapsamında bu sayıların; araştırma makalesi olmayan ve konuyla tam olarak ilgisi olmayan çalışmaların çıkarılması, İngilizce olarak yazılan çalışmaların araştırma kapsamı dışında tutulmuştur. Araştırma sonuçlarının anlamlı olması için konuya ilişkin çalışmaların yoğunluk gösterdiği 2016-2022 yılları örneklem olarak seçilmiştir. Çalışmada 2016-2022 tarihleri arasında duygusal zekaya ilişkin olarak 222 ve siber zorbalığa ilişkin olarak 79 makale incelenmiştir. Buna ek olarak yapılan analizlerin kontrolü niteliğinde hem duygusal hem de siber zorbalığa ilişkin olarak ortak çalışmanın yürütüldüğü 4 tez ve 4 makale incelenerek elde edilen sonuçlar birlikte değerlendirilmiştir. Verilerin analizi iki uzman tarafından kontrol edilerek güvenilirlik testi yapılmıştır. Çalışmada duygusal zekâ ve siber zorbalık kavramlarına ilişkin olarak önemli değerlendirmelerde bulunulmuştur.

Duygusal zekâya ilişkin yapılan çalışmalar incelendiğinde, duygusal zekâsı yüksek olan bireylerin hem kişisel hem de kişilerarası iletişim yetilerinin, duygusal

zekâsı düşük olan bireylere oranla yüksek olduğu tespit edilmiştir. İletişim bireyin kendisiyle ve kendisi dışında kişi veya kişilerle sağladığı etkileşimdir. İletişime ilişkin yapılan tanımların sayısı her araştırmacının konuya bakış açısı kadar fazladır. İletişime ilişkin tanımların sayısı iki yüze yakındır. İletişim Barnlund'a göre, "anlam arama çabasıdır; insanın başlattığı, kendisini çevresinde yönlendirecek ve değişen gereksinimlerini karşılayacak şekilde uyarıları ayırt etmeye ve örgütlemeye çalıştığı yaratıcı bir edinimdir". Gerbner'a göre ise, "iletişim mesajlar aracılığıyla gerçekleştirilen toplumsal etkileşim" (Mutlu,2012:148) olarak tanımlanmıştır.

Kısaca bir mesaj veya bilginin alıcıya gönderilmesi (Avcılar, 2010: 334) olarak tanımlanan iletişim bireyde başlar. İletişimin gerçekleşmesi için bir mesaja ihtiyaç vardır. Bu mesajlar birey tarafından başka kişi ve / veya kişilere iletilir. Bireyin iletişimin gerçekleşmesi için zorunluluk teşkil eder. İnsanın kendi kendiyle iletişimine *kişi içi iletişim* denir. Mutlu'ya göre kişi içi iletişim, "simgelerin, bir kişinin içinden dışa vurulmayacak şekilde sırf kendi içinde üretimini, iletilmesi ve yorumlanması; insanın kendi içinde, kendisiyle kurduğu iletişim" (2012: 186) olarak tanımlamaktadır. Kişi içi iletişimde asıl olan kişinin kendisini tanıması, duygu ve düşüncelerinin farkında olmasıdır. Kendini tanımayan birey başka bireylere kendini tam olarak anlatamaz. Kişi içi iletişimi güçlü birey ise hayatta daha başarılı olacaktır. Kişi içi iletişimi yeterli olan bireyler kişilerarası iletişimde de başarılı olacaktır. Kişilerarası iletişim kavram olarak; iki ve / veya daha fazla kişi arasında isteyerek ya da istemeyerek (Eğinli, 2019 :6) genellikle yüz yüze ilişki şeklinde (Mutlu,2012:185) gerçekleşen iletişim türü olarak ifade edilmektedir.

Kişi içi iletişimi güçlü olan bireylerin kişilerarası iletişimde de başarılı olması beklenmektedir. Duygusal zekanın bazı özellikleri incelendiğinde, daha çok kişilerarası iletişimin özellikleri ile uyum içinde olduğu söylenebilir. Duygusal zekâ bireyin kendini tanıması yönünden kişi içi iletişim ile ilgili görünmekte beraber ikili ilişkilerde karşı taraf ile etkileşim içermesi yönünden (empati gibi) kişilerarası iletişime daha yakın bir kavramdır. İletişimin genelde tanıma imkânımız olan birey ya da bireyler arasında gerçekleşen, geri dönüş sağlanabilen türünü kişilerarası iletişim içerisinde değerlendirmek mümkündür. Yüz yüze iletişim internetin icadı ve teknolojideki gelişmelerle yüz yüze olmaktan çıkmış ve elektronik araçlar ile

sağlanan bir iletişim ağına çevrilmiştir. Bu elektronik araçlar kimi zaman bireysel kimi zaman ise kitlesel iletişim araçlarını ortaya çıkarmıştır. Bireysel iletişimi sağlayan başta telefonlar olmak üzere birçok teknolojik aracın akıllı cihazlar halini alması kişilerarası iletişime yeni bir boyut kazandırmıştır. Kitle iletişim ise genellikle iletilen mesajın alıcıları sayı olarak fazla ve anonim özellik taşımaktadır. Kitle iletişim daha çok televizyon, radyo ve gazete gibi araçları kapsasa da günümüzde kullandığımız sosyal medya araçlarını da bazı yönlerden kitle iletişim araçları içerisinde değerlendirmemiz mümkündür. Örneğin canlı yayın açılabilen Instagram veya Facebook sayfamızda tanımadığımız kişi ya da kişilere ulaşabilmektedir. Özellikle siyasi liderlerin Twitter hesaplarından paylaştıkları mesajlar büyük kitlelere ulaşabilmesi yönünden kitle iletişim aracı görevini üstlenirken, bireylerin birbirlerine "dm" yoluyla attığı mesajlar kişilerarası iletişimin bir türü olarak değerlendirilebilir.

Geleneksel mesajlaşma, konuşma, görüşme gibi mesaj iletim sürecinin elektronik yöntemlerle aktarılmasıyla ortaya çıkan "siber" kavramı beraberinde "siber zorbalık" kavramını da getirmiştir. Siber zorbalık, geleneksel zorbalığın elektronik ortama taşınmasını içermekte ve geleneksel zorbalıktan farklı yanlarıyla dikkat çekmektedir. Özellikle sosyal medya uygulamalarının kullanımındaki artışlar siber zorbalığa maruz kalan birey sayısının da beraberinde arttığını göstermektedir. Siber zorbalık iletişimin hem kişilerarası hem de kitle iletişim (sosyal medya uygulamaları vb.) yönlerini kapsadığı söylenebilir. Siber zorbalık kişiler arası olabileceği gibi (rahatsız edici mesajların dm yoluyla kişiye gönderilmesi, tehdit etmek vb.) kitle iletişim (canlı yayın, zaman tüneli iletileri, blog yazıları gibi) türünde de gözlemlenebilmektedir.

2. TEMEL ZEKÂ KAVRAMLARI VE YAKLAŞIMLARI

2.1. Zekâ Kavramı

Ortak bir tanımın henüz yapılamadığı bir kavram olarak karşımıza çıkan zekâ genel itibariyle insanın aklını kullanma yetisi olarak düşünülebilir. Ortak bir tanımın olmaması, farklı alanlarda çalışan araştırmacıların her birinin kendi alanını esas alarak yaptıkları farkı ama benzer ifadeleri içeren tanımları ortaya çıkarmıştır.

Zekâ, eğitimcilere göre; öğrenme yeteneği, biyologlara göre; çevreye uyma yeteneği, psikologlara göre, muhakeme yoluyla sonuca ulaşma yeteneği, bilgisayar bilimcilerine göre; bilgi işleme yeteneği olarak tanımlanmıştır (Sivrikaya, 2010: 124). Zekâya ilişkin olarak farklı bilim dalları ile ilgilenen araştırmacıların yaptığı tanımdaki ortak nokta, ilgili alanın en önemli yeteneklerine sahip olma durumu olarak zekâyı tanımlamalarıdır. Buter-McManus, zekâyı en basit şekliyle; kişinin çevresine uyumlu bir şekilde tepki verme yeteneği olarak görülebileceğini ifade etmiştir (akt. Maboçoğlu,2006:37). Binet, zekâyı akıl yürütme, hüküm verme ve kendi kendini eleştirme kapasitesi olarak değerlendirmiştir (Toker vd., 1968: 64-65).Yılmazçetin'e göre, (Yılmazçetin, 2021: 1) *"*insanların kendilerini başkalarını ve çevrelerini anlama, uyum sağlama, akıl yürütme, planlama, problem çözme, soyut düşünme, karmaşık fikirleri anlama, hızlı kavrama ve deneyimlerden öğrenme becerileri gibi birbirinden farklılık gösteren zihinsel faaliyetlerini anlamak, sınıflandırmak, ölçmek için üzerinde çalışılan bir olgu*"* olarak tanımlanmıştır.

Ortak disiplinler içerisinde de zekâya ilişkin farklı tanımlamalar yapılmıştır. Zekâ kavramı, özellikle psikolojide çok büyük öneme sahip olmasına rağmen, ortak tek bir zekâ tanımı bulunmamaktadır. Bu durumun nedeni, zekânın yalnızca tek bir kabiliyette değil farklı becerilerden oluşan kapsamlı bir biçimde kendini gösteriyor olmasıdır (Konrad ve Hendl akt. Akın, 2010:5). Zekâya ilişkin bir diğer tanım da Jean Piaget'e aittir. "Piaget 'ye göre zekâ, çevre ile uyuşma, düşünce ile aksiyonun teşkilatlandırılması ve yeni baştan organize edilmesi demek olan belli bir uyumlu davranış örneğidir" (Clark ve Sarıer, 1972: 205). Garett zekâyı bilişsel yönü ağır basan bir yetenek olarak görmekte ve zekâyı "anlamayı ve sembolleri kullanmayı gerektiren problemlerin çözümünde ihtiyaç duyulan yetenekleri kapsar" şeklinde tanımlar. Zekâ Storddad'a göre, "bireyin zor, karmaşık, soyut, ekonomik, amaca

uygun, sosyal değeri olan ve özgün nitelikler taşıyan zihinsel davranışları yapabilme ve koşullar altında bireyin enerjisini davranışlar üzerinde toplayabilme ve heyecanlara karşı koyabilme yeteneği", Binet'e göre *"*akıl yürütme, hüküm verme ve kendi kendine eleştirme kapasitesi*",* Wechsler'e göre *"*bireyin amaca uygun hareket etme, mantıklı düşünme ve çevresiyle düşüncelerini etkili bir şekilde tartışabilme gücüdür; bireyin amaçla davranma, mantıklı düşünme ve çevresiyle ilişkisinde etkili olma kapasitesinin tümü*"* , Terman'a göre, *"*soyut semboller üzerinde düşünebilme*"*, Munn'a göre *"*uyumun esnekliği ya da çok taraflılığı olarak tanımlayabileceğimiz bir fonksiyonu*"* olarak tanımlanmıştır (Titrek, 2016: 7-8). Zekâya ilişkin tanımlar ortak bir noktada birleştirilerek bir tanım yapmak istendiğinde; bireyin akıl yürütme yolunu kullanarak düşünebilmesi, çevreye uyum sağlaması, olay ve durumlara ilişkin çıkarımda bulunması, elde ettiği bilgiyi işleyerek sonuç çıkarabilmesi ve çıkardığı sonuçları bilgiye dönüştürerek bu bilgiden faydalanma yetisi olarak tanımlanabilir.

Zekâ tanımındaki çeşitlilikler yeni birçok sorunun ortaya çıkmasına neden olmuştur. Soyut bir kavram olan zekâyı ölçmek mümkün müdür? Zekâ geliştirilebilir bir şey midir? Konuya ilişkin yapılan tartışmalar genel anlamda araştırmacıları iki gruba böldüğü söylenilebilir. Kimi araştırmacılar zekânın genetik bir yapı olduğunu ileri sürer, yani bireyin zeki olması genetik sebeplerle ilişkilendirilir. Bu görüşe sahip bilim insanlarından birisi de Binet'tir. Binet'e göre, zekâ genetiktir, araştırma ve öğrenme yoluyla çok az gelişebileceğini ifade eder (Yerli, 2009: 2). Zekâ "genetik" faktörler esas alınarak incelendiğinde gelişme gösterse dahi bireyin genetik kodları ne ise zekâ düzeyinin o seviyelerde kalacağı söylenilebilir. Bazı araştırmacılar ise genetik faktörlerin etkisi olmakla birlikte kişinin bulunduğu çevrenin öneminin azımsanmaması gerektiğinin altını çizer. Piaget'e göre, insan bir toplumun içinde doğar ve bu toplumun kendisine sunduğu hazır işaretler sistemi ile karşı karşıya kalır. Bu da bireyin zekâsını etkilemektedir. Toplumsal yaşamın zekâyı etkilediği araçların: dil (işaretler), karşılıklı etkileşim (zihinsel değerler) ve düşünceye dayatılan kurallar (kolektif mantıksal ya da mantık öncesi normlar) olduğunu ifade eder (Piaget, 2016 :189).

Zekânın gelişim sürecinde genetik etkenlerin mi yoksa çevresel etkenlerin mi etkili olduğuna ilişkin tartışmaların bir sonuca bağlanması için zekânın ölçülmesi gerekmektedir. Çevresel ya da genetik zekâ gelişimi alanında çalışan birçok araştırmacı, zekânın doğrudan ölçülemeyeceğini düşünmektedir. İnsan zekâ sının doğrudan ölçülmesi mümkün değildir. Burada ölçülen şey zekâ değil bireyin zekâsını nasıl kullandığının yani bireyin belli alanlardaki başarısının ölçümüdür (Baymur, 2017:252). Zekânın ölçümünün yapılması için zekâ testlerine ihtiyaç duyulmaktadır. Psikolojik testler içerisinde en eski testler zekâ testleridir. Binet ve Simon tarafından 20.yüzyılın başlarında yapılan çalışmalarda kullanılan testler zamanla bireysel zekâ testlerini meydana getirmiştir (Kline'den akt. Demirel vd., 2006: 11). Günümüzde de zekâyı ölçmek amacıyla çeşitli testler yapılmaktadır. Yapılan testler genellikle IQ'ya yönelik olmakla beraber EQ (duygusal zekâ)'nun popüler hale gelmesiyle bu alana ilişkin çalışmalar ve testler de geliştirilmiştir.

2.2. Zekâ Teorileri

Zekâya ilişkin ortak bir tanımın yapılamamış olmasıyla zekâyı ne yönden inceleneceği ve nasıl bir kuramın geliştirileceğine ilişkin olarak farklı görüşler ortaya atılmış, her görüş çerçevesinde farklı kuramlar geliştirilmiştir. Araştırmacılar, zekânın boyutlarının ne veya nelerden meydana geldiğine ilişkin sorular sormuşlardır.

> 20.yüzyılın başlarından itibaren bu soruya verilen yanıtlara kısaca göz atıldığında zekânın tek bir genel yetenek olduğu görüşü (tek etmen kuramı); genel yetenek ile birlikte özel yeteneklerden oluştuğu görüşü (çift etmen kuramı) ve farklı alanlardaki yeteneklerin toplamı olduğu görüşü (çok etmen kuramı) günümüze dek ileri sürülen görüşler olmuştur (Baymur'dan akt. Maboçoğlu, 2006:38).

Bu çalışmanın temel noktasını oluşturan duygusal zekâ kavramı genel itibariyle çok etmen kuramı içerisinde yer almaktadır.

2.2.1. Tek Etmen Teorisi

Zekâyı tek bir yetenek bütünü olarak ele alan Tek Etmen Teorisine ilişkin olarak ilk önemli çalışmalar Francis Galton tarafından yapılmıştır. Galton'a göre zekâ, kalıtsal yoldan nesilden nesle aktarılır. Üstün yetenekli bireylerin gelecek

kuşaklarının da üstün yetenekli ve her alanda zihinsel etkinliklerini aynı başarıda kullanması beklenir (Avcı, 2017: 34). Galton zekâyı deneysel açıdan incelemiş ve zekâyı öğrenme gücü olarak görmüştür. Ona göre, insanın duyu organları ne kadar keskinse zekâsı da o derece keskindir fikrini ortaya atmıştır. Galton, insanlar arasında duyum yönünden farklılıklar olabileceğini düşündüğü için öncelikle duyuma ilişkin testler gerçekleştirmiştir (Özdemir, 2007: 12). Alfred Binet, Galton gibi zekânın tek etmenli olduğunu iddia etmiştir. Binet'e göre, zekâ genetiktir ve öğrenme ile çok az gelişebilir. Alfred Binet zekâya ilişkin açık bir tanım yapmamış, zekâyı sınıflandırmak yerine; *bellek, hayal gücü, yaratıcılık, dikkat, anlayış, etki altında kalma* gibi özelliklere ilişkin olarak araştırma yapmıştır (Köroğlu, 2006: 15-16). Zekâyı tek etmen teorisi içerisinde; Galton, Binet, Terman, Piaget, Stern ve Davis incelemiştir. Piaget'e göre, zekâ gelişimi yaşa bağlıdır. Zekâ gelişimi doğumdan ergenlik sonlarına kadar çevreye uyum ile devam etmektedir. Stern, *yeni koşullara uyma yeteneği* olarak gördüğü zekâyı Davis *edinilen bilgilerden yararlanılarak problem çözme yeteneği* olarak görmüştür (Avcı, 2017:36). Tek Etmen Kuramını benimseyen araştırmacıların da kendi içerisinde zekânın çevresel mi genetik mi olduğuna ilişkin farklı görüşlerin yer aldığı söylenebilir. Binet zekâyı genetik temeller çerçevesinde değerlendirirken, Piaget ise çevre uyumundan bahsetmektedir. Aynı kuram üzerinde çalışmalar olsa da zekânın gelişim sürecine ilişkin farklı düşüncelerin mevcut olduğu söylenebilir.

2.2.2. Çift Etmen Teorisi

Zekâya ilişkin diğer önemli teorilerden birisi de Çift Etmen Teorisidir. Temsilciliğini; Charles Spearman, Raymond Bernard Cattell ve Frederich Herzberg'ın yaptığı çift etmen teorisine göre, zekâ iki faktör üzerinde incelenmiştir. Teorinin öncülüğünü yapan Spearman, zihnin tek bir yetenekten değil iki temel faktörden ortaya çıktığını ileri sürmüştür. Bu iki faktöre "g" ve "s" adlarını vermiştir. Yetenek olan "g" genel yetenekleri ifade ederken "s" ise özel yetenekleri ifade etmektedir. Spearman'a göre, insanlar ihtiyaçları doğrultusunda kimi zaman "s" kimi zaman "g" yeteneklerini daha baskın bir biçimde kullanabilmektedirler (Çüçen, 2014: 9). Bireylerin "g" si birbirlerinden farklıdır. Zekâyı ölçmek Spearman'a göre, "g" yi ölçmek anlamına gelmektedir. Hem "g" hem de "s" kişiden kişiye değişim

gösterir. Ancak "s" çevresel etkenlere göre farklılaşırken "g" daha sabit bir durumdadır (Köroğlu, 2006 :17). Bir diğer deyişle "s" çevresel etmenleri, "g" daha çok genetik etmenleri içermektedir. Sperman'ın iki faktörlü modeli, araştırmacıların üzerinde tartıştığı çevresel mi genetik mi sorusunun cevabını her ikisi birden diye cevap vermektedir. Çift etmen teorisini iki faktör üzerine kuran bir diğer araştırmacı da Raymond Bernard Cattell'dir. Cattell'e göre zekâ, iki zihinsel yetenek kümesinden meydana gelmektedir. Bunlar; "akıcı" ve "kristal" zekâdır (Avcı, 2017: 37). Kristal zekâ, "mantık yürütme, sözel ve sayısal beceriler ile ilgilidir. Akıcı zekâ ise görsel uzaysal yetenekleri, görsel ayrıntıları fark edebilme ve ezber belleğini" kapsamaktadır (Aysel, 2006: 59). Çift etmenli teorisini motivasyon üzerine kurgulayan Frederich Herzberg'e göre, motivasyonu belirlemek için, "motivasyonel faktörler" ve "hijyen faktörler" olmak üzere iki faktörden söz etmektedir. Bireyi mutlu eden, bireyin iş tatmini ve doyumunu sağlayan faktör motivasyonel faktörken, hijyen faktörler ise motive edici özellikleri az olan, bireyin çalışma koşulları, aldığı ücret düzeyi, işyeri politikası, ast-üst ilişkileri gibi unsurlardır (Avcı, 2017: 38). Diğer bir ifadeyle iş ile ilgili olan faktörler motivasyonel, işe karşı olumsuz tutumlar ile ilgili olan faktörler ise hijyen faktörler olarak kabul edilmektedir (Doruk, 2015: 184).

2.2.3. Çok Etmen Teorisi

Çok Etmen Teorisi, zekâyı etkileyen şeylerin ikiden daha fazla olduğunu ileri sürer. Bu teorinin temsilcileri başlıca Thorndike, Thurstone, Guilford ve Stenberg'tir. Birbirleriyle benzerlikleri olduğu gibi farklı teoriler geliştirmişlerdir. Bu kısımda konuyla ilgili kısaca bilgiler verilecektir. Çok Etmen Teorisi, çoklu zekâ kuramına giden yolun ilk yapı taşlarını oluşturmaktadır.

Çok Etmen Teorisinin öncülerinden Edward Thorndike, Çoklu Faktör Kuramını ileri sürmüştür. Thorndike'e göre, a) Soyut zekâ, b) Mekanik (somut) zekâ ve c) Sosyal zekâ olmak üzere üç zekâ türü vardır (Aslan,2009: 10). Soyut zekâ; "düşünceleri ve sembolleri anlama, somut zekâ; nesneleri ve şekilleri anlama ve yönetme yeteneği, sosyal zekâ; bireyleri ve sembolleri anlama, bireylerle ilişki kurma ve yönetme yeteneği olarak" ele almıştır (Avcı, 2017: 39). Thorndike'nin zekâ türleri içinde en dikkat çekici sosyal zekâdır. Sosyal zekânın tanımından da

anlaşılacağı üzere bu zekâ bireyleri ve bireylerle ilişki kurma gibi kişilerarası iletişimin temelini oluşturan yetileri içerisinde barındırmaktadır. Bu açıdan bakılacak olursa sosyal zekânın duygusal zekâyla benzerlikler içerisinde olduğunu söylemek mümkündür. Duygusal zekâ da kişi ve/veya kişileri anlama, anlamlandırma ve yönetme- yönlendirme gibi yetenekleri ele almaktadır.

Çok Etmen Teorisi'nin bir diğer temsilcisi Louis Leon Thurstone'dur. Thurstone'ın 1930'larda yaptığı çalışmalarla zekânın yedi bileşenden oluştuğunu belirtmiştir. Bunların: Uzaysal yetenek, algısal hız, sayısal yetenek, sözel yetenek, bellek, kelime bilgisi ve muhakeme (akıl yürütme) olduğunu söylemiştir. Thurstone'a göre bu yedi zihinsel bileşen birbirinden farklıdır (Aysel, 2006: 61). Thurstone'un bu yedi zihinsel bileşenine kısaca bakılacak olursa, sayısal; sayısal işlemleri yapabilme yeteneğini, sözel; kelimeler arasındaki ilişkileri fark edebilme yetisi, uzaysal; bir cismin uzayda bulunma şekillerini göz önünde canlandırabilme, sözcük akıcılığı; belirli süre içerisinde çok sayıda sözcük kullanabilme yeteneği, akıl yürütme; bir ilke veya kuralı tümevarımsal ve tümdengelimsel düşünme biçimi ile bulma yeteneği, anlamsız belleme; imkan kapsamında çabuk öğrenme yeteneği, algısal; farklı şekiller arasındaki farkları fark edebilme yeteneği (Özdemir, 2007: 16) olarak açıklanabilir. Joy Paul Guilford, 1959 yılında yayınladığı "zihin yapısı" kuramı ile zekânın içerik, işlem ve ürün olmak üzere üç boyutu olduğunu ileri sürer. Bu üç boyut temel yapı taşlarıdır ve bunlardan herhangi birinin eksikliği zekânın yokluğu anlamını taşımaktadır. Üç boyutlu zihinsel yapı modeli ismi verilen bu modelin alt kategorilerinde 120 madde yer almaktadır. Guilford bu modeli tasarlanırken faktör analizi tekniğinden faydalanmıştır (Durdu, 2015: 23). Üç boyutlu zihinsel yapı modelini oluşturan içerik: Şekil, sembol, anlam ve davranışı; İşlem: biliş, bellek, alışılmış ve/ veya sıra dışı düşünce ve değerlendirmeyi, ürünler ise; birimleri, ilişkileri, sistemleri ve dönüşümleri kapsamaktadır (Ören,2011:16). Zihinsel bir yapının olması için öncelikle bir içerikten söz etmek gerekir. Bu içeriği işleme alarak kendi içinde değerlendirebilme yetisine sahip olmak ve son olarak elde edilen sonuçların ürün haline dönüşmesi gerekir. Bu tanımlamadan Guilford'un üç boyutlu zihinsel yapısının iletişim süreciyle benzerlik taşıdığını söylemek mümkündür. İletişimin gerçekleşmesi için mesaj, gönderen ve alıcının olması gerektiği gibi burada da içerik, işlem ve üründen bahsetmektedir.

Triarşik Zekâ Kuramı olarak da bilinen Üçlü Zekâ Kuramı, Çok Etmen Teorisi yaklaşımlarından bir diğeridir. 1985-86 yılları arasında Robert Sternberg tarafından ortaya atılan "üçlü zekâ kuramı", gerçek hayat için gereken becerilerin geleneksel zekâ testlerinin ölçtüğü beceriler kadar önemli olduğunu ifade eder (Aysel, 2006:59). Sternberg zekâyı, bir çevresel bağlamı seçme, biçimlendirme ve uyum için gerekli zihinsel yeteneklere sahip olma yetisi olarak görür. Bu açıdan bakılacak olursa, zekâ çevreye bir tepkiden daha çok onu biçimlendirme yetisidir. Çevresel bağlam zaman içinde değiştiği için, onu seçme, uyum gösterme ve biçimlendirme zaman sürecinde devam edecektir. Bu durum zekâyı yaşam boyu öğrenmenin anahtarı olarak görmeye neden olacaktır (Eröz, 2011:29). Zekânın insan doğasını bütünüyle ele aldığı bir yapı olduğunu belirten Sternberg' e göre, IQ puanı ile zekâyı tanımlamak yetersizdir. İnsan doğasında yalnızca soyut ve akademik beceriler değil insanın bilgiyi ileri düzeye taşıma ve genişletme kapasitesi bir diğer ifadeyle yaratıcı becerisi ve ürettiklerini hayata uygulama becerileri de yer almaktadır (Tok ve Sevinç ,2010:64). Yani diğer bir değişle zekâlı olmaktan öte onu kullanabilme yetisine ihtiyaç vardır. IQ ise sadece zekâyı ölçmeye yöneliktir. Oysa zekâ seviyesi yüksek olduğu halde zekâsını kullanamamak yani hayata uygulama becerisinin de belirlenmesi gerekmektedir. Sternberg 'in teorisini diğerlerinden ayıran en önemli özellik, zekânın kültürel ve evrensel boyutlarını ele almasından kaynaklanmaktadır. Sternberg, çevre ve kültürün zekâ üzerindeki etkilerini de incelemektedir. Çevre ve kültürün kişinin yaptığı davranışlar kapsamında zeki veya zeki olmayan davranışın neler olduğunu belirlediğini ileri sürer (Durdu, 2015 :24). Sternberg' in teorisine göre zekânın üç boyutu vardır. Bunlar; analitik, yaratıcı ve pratik zekâ boyutudur. Ancak bu teori zekânın bölünmesi olarak değerlendirilmemelidir (Başaran, 2008: 123). Zekâ birbirinden farklı boyutlarda olsa dahi aslında bir bütün teşkil etmektedir. Sternberg' in zekâ boyutlarını analitik, pratik ve yaratıcı zekâ olarak tanımlamıştır. Bu kapsamda bakılacak olursa: A) Analitik (bileşimsel) Zekâ Boyutu, Sternberg' e göre zekânın bu boyutunu ölçmek için IQ testleri kullanılabilir. Bu boyut üç bileşenden meydana gelir. Bunlar: Yürütücü biliş, bilgi edinme ve performanstır. B) Pratik (bağlamsal) Zekâ boyutu, Sternberg'in teorisine göre zekânın ikinci boyutu bireyin uygun bir bağlama ulaşmasını sağlayan zihinsel aktiviteleri içeren pratik (bağlamsal) zekâ boyutudur. Sternberg, bu boyut için sokak zekâsı kavramını da kullanır. Çünkü bu boyutta çevreye uyum sağlamak amacıyla bireylerin kendileriyle çevrelerinde

olan ilişkiyi dikkate almaları gerekmektedir. Kısacası bu boyut bireyin gerçek dünyadaki girişimleri veya davranışlarını yönlendiren zekâ boyutudur. Bu nedenle pratik zekâ boyutunun ölçülmesi sadece zihinsel becerileri değil bireyin davranış ve duygusal zekâsının da gözlenmesiyle mümkün olacaktır. Pratik zekâ boyutunun bileşenleri adaptasyon, değiştirme ve seçmedir (Başaran, 2008:125). C) Yaratıcı (deneyimsel) Zekâ boyutu, Sternberg'in teorisine göre zekânın üçüncü boyutu olan yaratıcı zekâ boyutu, duyguları kontrol etme ve amaçlar doğrultusunda kullanma, sentez yapma ve yeni durumlara uygun tepki vermeyi içermektedir. Sternberg'in zekânın deneyimsel yönünü ve bireyin içsel dünyasıyla dışsal gerçeklik arasındaki ilişki bağının nasıl kurulduğuna dikkat ettiğini belirtir.

2.3. Howard Gardner'ın Çoklu Zekâ Kuramı ve Çoklu Zekâ Alanları

Zekâ incelenmeye başladığı ilk günden itibaren araştırmacılar için zekâ dendiğinde akla ilk önce IQ geldiği için, IQ'yu ölçmeye ve tanımlamaya çalışmışlardır. IQ ile yürütülen çalışmalarda zekâ tek bütün olarak ele alınmıştır. Ancak bu durum 1960 yılına gelindiğinde farklı bir boyut kazanmış ve zekânın çoğullaştırılmasına ilişkin olarak çalışmalar başlamıştır. İlk olarak John B. Carol'un zekâ konusunu ele alarak; en üst kısma genel zekâyı, orta kısma akıcı zekâyı, kristalize zekâyı, genel hafızayı, görsel algılamayı, geri getirme yeteneğini, bilişsel hızı ve işleme hızını zekâ faktörleri şeklinde oluşturmuş, en alt kısma da sınırlı faktörleri yerleştirerek bugün bahsettiğimiz çoklu zekâ alanlarının ilk temelini atmıştır.1960 yılında başlayan zekâya bakış açısındaki değişim sürecini 1980'lerde yaşanan yeni araştırmalar hızlandırmıştır (İbiş, 2018: 22). Howard Gardner'ın 'çoklu zekâ kuramı' konunun farklı bir boyut kazanmasına sağlamıştır. Gardner'ın çoklu zekâ kuramına göre, zekâ bir bütün olarak değerlendirilemez, zekâ birden fazla boyutlar ile değerlendirilebilir. En önemlisi ise bunlar bireyden bireye farklı düzeylerdedir ve doğuştan var olmaktadır (Arslan, 2013:170). Gardner çoklu zekâ kuramına ilişkin yaptığı tanım ile insan zekâsını genetik açıdan ele almıştır. Ona göre birey doğduğu andan itibaren farklı zekâ boyutları ile doğmaktadır. Ancak başka bir tanımda Gardner zekâyı; bir bireyin bir veya birden fazla kültürel ortamda değer bulan ürünler ortaya koyma veya problemler çözme kapasitesi olarak ifade eder (Gardner 'dan akt. Saban,2009:835). Her iki tanım birleştirildiğinde Howard

Gardner'ın zekâya ilişkin tanımı yaparken hem genetik hem de çevresel etkenlere gönderme yaptığı görülecektir. Gardner'ın her iki etmene yakın olarak yapmış olduğu tanım ve geliştirmiş olduğu çoklu zekâ kuramı, alana ilişkin olarak araştırma yapan kişilerin dikkatini çekmiştir. Zekâya ilişkin olarak yapılan araştırmaların sayısında da artış gözlemlenmiştir. Çoklu zekâ kuramından önceki çalışmaların büyük bir çoğunluğu IQ'ya odaklıydı. Gardner'ın kuramı ile her bireyin farklı zekâ türlerine sahip olduğu ve bu zekâ türlerinin geliştirilebileceği düşünülmeye başladı (Arslan, 2013: 170). Her insanın kendi zekâsını artırma ve geliştirme yeteneğine sahip olduğunu düşünen Howard Gardner'ın göre zekânın bazı özellikleri vardır. Bunlar; a) zekâ sadece değişmez aynı zamanda başkalarına da öğretilir, b) zekâ insandaki beyin ve zihin sistemlerinin birbirleriyle etkileşimi sonucu ortaya çıkan çok yönlü bir olgudur, c) zekâ çok yönlülük göstermesine rağmen kendi içinde bir bütündür, d) her insan, çeşitli zekâ alanlarının tümüne sahiptir, e) her insan, zekâ alanlarından her birini belli bir düzeyde geliştirebilir, f) çeşitli zekâ alanları genellikle bir arada belli bir uyum içerisinde çalışırlar, g) bir insanın her alanda zeki olabilmesinin bir çok yolu bulunmaktadır (Selçuk, Kayılı ve Okut'tan akt. Ceylan, 2020: 15). Geleneksel zekâ anlayışının dışına çıkan Howard Gardner, oluştuğu çoklu zekâ kuramı ile bu çalışmanın ana konularından birisini oluşturan duygusal zekânın ilk temellerini atmıştır. Zekâya ilişkin olarak günümüzde yapılan çalışmalar incelendiğinde çalışmaların birçoğunun tek boyutlu zekâ değil çoklu zekâ alanları üzerine yapıldığı görülecektir.

Geleneksel tek boyutlu zekâ anlayışının ötesinde farklı birden fazla zekâ türünün olduğunu ileri süren Howard Gardner, zekâya ilişkin çeşitli alt boyutlardan bahsetmektedir. Bu alt boyutlar Gardner'ın her çalışmasında yenilerini ekleyerek devam etmektedir.

Gardner (1986), zekânın yalnız bilişsel değil, güdüsel ve duygusal faktörlerden de kaynaklandığını ileri sürmüştür. İnsan zekâsının nesnel bir şekilde ölçülebileceği tezini savunan ve zekâyı daha çok doğuştan getirilen zihinsel özellikler bütünü olarak tanımlayan geleneksel anlayışı eleştirerek, zekânın tek faktörle açıklanamayacak kadar çok sayıda yetenekleri içerdiğini ileri sürmüştür. (Titrek, 2016:44) Howard Gardner çoklu zekâ kuramıyla insanın zekâsının farklı alanlara sahip olduğunu ifade

eder. Gardner alana ilişkin olarak yaptığı çalışmalar neticesinde, ilk olarak zekâ alanlarını sözel, müziksel, mantıksal, görsel, bedensel, kişilerarası ve içsel zekâ olmak üzere yedi türde toplamaktadır Howard Gardner, ilerleyen çalışmalarında doğacı zekâ ve varoluşçu zekâ alanını ekleyerek sınıflandırmayı genişletmiştir (Dilci ve Babacan, 2011: 52-53). Howard Gardner'ın çoklu zekâ alanları şunlardır:

2.3.1. Sözel –Dilsel Zekâ

Howard Gardner'ın Sözel- Dilsel zekâ, kelimelerin insanlar için bir şey ifade etmesini ve dili iletişim aracı olarak kullanabilmesini sağlayan zekâ alanıdır. Sözel-Dilsel zekâ alanında insanlar duydukları dilsel ya da sözel kavramları algılayabilir buna sözlü ya da sözsüz olarak karşılık verebilirler. Gardner'ın bu zekâ türüne yalnızca dilsel ya da yalnızca sözel dememesinin, her iki başlığı da aynı tür içinde ele almış olmasının, nedenini sağır bireylerin doğal dili işitme eylemi olmadan edinebilmelerine bağlar (Gardner, 2017: 155). Talu'ya göre, sözel-dilsel zekâ kapasite sözel ve yazım yeteneği olarak ortaya çıkabilir. Sözel yeteneği; hikâye anlatan, politikacı, konuşmacı gibi kişilerin kullandığı özellikler iken yazım yeteneği şair, oyun yazarı gibi kişilerde ortaya çıkabilir (Talu, 1999: 166). Gardner, dilsel bilginin insan toplumu açısından büyük önem taşıdığı dört ana elemandan bahsetmektedir. Bunlar; retorik, dilin şifre potansiyeli, açıklamada üstlendiği rol ve dilin kendi eylemlerini açıklama potansiyelidir (Gardner, 2017:134). Sözel-dilsel zekâda bireyin konuşma yetisine sahip olmasından daha çok bir mesajın aktarımını sağlayabilme yetisinin önemi vardır. Mesajın karşıdaki kişi tarafından çözümlenebilmesi ve belirtilen ifadelerin anlamlandırılabilmesini kapsamaktadır.

2.3.2. Mantıksal- Matematiksel Zekâ

Mantıksal-matematiksel zekâ, kişinin matematiksel ve mantık gerektiren işlerde başarılı olmasını gerektirir. Bu zekâ alanı yüksek olan bireyler matematik ve mantık içerek konulara daha yatkındır. Mantıksal-Matematiksel Zekâ alanının matematiksel kısmı sayısal işlemlerle ilgileniyor olsa da mantıksal kısım sayıdan çok sosyal konularla ilgilenmektedir. Belli bir duruma ilişkin olarak kurulan mantıksal ilişkiler bu zekânın kapsamı içerisinde ele alınabilir.

Mantıksal- matematiksel zekâ denince akla ilk olarak fen bilgisi ve matematik dersleri gelse de günümüzde öğrencilerdeki eleştirel düşünme becerilerinin geliştirilmesi gerektiği inancının öneminin artması, mantıksal-matematiksel zekâ alanının sosyal bilimler üzerindeki etkisini göstermektedir. Bu açıdan mantıksal-matematiksel zekânın çerçevesinin daraltıldığını, bu zekâ türünün işlevlerini yalnızca basit matematik problemleri çözmek gibi algılandığını belirtmekte yarar vardır. Bu zekâ türünün işlevi aslında insan ilişkilerindeki çatışmaların çözülmesi, psikolojik sorunlarla baş etme, mutlu olma, seçimlerini doğru yapma, eleştirel düşünme gibi sosyal konulardır (Selçuk'tan akt. Gürses,2011:15). Gardner'a göre; bir şeyin nasıl çalıştığını sorgulama, akıldan hızlı bir biçimde hesaplama yapabilme, matematik etkinlikleri, strateji oyunları, mantık oyunlarını seven ve buna ilişkin olarak üst düzey düşünme becerilerini kullanabilen bireylerin mantıksal-matematiksel zekânın ipuçlarını taşıdığını belirtir (Şen, 2006:34). Matematiksel-mantıksal zekâ seviyesi yüksek bireylerin özellikle sayısal işlerde daha başarılı olacağı söylenilebilir.

2.3.3. Görsel- Uzamsal Zekâ

Görsel-uzamsal zekâ isim olarak her ne kadar görmeye odaklı olarak anlaşılmakla beraber, tıpkı dilsel-sözel zekâ gibi bu konuda engeli olan kişileri de kapsamı içine almaktadır. Görme engeli olan bireyler, görsel /uzamsal zekâ ile görsel algılama arasındaki ayrımın açıklamasını sunmaktadırlar. Görme engelli kişiler şekilleri elleri ile tanımlamaya çalışır. Bu tanımlama süreci görsel- uzamsal zekânın alanıyla ilgilidir ve görme engelli birey aslında elleriyle görsel hafızasını oluşturacak nesneyi tanımlar. Yani dokunmanın algısal sistemi, kişideki görme ile paralellik gösterir (Şen,2006:35). Burada ifade edilmek istenen görsel-uzamsal zekâ için bireyin görseli görmesini sağlayacak göze aslında ihtiyacının olmadığı inancıdır.

Howard Gardner, görsel-uzamsal zekâ alanının üç yeteneği içerdiğini belirtir. Bu yeteneklerin: Selçuk vd. göre, "Nesneleri doğru bir şekilde algılamak, bir nesneyi uzayda hareket ediyor gibi hayal ederek ya da başka birinin perspektifinden resimleyerek yönlendirmek, birinin algılarını iki ya da üç boyutlu somut örnekler halinde transfer etmek" (Karadeniz, 2006:31) olduğu söylenebilir. Görsel-uzamsal zekâ alanında önemli olan görmekten daha çok algılamaktır. Görme engelli bireyler

elleriyle ya da ellerindeki bazı araçlarla etraflarında var olan durum ve olayları algılayabilirler.

2.3.4. Müziksel- Ritmik Zekâ

Howard Gardner'ın zekâ alanlarından bir diğeri olan müziksel-ritmik zekâ temel olarak müziksel yetiler üzerinde durmaktadır. Müzik dünya var olduğu günden itibaren mevcut olan bir şeydir. Doğadaki canlıların seslerinden günümüzdeki en son teknolojik müzik aletlerine kadar müziğin çok uzun bir geçmişi vardır.

Müzikal-ritmik zekâ, kendi kural ve düşünme yapılarına sahiptir. Müziğin üç temel öğeyi bulunmaktadır. Bunlar; ses perdesi, ritim ve tondur. Gardner müzikle ilgilenen her insanın bu üç öğeyi kullanarak beste müzikal etkinliklerde sahip olabileceğini düşünür. Çevremizde duyduğumuz seslere anlam yüklemek, ses tonundan konuşan kişinin ruh halini sezebilmek gibi davranışlar da müzikal zekânın önemli bir parçası olan yetilerdir (Altuntaş, 2007:24). Müziksel- ritmik zekâ, kişinin müzik formlarını anlama, kavrama ve ayırt etme özelliklerine sahip olması (Saban,2009:836) olarak tanımlanabilir. Lazear 'a göre müziksel- ritmik zekâ bireylerde doğmadan önce gelişmeye başlayan ilk zekâdır. Bireyler ilk olarak sesleri anne karnında duyar (Bümen'den akt. Karadeniz,2006: 32). Müziksel- ritmik zekâ her ne kadar duyma ile ilişkili görülse de Howard Gardner'ın sözel-dilsel veya görsel-uzamsal zekâ alanına ilişkin olarak belirttiği görme engelli ya da konuşma engelli olma durumunun burada da geçerli olabileceği düşünülebilir. Müziksel-ritmik zekâ için duyma eylemi gerekli görülmekle beraber tarihi süreçte besteleri ile büyük ün kazanmış olan Beethoven'ın 30'lu yaşlarından sonra duyma yetisini kaybetmesine rağmen beste yazabilmesi onun müziksel-ritmik zekâsının gücünün işitme yetisini kaybetse dahi devam ettiğini ispat etmektedir. Bu açıdan bakılacak olursa, işitme yetisinin eksikliği kişinin müziksel-ritmik zekâsıyla bir ilişkisi olduğunu göstermez

2.3.5. Bedensel-Kinetiksel Zekâ

Spor yaparken, yürürken veya sadece konuşurken bedensel hareketler gerçekleştiririz. Bedensel hareketler hayatımızın her zaman içerisinde olan yetilerimizdir. Kimi zaman bu hareketler kısıtlansa dahi bedenimizin herhangi bir kısmını hareket ettiriyor olmamız bu zekâyı ister istemez kullanıyor olduğumuzu

gösterir. Bedensel- kinetiksel zekâ ise daha çok bu yeteneklerin daha profesyonel bir biçimde kullanımıyla ilgilidir. Bir ressamın resim çizmesi, bir vücut geliştirme sporcusunun halter kaldırması gibi eylemleri gerçekleştiren kişilerin bedensel-kinetiksel zekâları daha yüksek olacaktır.

Bedensel- kinetiksel zekâ bireyin bedenini kullanabilme yeteneğidir. Tıpkı bir heykeltıraş ya da sporcu gibi meslekler bedensel-kinetiksel zekânın ön planda olduğu işlerdir (Saban,2009: 836). Bedensel- kinetiksel zekâ, karşılaşılan bir sorunu çözmek ya da bir şey üretmek amacıyla vücudu kullanma yetisi için geçerlidir (Demirel vd., 2006:25). Bedensel zekânın özündeki kapasiteler: a) bedensel hareketleri kontrol edebilme, b) planlanmış beden hareketlerini kontrol edebilme, c) bedenin farkında olmak, d) zihin ile beden arasında güçlü bir bağ kurabilme, e) bedeni tam olarak kullanabilmek (Bümen'den akt. Altuntaş, 2007:25) olarak kabul edilmektedir. Bu zekâ alanında da bedenin sağlamlığının ötesinde başka önemli şeylerin olduğu söylenebilir. Elleri olmayan bir ressamın ayakları ile resim çizmesi ya da bacakları olmayan bireylerin ampute futbol takımlarında oyun oynaması bedensel özürlerin bu zekâyı kullanmamak için yeterli bir sebep olamayacağının göstergesidir.

2.3.6. Sosyal-Kişilerarası Zekâ

Sosyal-Kişilerarası Zekâ, duygusal zekânın niteliklerini taşır. Bireyler sosyal-kişilerarası zekâ alanı ile diğer bireylerin duygularını anlayabilir, empati kurabilir ve kendi duygularını dışa aktarabilir. Altuntaş'a göre sosyal-kişilerarası zekâ, "sözel ve sözel olmayan iletişim becerilerini, iş birliği becerilerini, çatışma yöntemini uzlaşma becerileri ile ortak fayda amacına ulaşmak için gereken güven, saygınlık, liderlik ve diğerlerini güdüleme yeteneği ile ilgilidir" (Altuntaş, 2007:26). Bir insanın diğer insanların duygu, istek ve ihtiyaçlarını anlama, ayırt etme ve karşılama kapasitesi olarak tanımlanabilecek olan sosyal -kişilerarası zekâ insanın diğer insanlardaki mimik, ses ve yüz ifadelerine karşı duyarlı olmasını da beraberinde getirir (Saban, 2014:45). Sosyal-kişilerarası zekâ alanı ön planda olan bireylerin özellikleri: başkalarının bakış açılarıyla bakabilirler, grup içinde başarılı ilişkiler kurabilirler, farklılıkları fark eder, sosyal ilişki kurmaktan hoşlanır, paylaşarak, iş birliği yaparak, karşılaştırarak öğrenirler, jest mimik ve sese duyarlıdırlar, problemi olan arkadaşlarına öğütler verirler (Özden'den akt. Karadeniz, 2006:36). Sosyal-

kişilerarası zekâ yalnızca diğer insanlarla sözel veya sözsüz iletişim yetisinden daha fazlasıdır. Sosyal-kişilerarası zekâ boyutu yüksek bireylerin grup iş birliği yeteneğinin de olması beklenir (Demirel vd., 2006:39). Sosyal-kişilerarası zekâya ilişkin olarak yapılan tanımlar ile duygusal zekâya ilişkin yapılan tanımların büyük benzerlikler içerdiği gözlemlenmektedir.

2.3.7. İçsel Öze Dönük Zekâ

Howard Gardner'ın çoklu zekâ alanlarından bir diğeri olan içsel-öze dönük zekâ, daha çok bireyin kendi ile olan iletişimini ele alır. İnsanlar ilk yaratıldığı günden itibaren kendi içlerine dönük iletişim içerisindedirler. Kişi tek başına ya da başka insanların yanında da kendi içerisinde düşünür ve kendini tanımaya, anlamaya ve anlamlandırmaya çalışır. Bu zekâ türü bu konuya ilişkin olarak ön plana çıkmaktadır. Gardner'a göre içsel – öze dönük zekânın üç öğesi vardır. Bunlar; kişinin benlik ve sahip olduğu kaynakların bilincinde olması, duygu ve düşüncenin farklılığını algılayabilmesi, bütün bunları davranışları anlamada ve yönlendirmede kullanabilmesi (Selçuk'tan akt. Karadeniz 2006: 37) olarak belirtilmiştir. İçsel –öze dönük zekâ alanı ile duygusal zekâ arasında bazı benzerlikler bulunmaktadır. Her ikisi de bireyin kendisini tanımasının önemini içerir. İçsel- öze dönük zekâ ayrıca kişi içi iletişimin de tanımını akla getirmektedir.

2.3.8. Doğacı Zekâ

Howard Gardner'ın çoklu zekâ alanlarından bir diğeri olan doğacı zekâ, isminden de anlaşılabileceği gibi doğaya odaklı ilişkileri içeren zekâ türüdür. Bu zekâ alanını iyi biçimde kullanan kişiler doğaya karşı daha hassas yaklaşmaktadırlar.

Doğacı zekâ bireyin doğaya karşı ilgisinin olması, onları ayırt edebilme ve sınıflandırabilme yetisidir (Saban, 2009: 836). Doğacı zekâ da birey adeta bir biyolog gibi canlı hayatıyla ilgilidir. Doğacı zekâsı yüksek bireyler sağlıklı bir çevre oluşturma bilincine sahiptir ve buna göre hareket ederler (Saban, 2014: 46). Bümen' e göre, "doğacı zekânın özündeki yeterlilikler: a) doğa ile bütünleşme, b) doğal bitki örtüsüne duyarlılık, c)canlılar ile etkileşim kurma, koruma, d) doğanın tepkilerine karşı duyarlılık, farkındalık, e) doğadaki bitki ve hayvanları tanıma ve sınıflama, f) bitki yetiştirme" (Altuntaş, 2007: 27) olarak belirlenmiştir. Doğacı zekâsı yüksek

bireylerin doğa ile ilişkili şeylerden hoşlandığı ve diğer insanlara göre doğa ile daha hızlı bir bütünleşme içine girdiği söylenebilir. Doğacı zekâsı yüksek olan bireylerin doğaya ilişkin farkındalıklarının diğer bireylere oranla daha fazla olduğu düşünülebilir.

2.3.9. Varoluşçu Zekâ

Howard Gardner'ın çoklu zekâ kuramını meydana getiren zekâlardan birisi de varoluşçu zekâdır. Bu zekâ türünün özelliği, "hayatın sonu hakkında olumlu ya da olumsuz fikirlere sahip olan, ahlaki değerleri oluşturan bireylere has bir zekâ alanı değil, bilakis bazı konular üzerine ustaca ve derince düşünebilen her bir birey tarafından geliştirilebilir bir zekâ alanı" olmasıdır. Varoluşçu zekâsı baskın olan bireyler arasında filozoflar, dindar liderler ve iz bırakmış devlet adamlarını görmek mümkündür (Gardner'dan akt. Babacan ve Dilci, 2012: 972). Varoluşçu zekânın ilgi alanında insanoğlunun varoluş amacının farkında olması olarak değerlendirilebilir. Bu zekâ alanının *"*Dünya'ya nasıl ve niçin geldik? Bilinç ne demektir? Ölüm nedir? Neden ölürüz? Bir başka insana neden âşık oluruz? veya bir sanat dalına kendimizi neden adarız?" (Altan, 2012: 140) merak ettiği sorulardandır. Fikir insanları, din adamları gibi bireyler sürekli bu sorular üzerine kafa yorarlar. Bu tür metanın ötesindeki metafiziksel, varoluşsal soruların cevaplarını arayan kişi veya kişilerin varoluşçu zekâ alanları diğer insanlara göre daha fazla ön plandadır.

3. DUYGU VE ZEKÂ İLİŞKİSİ

3.1. Duygu Kavramı

İnsanlar iç dünyalarında yaşadıkları haz ve hüznü duygu dediğimiz soyut şey vasıtasıyla yansıtır. Duygular soyut olmakla beraber dış dünyamızda kendini gösterebilecek çeşitli araçlara sahiptir. En ufak hareket, mimik, ses duygularımızın dışa yansıtmamızda bize yardımcı olmaktadır. Kızgın olduğumuzda ses tonumuzun yükselmesi veya saldırgan hareketler sergiliyor olmamız duyguların dışa yansıyan taraflarıdır.

Latincede, harekete geçiren ruh anlamına (Aslan,2013: 8) gelen duygu soyut bir kavram olması nedeniyle farklı biçimlerde tanımlanmıştır. Psikolog Dr. Daniel Goleman kavrama ilişkin olarak hisleri ön plana çıkarmış ve duyguyu "bir his ve bu hisse özgü belirli düşünceler, psikolojik ve biyolojik haller ve bir dizi hareket eğilimi anlamında ifade" (Koçyiğit, 2016: 219) etmiştir. Duygular, kişilerin yalnızca yaşamına yön vermez, aynı zamanda hayatını devam ettirmesinde kişiye yön gösterir. Duygular bir tür iletişim aracıdır, kişinin iç dünyası hakkında diğer kişilere ipuçları verir (Gürüz ve Eğinli, 2018: 268). Daniel Goleman konuya his olarak yaklaşırken, Robert Solomon'a göre, "duyguların sadece his olmadıklarını, her birinin kendine özgü bir fonksiyonu olduğundan onların olumlu ve olumsuz olarak değerlendirilemeyeceğini iddia etmektedir" (Ilgaroğlu, 2019: 59). Salovey ve Mayer' e göre duygu, "İnsanın yaşadığı çeşitli olayların bir karşılığı olarak ortaya çıkan, farkında olma, idrak ve fizyolojik tepkiler gibi unsurları içeren pek çok psikolojik alt sistemi koordine eden ve insanın içinde gerçekleşen bir olaydır" (Demir, 2021:183). Öz itibariyle duygu, içerisinden bulunduğumuz durum ve eylemlerin hem biz hem de çevremizce hissedilme durumudur. Canlılar olarak karşılaştığımız durumlara istemsizce ya da istemli olarak tepki veririz. Duygu bu tepkileri ifade etmekte kullanılan kavramdır. Duygu soyut olduğu için ancak bireyin verdiği tepkiler yoluyla fark edilebilir. Bu farkındalık yüz ve mimikler aracılığıyla gerçekleşmektedir. Duygu kavramına ilişkin yapılan bir tanımda, "insanın iç ve dış çevresinden gelen uyaranların, elem ya da haz türünden İzlenimler yaratması eylemidir" (Başaran'dan akt. Akçay ve Çoruk, 2012:4). İzlenimleri tepkiler takip etmektedir. Duygu, Mayer ve Arkadaşlarınca "psikolojik, bilişsel, motivasyonel ve deneyim gibi pek çok

psikolojik alt sistemden oluşan organize olmuş zihinsel tepkiler" şeklinde tanımlanmıştır (Aslan, 2013: 9). Duygular Passons'a göre; "kişinin harekete geçmesi için enerji temin etmesi ve kişinin kendi gereksinimlerini karşılayabilmesi için çevreyi manipüle edebilmesi ya da gereksinimi karşılayacak uygun davranışları yapabilmesi için, yönlendirici ya da değerlendirici bir fonksiyon göstermesi" olmak üzere iki amaca hizmet ederler. Ortaya çıkan enerji kişinin gereksinimlerini karşılıyorsa olumlu duygular, gereksinimlerini karşılayamıyor veya zararlı etkiler oluşturuyorsa olumsuz duygular ortaya çıkar (Tuğrul'dan akt. Titrek, 2016:71). Soğuktan üşüyen bir kişinin ısınmak için kaloriferi açması ile yaşadığı olumlu duygu ısınma ihtiyacını gidermesidir. Ancak kişi bu eylemi gerçekleştiremediği için üşümeye devam ediyorsa bunun sonucunda olumsuz duygular hisseder.

Her alanın uzmanlarınca farklı bir tanımı yapılan duygunun ortak bir tanımı yapılacak olursa; iç ve dış uyaranlardan gelen davranışsal tepkilere yol açarak bireyde elem ya da haz türünden izlenim yaratan, yapılandırılmış hisler ve bu hislerin izlenimler aracılığıyla ortaya çıkan tepkilerinin bütünüdür. Acı çeken bir insanın mutsuz hissetmesi ve bunu ağlayarak bize yansıtması konuya ilişkin örnek olabilir.

3.2. Kavram Olarak IQ ve Duygusal Zekâdan Farkı

Zekâ soyut bir kavram olması nedeniyle ölçülüp ölçülememe noktasında ilk tartışmalardan sonra onun ölçülebileceğine ilişkin olarak görüşlerle beraber IQ kavramı ortaya çıkmıştır. Buna göre, IQ bireyin entelektüel, analitik, mantıksal ve rasyonel becerilerinin bütünüdür. Sözel, uzaysal ve matematik becerilerini içerir. Yeni bilgileri öğrenme hızımız, odaklanma gücümüz, objektif bilgiyi hafızamızda tutma sınırlarımız ile ilgilenir (Stein & Book, 2003 :27). Bu kavram bir kişinin zekâsını kullanma seviyesini ölçmeye odaklıdır. Çoğunlukla IQ genetiksel kodlarla ilişkilidir ve çevresel etmenler ya da duyguların IQ üzerinde yeterli bir etkisi yoktur.

İlk kez 1912 yılında Alman psikolog Wilhelm Stern tarafından ortaya konan IQ kavramının amacı belirli testler ile zekâ seviyesinin tespitini sağlamaktır. Bireylerin IQ seviyeleri belirli puanlamalara göre farklı sınıflara ayrılmıştır. Buna göre, a) 20-34 Embesil, b)35-49 Yüksek düzey zekâ geriliği, c) 50-69 Orta düzey zekâ geriliği, d) 70-79 Düşük düzey zekâ geriliği, e) 80-89 Donuk normal zekâ, f) 90-109 Normal

zekâ, g) 110-119 Parlak zekâ, h) 120-129 Üstün zekâ, ı) 130-139 Çok üstün zekâ, i) 140-149 Dâhiye yakın zekâ, j)150 ve üstü dahi (Sarı, 2017: 15) olarak belirtilmiştir. Zekâya ilişkin ilerleyen çalışmalar zekânın yalnızca genetik kodlardan değil duygu ve çevresel etkenlerden de kaynaklanabileceği görüşünü ortaya çıkarmıştır. Bu sürecin sonunda IQ'dan daha fazla ilgi odağı olacak yeni bir zekâ türü olan duygusal zekâ (EQ) ortaya çıkmıştır. EQ duyguların ve çevrenin de ölçme işine katıldığı bir alan olarak karşımıza çıkmasına rağmen, Daniel Goleman'ın ifadesiyle IQ ile karşıt değil, sadece ondan farklı biçimde değerlendirilmesi gereken yeti ve/veya yetilerdir (Goleman, 2018a: 74).

> IQ ve duygusal zekâ birbirlerine karşıt değil, birbirlerinden ayrı yetilerdir. Hepimizde akıl ve duygusal hassasiyet karışıktır, IQ'su yüksek ancak duygusal zekâsı düşük (veya IQ'su düşük ve duygusal zekâsı yüksek) kişiler, kalıplaşmış inanışlara karşın görece enderdir. Aslında IQ ve duygusal zekânın bazı yönleri arasında az da olsa bir bağlantı vardır, ancak bu o kadar ufaktır ki, IQ ile duygusal zekânın birbirinden bağımsız olgular olduğunu açıkça ortaya koyar (Goleman, 2018a: 74).

BİLİŞSEL ZEKÂ (IQ)	DUYGUSAL ZEKÂ (EQ)
Düşünmek, tartmak	Birleştirmek
Bütün verileri toplamak	Yeni fikirler bulmak
Anlamını kavramak	Yeni anlam yaratmak vermek
Mantıkla karar	Deneme-yanılma yoluyla karar vermek
Zaman ve sükûnet	Acele ve sabırsızlık
Beyinle	Farz ederek
Gerçek veriler	Yumuşak bilgi
Analitik	Bütüncül
Mantıkla yönetilen	Duygusal
Beynin sol yarısı	Beynin sağ yarısı
Eğer ve fakat	Burada ve simdi
Tartarak karar vermek	Anında karar vermek
Düşünmek	Hissetmek
Denemek, kontrol etmek	Verilen kararların doğruluğuna inanmak
Kelimeler ve sayılar	İnsanlar ve durumlar
Geçmişi anlamak	Geleceği etkilemek
Mantık	Psikomantık
Soğuk, kesin	Sıcak, bulanık
Mesafeli	Yakın
Benmerkezci	Çoğulcu
Yalıtılmış	Bağımlı
Eril	Dişil
Anlayış	Duygu
Eğitim	Yürek

Tablo 3. 1. IQ ve EQ Becerilerinin Bütünleşmesi (Brockert ve Braun, 2000:20).

Yıllarca bireyin işlevselliğinin ve başarısının IQ ile doğru orantılı olduğu kanısı yaygındı. Son zamanlarda ise duygusal zekânın da başarıda etkili olduğu düşünülmeye başlandı. IQ daha çok bireyin zekâ fonksiyonlarını değerlendirirken EQ bireyin duygusal sentez, tespit ve fonksiyonlarını ortaya koymayı amaç edinmektedir (Doğan ve Demiral,2007: 213). Bireyin yalnızca bilişsel zekâya (IQ) sahip olması yeterli değildir. İnsan sosyal bir varlık olduğu için yalnızca genetiksel kodlarının getirdiği zekâsal seviyesinin yanı sıra çevresel faktörlerden ve/ veya duygulardan etkilenmesi de mümkündür. Bu nedenle duygusal zekânın ölçümümün yapılması bireyi tanımak açısından büyük önem taşır.

3.3. Duygusal Zekâ (EQ) Kavramı

Bilişsel zekânın (IQ) genel olarak bireyin zekâ fonksiyonlarını kullanma yetisi üzerinde durması, duygu ve çevresel etmenleri zekânın içine katmamış olmaları yeni araştırmalarda bunun bir eksiklik olarak algılanmasına neden olmuştur. Howard Gardner'ın ve ondan önceki çok etmen kuramcılarının ortaya attığı zekâ boyutları zekânın tek bir etmenden oluşmadığı fikrinin ortaya çıkmasını sağlamıştır. İlerleyen süreç ve araştırmalar sonucunda duygusal zekâ denen bir kavram literatüre kazandırılmış ve zekâya ilişkin yapılan çalışmaların temel konularından birisi haline gelmiştir.

Duygusal zekâ kavram olarak ilk defa ABD'de Wayne Leon Payne isimli bir doktora öğrencisi tarafından kullanıldı. Payne, 1985 yılında "Astudy Of Emotion: Devoloping Emotional İntelligence; Self-İntegration; Relation To Fear, Pain And Desire (Theory, Structure Of Reality, Solving, Contraction, Expansion, Tuning İn/Coming Out/Letting Go)" başlıklı doktora tezinde "Emotional İntelligence (duygusal zekâ)" ifadesini kullanılmıştır. Bu çalışma "Duygusal Zekâ" kavramının akademik çevrelerce ilk kez kullanılmasıydı (Beceren' den akt. Pektaş, 2013: 23). İngilizce "Emotional Quotient – EQ" olan kavram Türkçeye "duygusal zekâ" olarak çevrilmiştir. Bu yeni kavrama göre hem duygu hem de zekâ konusunda geçmişte, bugün ve gelecekte yapılmış, şu an yapılan ve yapılacak olan araştırmaları gündeme getirmiştir (Şahin'den akt. Çarıkçı ve Özmen, 2015:1179). Duygusal zekâ "kendimizin ve başkalarının hislerini tanıma, kendimizi motive etme, içimizdeki ve ilişkilerimizdeki duyguları iyi yönetme yetisini*"* ifade eder. IQ ile ölçülen salt bilişsel yetilerden farklıdır, ancak onu tamamlayan yetenekleri tanımlamaktadır (Goleman, 2018: 389). Duygusal zekâ, "bireyin çevresindeki sorunlarla, beklentilerle ve baskılarla başa çıkmasını sağlayan kabiliyet, yeterlik ve ustalık" *(*Yavuz, 2011: 32) olarak tanımlanmaktadır. Duygusal zekâya ilişkin olarak yapılan tanımlar incelendiğinde, duygusal zekâyı bireyin karşılaştığı durum ve olaylara tepki verme yetisi olarak da tanımlayabiliriz.

> Geniş anlamıyla değerlendirilecek olursa, duygusal zekâ, zekânın duygusal, kişisel, sosyal boyutlarına işaret etmektedir. Bu boyutlar günlük yaşantımızda zekânın geleneksel bilişsel yanlarından çok daha fazla önem arz etmektedir. Duygusal zekâ, insanlarla daha başarılı ilişkiler kurmak ve çevreyle daha iyi uyum içinde olabilmek anlamında kendini ve diğerlerini

anlamakla ilişkilidir ve bireyin sağduyuya dayalı olarak dünya ile nasıl geçindiğini şekillendirmektedir (Goleman'dan akt. Otacıoğlu, 2009: 87).

Duygusal zekânın popüler hale gelmesinde büyük katkıları olan Daniel Goleman'ın ifade ettiği gibi, duygusal zekâ salt bilişsel zekânın özelliklerini taşımaz onun yerine çevresel uyum sürecinde bireyin zekâsını doğru bir biçimde kullanmasına odaklanır. Burada önemli olan zekâyı yalnızca sayısal değerlerle ifade eden IQ yerine daha duygusal, sosyal ve çevresel faktörler gözetilerek ele alınması gerektiğidir.

3.4. Duygusal Zekâ Modelleri

Duygusal zekâ üzerine yapılan araştırmalar incelendiğinde yetenek yaklaşımı ve karma model olmak üzere iki temel yaklaşımın olduğu görülmektedir. Duygusal zekâ alanındaki dört ana model olan Mayer & Salovey, Bar-on, Cooper&Sawaf ve Goleman modellerinin ilki bir yetenek modeli diğer üçü ise karma modellerdir (Çakan, 2013:20). Bu bölümde bu temel dört model ele alınacaktır.

Mayer ve Salovey	**Bar-on**
Duyguları algılama ve İfade etme *Bireyin bedensel durumu, his ve düşünceleri ile ilgili duygularını tanımlayıp, ifade etmesi. *Bireyin diğer bireylerin duygularını tanımlayıp, ifade etmesi. **Duyguyla düşünceyi kaynaştırma** *Duyguların, etkili ve verimli bir şekilde düşünmeyi sağlaması. *Duyguların yargılara ve hafızaya yardım etmesi. **Duyguyu anlama ve analiz etme** *Kompleks, anlık duygu ve hisler dahil her duyguyu isimlendirme yeteneği. *Duygu değişimi ile ilgili ilişkileri	**Kişisel beceriler** **-**Duygusal benlik bilinci, -Kendine güven, -Kendine Saygı, -Kendini gerçekleştirme, -Bağımsızlık. **Kişilerarası Beceriler** **-**Empati, -Kişilerarası ilişkiler, -Sosyal Sorumluluk **Uyumluluk** **-**Problem çözme, -Gerçeklik ölçüsü, -Esneklik.

anlama yeteneği. **Duyguyu kontrol etme** *Duygulara açık olmak yeteneği. *Duygusal ve entelektüel gelişim için duyguları etkin bir şekilde denetleme ve düzenleme yeteneğidir.	**Stres Yönetimi** **-**Stres toleransı, -Dürtü Kontrolü **Genel ruh hali** **-**Mutluluk -İyimserlik.
Goleman	**Cooper ve Sawaf**
Kişisel yeterlilik *Duygusal Farkındalık:* Öz bilinç, duygusal bilinç, kendini değerlendirme, özgüven. *Duyguları Yönetme:* Özdenetim, vicdanlılık, güvenilirlik, uyumluluk ve yenilikçilik *Motivasyon:* Başarma güdüsü, bağlılık, insiyatif, iyimserlik. **Sosyal Yeterlilik** *Empati:* Başkalarını anlamak, başkalarını geliştirmek, farklı düşüncelere saygılı olmak. *Sosyal Beceriler:* Etkileme ve ikna etme, iletişim, çatışma yönetimi, liderlik, değişim katalizörlüğü.	**Duyguları öğrenmek** Duygusal dürüstlük, Duygusal enerji, Pratik sezgi, Duygusal geri bildirim. **Duygusal Zindelik** Öz varlık, güven çemberi, yapıcı hoşnutsuzluk, esneklik ve yenileme. **Duygusal derinlik** Özgün potansiyel ve amaç, Dürüstlüğü yaşamak, Adanmışlık, yetki olmadan etki. **Duygusal Simya** Sezgisel akış, Geleceği oluşturmak, Düşünsel zaman değişimi, Fırsatı sezinlemek.

Tablo 3. 2. Temel duygusal zekâ modelleri (Acar, 2001: 29-30).

3.4.1. Mayer ve Salovey' in Duygusal Zekâ Modeli

Duygusal zekâ kelime olarak her ne kadar bir doktora öğrencisi olan Wayne Leon Payne tarafından kullanılmış olsa da, bu kelimeyi kavramlaştıran kişiler Mayer ve Salovey olmuştur. Mayer ve Salovey 'in 1990'da yazdıkları bir makale ile duygusal zekâ kavramsallaşmaya başlamıştır. Duygusal zekâ terimini Mayer ve Salovey, Gardner'ın sosyal zekâ kavramını esas alarak geliştirmişlerdir (Aslan, 2009:52). Mayer ve Salovey'e göre duyusal zekâ, kişinin kendisinin ve başkasının duygularını gözlemleyip düzeltebilmesinin yanı sıra duyguları düşünce ve eyleme kılavuzluk edecek şekilde kullanabilmek olarak tanımlarlar (Erdem ve İpek, 2021: 328). Mayer ve Salovey 'in duygusal zekâya yönelik çalışmaları ve elde ettikleri sonuçlar konunun literatürde yer almasına önemli katkılar sağlamıştır. Bu ikilinin çalışmaları duygu ve zekâ ilişkisinin yanı sıra motivasyon, kişilik gibi konuları ele alan çalışmaları da önem taşımaktadır (Mayer ve Salovey' den akt. Edizler, 2010: 2972). Mayer ve Salovey'in duygusal zekâ ve alt alanlarına ilişkin yaptıkları çalışmalar bugün de konuya ilişkin olarak yapılacak çalışmaların referansı konumundadır. Bunun en temel nedeni duygusal zekâ kavramına ilişkin olarak ilk çalışmaların Mayer ve Salovey tarafından yürütülmüş olmasından kaynaklanmaktadır. Mayer ve Salovey duygusal zekâya ilişkin bir model geliştirmişlerdir.

Mayer ve Salovey 1997 yılında yaptıkları modelde duygusal zekânın; "a) duyguların algılanması ve ifade edilmesi, b) duyguların düşünce içerisinde özümsenmesi, c) duyuların anlaşılması ve analiz edilmesi, d) duyguların düşünceyle ayarlanması" olmak üzere dört yapıdan bahseder (Aslan, 2009: 52-53). Duyguları algılama ve ifade etme; bireyin öncelikle kendisinin ardından diğer bedensel durumlarını gözlemlemek yoluyla bireye ilişkin duygu ve düşüncelerini anlamasını kapsar. Duyguların düşünce içerisinde özümseme; bireyin duyguları sayesinde etkin bir biçimde düşünerek duruma ilişkin yargılama yapmasına yardımcı olma durumudur. Duyguların anlaşılması ve analiz edilmesi; gözlemlenen duyguların isimlendirilmesi ve duygu değişimiyle ilgili ilişkileri anlamlı hale getirebilme yetisidir. Duyguların düşünceyle ayarlanması; bireyin duygulara karşı açık olarak,

duygusal ve entelektüel gelişim için duyguları etkin bir biçimde kullanabilmesi ve kontrol edebilmesidir (Avcı, 2017: 85).

Şekil 3.1. Mayer ve Salovey'in Duygusal Zekâ Çerçevesi (Mayer ve Salovey'den akt. Edizler,2010:2973).

3.4.2. Reuven Bar-on'un Duygusal Zekâ Modeli

Duygusal zekâya ilişkin olarak çalışmalar yapan bir diğer kişi olan Reuven Bar-on'dur. Bar-on duygusal zekâyı, 'kişinin çevresel etki ve baskılara olumlu tepkiler verebilmesini sağlayan bilişsel olmayan beceriler bütünü' şeklinde

tanımlamıştır (Stein & Book, 2003: 28). Bar-on; kişisel beceriler, kişilerarası beceriler, uyumluluk, stres yönetimi ve genel ruh hali boyutlarını esas alan yeni bir duygusal zekâ modeli geliştirmiştir. Bar-on modelinin ortaya çıkmasındaki en temel problem "neden bazı bireyler hayatta diğerlerine göre daha başarılı olma kabiliyetine sahipler?" sorusudur (Erdem ve İpek, 2021 :330). İnsanlar IQ olarak aynı seviyede olmasına rağmen kimi insanlar diğerlerinden daha başarılı olabilmektedir. Bu durum kimine göre şans olarak adlandırılsa da bunun arkasında duygusal zekânın önemli bir gücü vardır. Bar-on'un duygusal zekâ modeli, duygusal zekâ ve sosyal zekâ modellerini kapsayan ve temel olarak bilişsel olmayan zekâ faktörlerine yoğunlaşmıştır (Kızıl, 2012:31).

Reuven Bar-on'un 1977 yılında geliştirdiği ölçek, duygusal zekânın boyutlarını 133 maddelik, 1'den 5'e doğru artan derecelendirme ile yanıtlanan bir test şeklindedir. Beş ana boyut içerisinde on beş duygusal zekâ boyutu gruplandırılmıştır. Bar-on'un ölçeğinde beş boyut: Kişilerarası, kişiye özgü, Stres Yönetimi / Denetimi, Uyumluluk ve Genel Mizaç olarak ifade edilmektedir (Mumcuoğlu,2002: 46). Duygusal zekâyı çevresel taleplerle baş etmek için bütün yeteneklerimize etki eden duygusal, sosyal bilgi ve yeteneklerin birliği olarak tanımlayan Bar-On'a göre bu birliğin temel dört öğesi bulunmaktadır. Bunlar: "a) Farkındalığı, anlamayı ve kişinin kendini ifade etme yeteneği, b) farkındalığı, anlamayı ve başkalarıyla ilgili olma yeteneği, c) kişinin güdülerini kontrol etme ve güçlü duyulara sahip olma yeteneği, d) bireyin kendi problemlerinin veya sosyal problemleri çözme ve adapte olma yeteneği" (Bircan, 2004 :32) şeklindedir.

Bar-on tarafından geliştirilen ölçek bugünkü çalışmaların birçoğunda duygusal zekâyı ölçmeye yönelik olarak kullanılmaya devam etmektedir.

3.4.3. Robert K. Cooper ve Ayman Sawaf'ın Duygusal Zekâ Modeli

Duygusal zekâ modellerinden birisi de Cooper ve Sawaf tarafından geliştirilmiştir. Cooper ve Sawaf'a göre, duygusal zekâ bilişsel zekâdan daha önemlidir. Bireyin başarılı olması için duygusal zekâsının daha yüksek olması gerektiğini ileri sürmüşlerdir (Aslan ve Özata ,2006:198). Cooper ve Sawaf'a göre duygusal zekâ, duyguların gücünü ve hızlı algılayışını, insan enerjisi bilgisi, ilişkileri

ve etkisinin bir kaynağı olarak duyumsama, anlama ve etkin bir biçimde kullanma yeteneğidir (Cooper ve Sawaf, 2000: 12). Cooper ve Sawaf'ın modeline göre duyusal zekâ; duyguları öğrenmek, duygusal zindelik, duygusal derinlik, duygusal simya olmak üzere dört boyuttan meydana gelmektedir.

> Duyguları öğrenmek bireyin kendi duygularını ve bu duyguların nasıl işlediğini bilmesidir. Duygusal zindelik, kişinin duygusal dayanıklılığını ve gerektiği durumlarda esnek olabilmesini içermektedir. Duygusal derinlik ise, duygusal yoğunluk ve büyüme potansiyeli olarak tanımlanmaktadır. Son olarak duygusal simya, kişinin yaratıcılığını harekete geçirmek için duyguları kullanabilme becerisini kapsamaktadır (Kızıl,2012:30).

Cooper ve Sawaf'ın modeli, zihinsel yetenekleri dışında bazı kavramları kapsadığı için karma bir modeldir. Cooper ve Sawaf'ın modelinin boyutları birbirlerini ya da benzer kavramları içermektedir. Cooper ve Sawaf'ın modeli kuramsal sorunlara rağmen işletmelerde duygusal zekânın yerine dair önemli bilgiler sunmaktadır (Çakar & Arbak, 2004: 40). İşletmelerin yanı sıra, Cooper ve Sawaf'ın geliştirmiş olduğu model duygusal zekânın liderlik ile olan ilişkisini inceleyen ilk modeldir (Aslan ve Özata, 2006: 199). Cooper ve Sawaf'ın duygusal zekâ modeline ilişkin olarak geliştirmiş oldukları ölçek özellikle liderlik alanında yapılan çalışmalarda araştırmacılar tarafından kullanılmaktadır.

3.4.4. Daniel Goleman'ın Duygusal Zekâ Modeli

Daniel Goleman'a kadar daha çok literatür araştırmacıları arasında popüler olan duygusal zekâ kavramı, Goleman'ın konuya ilişkin yazdığı kitaplar ile popüler hale gelmiş ve insanların ilgisini çekmeye başlamıştır.

Daniel Goleman da duygusal zekâya ilişkin yaptığı çalışmalar sonucunda yeni bir model ortaya çıkarmıştır. Goleman'ın geliştirmiş olduğu duygusal zekâ modeli, öncülleri olan Bar-on ve Cooper-Sawaf'ın modelleri gibi karışık model içerisinde yer almaktadır. Karışık model, mental yeteneklerin yanı sıra, bireyin beceri, kişisel özellikleri ve yeterliklerini de kapsayan modellere verilen isimdir (Bircan, 2004: 31-32). Goleman'ın ortaya çıkardığı zekâ modeli, iki ana boyut ve beş alt boyuttan meydana gelmektedir. Ana boyutlar "kişisel" ve "sosyal yeterlilik" boyutudur (Aslan, 2009 :60). Goleman'ın modelindeki beş alt boyut ise şunlardır:

1. Öz-bilinç; "İçinde bulunduğumuz anda neler hissettiğimizi bilmek ve bu tercihleri karar vermemize yol gösterecek biçimde kullanmak; kendi yetilerimize yönelik gerçekçi bir değerlendirmeye ve sağlam temellere dayanan bir özgüven hissine sahip olmak" (Goleman, 2018:390). Özbilinç özetle bireyin ruh halinin ve o ruh hali hakkındaki düşüncelerinin farkında olabilmesi durumudur (Mayer ve Stevens'den akt. Doğan ve Demiral, 2007: 214). Bireyin diğer kişiler, fırsatlar ve olaylara nasıl karşılık vermesi gerektiğini anlayabilmesi amacıyla öncelikle kendi duygularının farkında olması gerekmekte ve bu anlamda özbilinç duygusal zekâ yetenekleri içinde en önemlisi olarak ortaya çıkmaktadır (Marshall'dan akt. Doğan ve Demiral, 2007:214). Diğer bir ifadeyle kişinin kendini tanıyabilmesi ve düşüncelerinin farkında olabilmesi durumudur.

2. Öz-düzenleme; "yıkıcı dürtüleri ve ruh hallerini kontrol etme veya başka yere yönlendirme, ani kararlarını askıya alma ve harekete geçmeden önce düşünme yeteneği" (Kızıl, 2012:28-29). Duygusal öz düzenleme yeteneğinin önemli bir boyutunu da "öz disiplin" oluşturmaktadır. Özdenetim (öz düzenleme), rahatsız edici duygu ve dürtüleri denetim altında tutmak anlamına gelir. Öz disiplin ise, bireyin kendisini kötü hissetmesine neden olan davranışlarını denetlemesi ve hayattaki önceliklerini belirleyerek hedeflerine daha iyi odaklanması anlamında kullanılmaktadır (Tuyan ve Beceren'den akt. Doğan ve Demiral, 2007:215-216). Bireyin kendini fark edip, kendisine zarar verebilecek eylem ve duygulara karşı kendini denetim altında tutması olarak özetlenebilir.

3.Öz-motivasyon; hedeflerimize giden yolda bize rehberlik edip yol gösterecek, inisiyatif kullanarak gelişmek için çaba harcamamıza, yenilgi ve engellere karşı bize sebat hissi vererek bize yardımcı olacak en derin tercihlerimizi kullanmak (Goleman, 2018: 390). Daniel Goleman'ın öz-motivasyon kavramı, bireyin kendi kendini zor durumlara karşı motive edebilme yetisidir. Motivasyon bir eylemin gerçekleştirmesi için kişiye sebat hissi vererek onun işi sürdürebilmesini sağlayan büyük bir etkidir.

4.Empati; "insanların neler hissettiğini sezmek, onların açısından bakabilmek ve çok farklı insanlarla dostluk geliştirip uyum sağlayabilmek" *(*Goleman, 2018: 390*)* olarak tanımlanmaktadır. Carl Rogers (1976) empatiyi, bireyin bir süreliğine kendisini karşısındakinin yerine koyarak olaylara onun bakış açısı ile bakması, o kişinin

duygularını ve düşüncelerini doğru olarak anlaması, hissetmesi ve bu durumu ona iletmesi süreci şeklinde tanımlamıştır (Akkoyun' dan akt. Balat vd., 2014: 895). Empati yalnızca, kendisiyle empati kurulana yararı olan bir etkinlik değildir. Empati, empatiyi kuran kişi içinde önemlidir. Empati becerileri ve eğilimleri yüksek olan, bu yüzden diğer insanlara yardım eden kişilerin çevreleri tarafından sevilme olasılıkları artacaktır (Dökmen 'den akt. Balat vd., 2014:89). Empati, bireyin diğer birey ve/veya bireylerin duygularına ilişkin olarak kendisini onların yerine koyma eylemine verilen bir durumdur. Empati sahibi bireyler yalnızca kendilerinin değil karşısındakilerin de duygusal durumlarına ilişkin sağduyu içerisinde yaklaşmaktadırlar.

5. Sosyal beceriler; "ilişkilerde duyguları iyi idare etmek, sosyal durumları ve ilişki ağlarını doğru algılamak; pürüzsüz etkileşim içinde olmak, bu becerileri ikna ve liderlik etmek, anlaşmazlıklarda uzlaşma ve çözüm sağlamak, iş birliği ve ekip çalışması için kullanmak" (Goleman, 2018: 390) olarak tanımlanmaktadır. Sosyal becerisi yüksek bireyler, duygusal konularda kendilerini idare edebildikleri gibi karşı tarafında duygularını anlayabilir ve bu sayede onlarla sosyal ilişkiler kurabilmektedirler.

4. TEMEL ZORBALIK KAVRAMI VE MODELLERİ

4.1. Saldırganlık

TDK sözlüğünde, bireyin kendi düşünce ve davranışlarını dıştaki direnmelere karşı, zorla karşısındakine benimsetme çabası olarak tanımlanan saldırganlık, insanlık tarihi kadar eski bir kavramdır (TDK: sozluk.gov.tr erişim: 05.04.2022). Saldırganlık, kendisini daha çok itme, vurma, yumruk atma gibi fiziksel şiddet ile göstermektedir. Konuya ilişkin olarak yapılan çalışmalarda, saldırganlık; vurma, itme gibi fiziksel zarar verme davranışını içerirken kimi çalışmalarda ise tehdit etme, sözlü aşağılama gibi daha çok sözel boyutları içeren davranışlar olarak algılanmıştır (Akbaba ve Şahin, 2017: 5). Literatür incelendiğinde saldırganlığa ilişkin olarak ortak bir tanım yapılacaksa, bu tanımın; "başka bireyleri incitmek amacı ile yapılan her türlü davranış ve eylem" (Akbaba ve Şahin, 2017: 6) olarak tanımlamak mümkündür. Saldırgan davranışlar bireye zarar verme odaklı olarak gerçekleşmekte ve isteyerek yapılmaktadır. Saldırganlık yalnızca fiziksel değil sözel ya da psikolojik olarak da kendini gösterebilmektedir. Saldırganlık, Berkowitz 'e göre; "başka bir canlıya fiziksel ya da psikolojik olarak zarar verme niyeti taşıyan davranış şekli" (Afyon ve Özkan, 2008: 32) olarak tanımlamıştır. Moeller, saldırganlığı; fiziksel ve sözel saldırganlık olmak üzere ikiye ayırır. Fiziksel saldırganlık; canlı veya cansız bir şeye zarar verme eylemidir. Sözel saldırganlık ise kelimelerle karşı tarafı incitmeye yöneliktir. Tehdit etme, bağırma, alay etme gibi eylemler sözel saldırganlığa örnek olarak verilebilir (Karataş, 2008 :278). Tekme atmak, yumruklamak gibi fiziki eylemler ile gerçekleşen saldırganlık fiziksel; küfür etmek, alay etmek, bağırmak gibi söz ile yapılan eylemler ise sözel saldırganlığa örnek teşkil etmektedir. Kimi durumlarda bu iki saldırganlık türünün de aynı anda gerçekleştiği görülmektedir.

Saldırganlığa ilişkin olarak yapılan her tanımdan, konuya ilişkin farklı boyutlar ortaya çıkmıştır. Saldırganlık fiziksel veya sözel güç harcayarak öfke, kin ve düşmanlık gibi duyguların davranışa dönüşme biçimidir (Akbaba ve Şahin, 2017: 6). Saldırganlığı azaltabilmek için onun altında yatan nedenlerinin belirlenmesi ve bu bağlamda çözüm önerilerinde bulunmak gerekmektedir. Saldırganlığın nedenlerine ilişkin olarak çeşitli kuramlar ortaya atılmıştır. Evrimsel yaklaşımlar; saldırganlığı kuşaktan kuşağa aktarılan genlerle ilişkili içgüdüsel bir davranış olarak ele alır.

Psikanalitik yaklaşıma göre saldırganlığın sebebi ölüm içgüdüsünden kaynaklanmaktadır. Biyolojik yaklaşımlar ise saldırganlığı daha biyolojik yönlerden ele alır (Baron ve Richardson'den akt. Tayınmak, 2020: 72). Saldırganlığın nedenleri hangi kuramsal alt yapıya dayandırılırsa dayandırılsın genel itibariyle etkileri birbirleriyle aynı olmaktadır. Fiziksel saldırıya maruz kalan kişiler ile sosyo-psikolojik saldırıya maruz kalan mağdurların her ikisi de çeşitli açılardan zarar görmektedir.

4.2. Zorbalık

Zorbalık, saldırganlığa benzer olmakla beraber saldırganlıktan farklı değerlendirilmelidir. Saldırganlık daha çok ani durumlarda meydana gelen öfke patlaması sonucu bireyin karşısındakine zarar verme eylemini gerçekleştirmesidir. Zorbalık ise öfke patlaması gibi ani durumlardan daha çok planlı ve isteyerek yapılan eylemler için kullanılabilir.

Literatürde yer alan "mobbing" kavramı, Latince kökenlidir. Kelimeyi oluşturan "mob"; toplanmak, saldırmak, hücum etmek gibi anlamları ifade eder (Yıldırım ve Ekinci, 2020: 1). Mobbing, 1960'lı yıllarda Avusturyalı bilim insanı Kondrad Lorenz tarafından hayvanların düşmanlarını kaçırmak amacıyla gerçekleştirmiş oldukları saldırgan davranışlar için kullanılan bir terim olarak ele alınmıştır. Bu terim zamanla evrilerek çocukların birbirlerine karşı yaptıkları saldırgan davranışları tanımlamak için kullanılmaya başlamıştır. İsveçli Dr. Peter - Paul Heinemann, çocuklar arasında gerçekleşen mobbing eylemlerinin kurbanı yalıtarak ümitsizlik nedeniyle intihara kadar götürdüğünü tespit etmiştir (Davenport vd., 2003: 3). Bu açıdan bakılacak olursa, "mobbing" kavramının sonuçlarının iç açıcı olmadığı söylenebilir. ABD'deki araştırmalarda "mobbing" kavramını daha çok iş yerinde yaşanan zorbalığı tanımlamak için kullanmaktadır. Okullarda yaşanan zorbalık ise "bullying" kavramı içerisinde ele alınmaktadır (Seçkin, 2017:19). Genel itibariyle zorbalığa ilişkin olarak ilk defa örgütsel düzlemde konuyu ele alan İsveçli psikolog Leymann, bir veya birkaç kişinin hedefindeki bir kişiye sistematik olarak yaptıkları etik olmayan davranışlar zorbalık uygulamaları olarak değerlendirilmiştir (Yıldırım ve Ekinci,2020: 1). Saldırganlık ile benzer tanımlara sahip olan zorbalığı, daha çok tekrar eden saldırgan hareketler olarak tanımlamak mümkündür.

Saldırganlık aniden olabileceği gibi planlanarak da gerçekleşebilirken, zorbalık ani olmaktan daha çok planlı ve tekrarlı gerçekleşen eylemler için kullanılabilir. Literatürde zorbalık iki kısma ayrılmış bunlar: Akran/geleneksel zorbalık ve Sanal/siber zorbalık olarak incelenmiştir. Geleneksel/ akran zorbalığı daha çok fiziksel şiddete dayalı zorbalıktır. Bu zorbalar, mağdurdan güç yönünden üstün kişilerdir. Siber/ sanal zorbalık ise daha çok psikolojik şiddete dayalıdır. Bu zorbalar mağdurdan güçlü olabileceği gibi fiziksel açıdan güçsüz de olabilmektedirler.

4.3. Geleneksel/ Akran Zorbalığı ve Türleri

Literatürde "bullying" ya da "akran/ geleneksel zorbalık" olarak kullanılan bu kavram, özellikle okul yaşamında bireylerin maruz kaldığı zorbalığı tanımlamak için kullanılmaktadır. Zorbalığa maruz kalan kişiler mağdur, zorbalığı gerçekleştirenler ise zorba olarak adlandırılırlar. Zorba mağduru dövme, haraç kesme, tehdit etme, alay veya küfür yoluyla küçük düşürme eylemlerinde bulunarak mağduru bulunduğu ortamdan soyutlamaya ve bu sayede kendi gücünü mağdura kabul ettirmeye yönelik eylemlerde bulunur. Geleneksel zorbalık her ne kadar akran zorbalığına yönelik olarak değerlendirilmiş olsa da bu kavram ilk çıktığından "mobbing" kavramı altında incelenmekteydi. Okul zorbalığına ilişkin olarak yapılan ilk çalışmalarda "mobbing" terimi kullanan Heinemann zorbalığı "grubun, kendi bütünlüğünün tehdit edilmesi karşısında gösterdiği tepkisel bir saldırganlık" olarak ele almıştır. Heimann, zorbalığı grup temelli ele alırken Olweus yaptığı çalışmalarla zorbalığı bireysel bağlamda değerlendirmiştir (Yaman vd., 2011: 13-14). Mobbing kavramının okulda yaşanan şiddetle uygun düşmediğini fark eden Olweus, bullying kavramını ortaya atmıştır (Çelik, 2016: 40). Mobbing iş ortamındaki saldırgan eylemlerini anlatırken, bullying daha çok okul hayatındaki şiddete odaklanmaktadır. Türkçe literatüre zorbalık olarak geçen "bullying" Dan Olweus'a göre, "yaşça daha büyük ya da fiziksel olarak daha güçlü olan öğrencilerin kendilerinden daha güçsüz olan çocukları hırpalaması, rahatsız etmesi ve onlara eziyet etmesi" (Akbaba ve Şahin, 2017:22) olarak tanımlanmaktadır. Nansel, Overpeck, Pilla vd. göre: Saldırganlık, "davranışının özel bir boyutu olan zorbalık kavramı için (1) zarar verici veya rahatsız edici eğilimde olduğu (2) süreklilik gösterdiği (3) daha güçlü olanın saldırdığı, daha az güçsüz olan ile aralarında güç dengesizliğinin olduğu tespit edilmiştir" (Yıldırım, 2012: 40).

Zorbalığa ilişkin olarak çeşitli tanımlar bulunmaktadır. Besag'a göre zorbalık; güçlü durumdaki kişi veya kişilerin, kendilerine karşı koyacak güçleri olmayanlara karşı sıkıntı vermek niyetiyle fiziksel, psikolojik, sosyal veya sözel olarak tekrarlanan saldırılar olarak tanımlanmıştır. Elliot, zorbalık kavramına daha yüzeysel bakmış ve yalnızca kişi ve/ veya kişilerin bir kişi ve /veya gruba yaptığı olumsuz davranışlar olarak tanımlamıştır. Sharp ve Smith zorbalığı; bir öğrencinin başka bir öğrenci tarafından mağdur olarak seçilip ona kötü, hoş olmayan şeyler söylemesi, itmesi, tekmelemesi, tehdit etmesi, bir yere kapatması, kötü yazılar göndermesi, onunla - konuşmaması olarak ifade etmektedir (Kocabaşoğlu ve Yaman, 2011: 654).

Bireyin her uğradığı şiddet, zorbalık olarak atfedilemez. Zorbalığın olması için zorbalık yapan kişinin niyeti ve yaptığı eylemin sürekliliği esastır. Buna göre, Nansel ve meslektaşları zorbalığı saldırganlığın alt birimi olarak değerlendirmiş ve konuyu üç boyut altında ele almayı tercih etmişlerdir. Bu boyutlar; yapılan zorba davranışın kişiye zarar vermesi amaçlanmalıdır, zorba davranış tekrarlanmalıdır, zorba mağdura oranla daha güçlü olmalıdır (Seyhan, 2020:3). Zorbalık kavramına ilişkin olarak literatürde farklı tanımlar yapılmakla beraber, bu tanımlarda ortak olan bazı yönler bulunmaktadır. Bunlar; zarar verme niyeti içeren saldırgan bir davranış olması (fiziksel, psikolojik, cinsel vb.), zaman içinde tekrarlı olması, güç dengesizliğine dayanan kişilerarası ilişki içinde gerçekleşmesi kabul gören kriterler arasındadır (Akbaba ve Şahin, 2017:23). Literatür incelendiğinde yapılan tanımların birbirleriyle benzerlikler gösterdiği söylenebilir. Birinin zorbalık yaptığını söyleyebilmemiz için yapılan eylemin zarar verme niyeti taşıması gerekmektedir. Bu zarar verme eylemi fiziksel olabileceği gibi psikolojik de olabilir. Diğer bir nokta bu eylemin süreklilik taşımasıdır. Süreklilik göstermeyen bir eylem için zorbalık demek çok mümkün olmayacaktır. Bir başkası ise güç dengesizliği içerisinde gerçekleşmesidir. Zorbanın mağdurdan fiziksel ya da sosyal açıdan güçlü durumda bulunması ve zorbalık oluşturacak eylemleri yapması yaşanan durumun zorbalık olduğunun ancak kanıtı niteliğindedir.

Zorbalığın dört tarafı bulunmaktadır. Bunlar; zorba, kurban, zorba-kurban ve nötr (izleyici) dür. Zorba, kendisinden fiziki ve psikolojik açıdan zayıf kişilere zorbalık eyleminin gerekliliği şeklinde rahatsızlık veren kişiye verilen isimdir.

Kurban, zorbalık eylemlerinden etkilenen kişi ve/ veya kişilerdir. Kurbanlar, zorbadan fiziki ve psikolojik yönden daha aşağıda olabilmektedir. Zorba-kurban hem zorbalık yapan hem de başkaları tarafından zorbalığa uğrayan kişilere verilen isimdir. Nötr (izleyici), zorbalık eylemlerine şahit olmakla beraber bunu önlemeye ilişkin olarak herhangi bir davranışta bulunmayan kişilerdir (Gökkaya ve Sütçü, 2020: 41).

Geleneksel/akran zorbalığı, konuya ilişkin olarak çalışan araştırmacılar tarafından farklı sınıflandırmalara ayrılmıştır. Yapılan ilk çalışmalarda sözel ve fiziksel olarak ayrılan bu sınıflandırma, ilerleyen çalışmalarda dolaylı, dolaysız, kişisel, grup zorbalığı gibi farklı kategoriler altında incelenmeye başlanmıştır. Kavramı literatüre kazandıran Dan Olweus, yaptığı ilk çalışmalarda; doğrudan ve dolaylı zorbalık olarak iki temel sınıflandırmaya gitmiştir. Doğrudan zorbalıkta içerisinde fiziksel ve sözlü olarak iki ayrı kategoriye ayrılmıştır. Fiziksel zorbalık vurma, tekme atma gibi fiziksel özellikler gösterirken; sözel zorbalık ise kurban/mağdur hakkında dedikodu çıkarmak, topluluk içinde küçük düşürmek olarak söylenebilir (Akbaba ve Şahin, 2017: 25). Garrett, sözel zorbalık ile sözlü şakanın farklı olduğunu belirtir. Ona göre sözlü şakalarda, şakaya maruz kalan kişiler yapılan bu eylemin şaka olduğunu bilir ve kendini kötü hissetmez (Yaman vd., 2011: 35). Dolaylı zorbalık ise üçüncü kişiler aracılığıyla yapılır. Kurban/mağdur hakkında dedikodu yayarak onu toplumdan soyutlamak, arkadaşlarının gözünden düşmesini sağlamak buna örnek olarak verilebilir (Özdinçer ve Savaşer, 2009: 223). Dolaylı zorbalığın içerisinde değerlendirilebilecek bir diğer zorbalık türü olan sosyal zorbalık ise; Lee'ye göre, "bireyin bir sosyal gruba alınmamasını veya içerisinde yer aldığı akran grubundaki sosyal statüsünün manipüle edilmeye çalışılmasını içermektedir" (Yaman vd. ,2011: 37). Zorbalığa ilişkin olarak çalışma yapan her bir bilim insanı kendince zorbalığın alanını genişletmiş ve zorbalık türlerinin sayısını artırmıştır. Zorbalığın türleri özetlenecek olursa, Koç'a göre, European Community European Social Fund tarafından yapılan sınıflandırmada zorbalık dokuz kategori altında ele alınmıştır. Bu kategoriler ve biçimleri tablodaki gibidir (Güneş, 2018: 10).

Kategoriler	**Biçimler**
Sözel Zorbalık	Sürekli olarak kızdırma, isim takma, dedikodu yayma
Fiziksel Zorbalık	İtme, Çimdik atma, yumruk atma, tokat atma, tekme atma ve silah kullanma
Duygusal Zorbalık	Dışlama, utandırma ya da alay konusu etme
Başkasına ait bir şeyi alma zorbalığı	Karşısındakinin değerli eşyalarına zarar verme
Saklama Zorbalığı	Elbise, para, kitap, oyuncak gibi değerli eşyaların zorbalarca saklanması
Irkçı Zorbalık	Bireyin etnik kökeni, elbisesi, beden yapısı, şivesi ile alay etme, ırkçı duvar yazıları yazma veya hakarette bulunma
Davranış Zorbalığı	Yumruk gösterme, yüz ekşitme, fiziksel rahatsızlığını göstermek için iki parmağını ağzına sokma, bazen birisine kötü bakmak için iki parmağını havaya kaldırma
Bozucu Zorbalık	Sınıftaki çalışmaların ve ev ödevlerinin üzerini karalamak veya oynanan bir oyunu sabote etmek
Cinsel Zorbalık	İstenmeyen fiziksel temasta (cinsel tacizde bulunma) ya da küfür niteliğindeki sözel hakaretler

Tablo 4.1. Zorbalık Türlerinin Sınıflandırılması (Güneş, 2018: 10-11).

4.4. Siber Zorbalık

Teknolojide yaşanan baş döndürücü gelişmeler, geleneksel zorbalığa yeni bir boyuta taşıyarak sanal ortama aktarmıştır. Sanal/siber zorbalık günümüzde geleneksel zorbalıktan daha fazla ilgi çekici bir konu haline gelmiş ve literatürde siber zorbalığa ilişkin olarak çeşitli araştırmalar yapılmaya başlanmıştır. Siber zorbalığa ilişkin ilk tanımlar 2000'li yılların başlarında kendini göstermeye başlar. İnternet teknolojisinin

yaygın olmaması, her yaştan kullanıcıya ulaşmamış olması, kullanım açısından zorluklar, uluslararası arası kullanımındaki kısıtlılıklar nedeniyle ancak 2000'li yıllardan sonra bir tanımın yapılmasını getirmiştir.

Siber zorbalığa ilişkin olarak bilinen ilk tanım 2003 yılında Bill Belsey tarafından yapılmıştır. Belsey'e göre siber zorbalık, "bilgi ve iletişim teknolojilerinin, başkalarına zarar vermesi amacıyla bir birey veya grup tarafından kasıtlı, tekrarlanan ve düşmanca kullanılması" (Tanrıkulu, 2020: 9) olarak değerlendirilmiştir. Tanımdan anlaşılacağı üzere siber zorbalık dendiğinde yalnızca sosyal medya veya internet değil bilgi ve iletişim teknolojilerinin tamamını kapsadığı söylenebilir. Belsey'in tanımının 2003 yılında yapılmış olması nedeniyle bazı konuların o gün internet kullanıcıları arasında yaygın olmadığı varsayılabilir. Bunlardan en önemlisi 2003 yılında yaygın bir biçimde kullanılabilen bir sosyal medya mecrasının olmamasıdır. Bu tanım içine internet ve internetteki sanal ortamdan daha çok; cep telefonu, mail adresi, blog siteleri gibi bilgi ve iletişim teknolojilerinden oluştuğu düşünülebilir. Arıcak vd.'e göre siber zorbalık, "bilgi ve iletişim teknolojilerini kullanarak bir birey ya da gruba, özel ya da tüzel bir kişiliğe karşı yapılan teknik ya da ilişkisel tarzda zarar verme davranışlarının tümü" (Tanrıkulu, Kınay ve Arıcak, 2013: 39) olarak tanımlanmıştır. Arıcak vd'lerinin yaptığı tanım incelenecek olursa, hackerler siber zorba olarak değerlendirilebilir. Williams ve Guerra siber zorbalığı "interneti, e-postayı ve blogları içeren iletişim araçlarının bireylere hakaret etmek, iftira atmak ve bireylerle alay etmek amacıyla kullanılması olarak tanımlamaktadırlar" (Akbaba ve Şahin, 2017: 55). Siber zorbalığı Lacey "elektronik iletişim araçlarıyla yapılan bir zorbalık ", Shariff ve Gouin, "cep telefonu, web loğlar, web siteleri, sohbet (chat) odaları gibi elektronik araçlarla yapılan psikolojik bir zorbalık" (Yaman vd., 2011: 163) olarak tanımlarken diğer bir tanımda siber zorbalık, internet uygulamaları veya telefon ile konuşarak rahatsız edici, kişiye zarar verici, yazı veya görüntüleri başka kişiler ile paylaşma yolları kullanılarak gerçekleştirilen saldırganlık içeren davranışlarda bulunmak amacıyla kasıtlı ve tekrarlanabilir biçimde gerçekleşen yüz yüze olmayan zorbalık türü (Eraslan, Bakioğlu ve Kırteke, 2020: 40) şeklinde tanımlanmıştır.

Siber zorbalığa ilişkin olarak yapılan bütün tanımların ortak noktasının "elektronik araçlar" çevresinde geliştiği görülecektir. İnternet teknolojisinin 2000'li

yılların başlarından itibaren yaygınlaşmaya başlaması ve 2000'li yıllardan sonra ortaya çıkan sosyal medya uygulamaları (1995 yılında Classmates.com, 2003 yılında Myspace , 2004 yılında Facebook, vd.) webrazzi.com (erişim: 15.08.2022), sanal ortamda zorbalığın yaygınlık kazanmasına ortam hazırlamıştır. Öncelikle yalnızca bilgisayar ile kullanılabilen internetin ilk olarak cep telefonlarında kısıtlı biçimde kullanılması ve ardından cep telefonlarının akıllı birer cihaz haline gelmesiyle siber zorbalığın yaygınlaşmaya başladığı söylenebilir. Özellikle akıllı cihazlarda yer alan Facebook, Instagram, WhatsApp, Telegram, Bip, Duo gibi aplikasyonlar ile kullanıcılar farklı ülke ve çevrelerden insanlarla tanışma imkanına sahip olmaktadır. Anonim kullanıcıların bu aplikasyonları kullanarak siber zorbalık eylemleri gerçekleştirme imkânı artmaktadır.

4.5. Siber Zorbalığın Nedenleri ve Aktörleri

Siber zorbalık ile geleneksel zorbalığın oluşmasında benzer nedenlerin rol oynadığı görülmüştür. Her iki zorbalık türü için de geçerli olan bu nedenler Sharif'e göre; "intikam alma, eğlenme ya da egosunu tatmin etme" gibi güdüler (Yıldırım, 2020:57) ile açıklanırken, Coloroso ve Olweus gibi araştırmacılar konuya daha ayrıntılı yaklaşmışlardır. Coloroso'ya göre birey "karakterden kaynaklanan nedenler" ve "çevresel faktörlerle ilişkili nedenler" den dolayı zorbalık yapmaktadır (Yaman vd., 2011: 69).

Şekil 4. 1. Coloroso ve Olweus'a göre Zorbalığın Nedenleri (Yaman vd., 2011:71).

Siber zorbalığın özünün anlaşılması için bu davranışın neden ortaya çıktığının belirlenmesine ihtiyaç vardır. Bir bireyi zorbalığa iten temel nedenleri araştırmak zorbalıkla mücadelede en önemli noktalardan birisidir. Siber zorba davranışlarının nedenlerine ilişkin olarak Mason, üç risk faktöründen bahseder. Bu faktörler şunlardır: (Akbaba ve Şahin, 2017: 63-64)

- İlk risk faktörü, siber zorbanın internette kimliğini saklayabilmesi neticesiyle kimsenin onu tespit edemeyeceği algısına kapılması ve yaptıklarından dolayı ceza almayacağını düşünmesi
- İkinci risk faktörü, kimlik arayışındaki bireylerin sanal dünyada kendilerine yeni kimlikler oluşturmak istemesi
- Üçüncü risk faktörü, siber ortamların yetişkin denetiminden uzak olması

Mason' un üç risk faktörüne benzer olarak Willard' siber zorbalığa başvuranların bu davranışları yapmalarında bazı nedenlerden bahsetmiştir. Bu nedenler: a) siber zorbalar, internet ortamında anonim olmaları neticesinde yakalanma olasılıklarının çok düşük olduğunu düşünmekte ve bu yüzden rahat davranmaktadır, b) zorbalar, kurbanlarına fiziksel zarar vermediklerini düşündükleri için rahatsızlık duymamaktadır, c) siber zorbalar, başka insanların da kendileri gibi siber zorbalık yapmalarından yola çıkarak yaptıkları davranışı etik dışı olarak görmemektedir, d) siber zorbalar, daha önce kendilerine zorbalık yapanlardan öç almak için de bu davranışlara başvurmaktadır (Seçkin, 2017: 84). Genel olarak özetlemek gerekirse siber ortamlar, daha çok eğlence amacıyla girilen yerlerdir. Özellikle sosyal medya mecraları dediğimiz Instagram, facebook gibi internet siteleri bireylerin daha çok yeni arkadaşlar edinmesi, mevcut arkadaş ortamlarıyla iletişim haline geçmesi, kendilerine ilişkin durum ve haberleri arkadaş listesi ile paylaşmak gibi amaçları içerir. Sosyal medya ortamında bireyler şaka ya da zaman geçirmek amacıyla kendine yeni kimlikler oluşturabilmekte ve buna ilişkin herhangi bir doğrulamaya gidilmemektedir. Bazı sosyal medya siteleri bireyin orijinal bir kişilik olduğunu ispat amacıyla cep telefonu numarası gibi güvenlik yöntemleri tercih etmekle beraber bunlarda basit yöntemlerle üstesinden gelinebilmektedir. Sosyal medyada yeni bir kişiliğe bürünen birey kimi zaman şaka kimi zaman ise zorbalık amacıyla çeşitli

eylemler gerçekleştirebilmektedir. Yaptığı bu eylem zorba için çok önemsiz gibi görünse de karşısındaki bireyi yıpratmaktadır.

Siber zorbalığı oluşturan aktörlere değinmek gerekirse bunlar; zorba, mağdur, savunucular, destekleyiciler ve seyirciler olarak beş grupta incelenebilir (Yıldırım, 2020: 50-55). Zorba hem geleneksel hem de siber zorbalıkta, zorbalık eylemini gerçekleştiren kişilere verilen isimdir. Zorba, zorbalık yapan kişi olduğunu kabul etmekten kaçınarak yaptığı eylemde haklı olduğunu ifade eder (Seçkin, 2017:23). Zorbalara göre haklı taraf kendileridir. Zorbalar bazen tanıdık olabileceği gibi tanımadık kişilerden de oluşabilmektedir. Özellikle siber zorbaların kendini gizleyebilmesi gibi etmenler zorbaların, mağdur tarafından bulunmasını zorlaştırmaktadır. Mağdur, zorbalık eylemlerinden etkilenen kişilere verilen addır. Bu kişi ya da kişiler geleneksel zorbalıkta çoğunlukla zorbadan fiziksel veya sosyal açıdan daha güçsüz kişilerden oluşmaktayken siber zorbalıkta bu kişiler zorbadan teknoloji bilgisi açısından özellikle güçsüz konumda bulunmaktadırlar. Mağdurlar genel itibariyle çocuklar, ergenler ya da zorbadan fiziksel ya da sosyal yönden daha düşük durumda olanlardan çıkmaktadır. Savunucular, mağdur ve destekleyicilerine ilişkin olarak kullanılan bu adlandırma, genelde geleneksel zorbalık türünde görülmektedir. Bu kişiler kendilerini mağdur yerine koyarak bir gün kendilerinin de bu mağdur gibi olabileceklerini düşündükleri için mağduru destekleme eylemi gösterir. Ancak savunucuların siber zorbalık sürecinde kimlere karşılık geldiğini söylemek için konuya ilişkin yeterince araştırma yapılması gerekmektedir. Destekleyiciler; zorbayı, siber uzayda yaptığı taciz ve zorbalıklarda destekleyen kitleye karşılık gelen tanımdır. Örnek verilmesi gerekirse, sosyal medya üzerinde zorbanın yapmış olduğu zorbalık davranışını beğenerek ya da paylaşarak destek veren kişiler bu grup içerisinde değerlendirilebilir. Seyirciler, zorbanın mağdura yapmış olduğu eyleme tanık olan ancak olaya müdahale etmekten kaçınan kişi veya kişilere denir. Seyirciler her iki tarafı da tutmaktan kaçınırlar, olaya pasif olarak kalırlar. Seyircilerin yapmış olduğu bu tarafsız duruş mağdur için olumsuz bir anlam ifade ederken zorba için olumludur (Yıldırım, 2020:55-56). Zorbalık eylemlerine sessiz kalındığı durumlarda zorba, kendisini haklı görmeye ve bu haklı görme durumu zorbanın cesaret toplamasına neden olabilir (Atik, 2020:246). Bu durum zorbayı güçlendirirken mağdurun kendini suçlu hissetmesinin de önünü açabilir.

4.6. Siber Zorbalık Türleri

Sanal ortamlar veya bilgi iletişim teknolojileri kullanılarak gerçekleşen siber zorbalığa ilişkin olarak literatürde farklı sınıflandırmalar yapılmıştır. Bu sınıflandırmalar, Hinduja ve Patchin'e göre;

- Sanal ortamda bireyle dalga geçilmesi,
- Bireye alçakça davranılması,
- Bireyin rahatsız edici isimle çağrılması,
- Bireyin kasıtlı olarak düzenlenen etkinliklerden dışlanması,
- Tehdit edilmesi,
- Cinsel içerikli ifadelerin bireye anlık mesajlaşma sırasında ifade edilmesi,
- E-posta ile rahatsızlık verici mesajlar gönderilmesi,

(Akbaba ve Şahin, 2017: 57) şeklindedir.

2008 yılında, Hinduja ve Patchin yaptıkları bir çalışmada sanal zorbalık içeren davranışları tanımlamışlardır. O tarihten bugüne bilgi ve teknoloji alanında hızlı değişimler ve gelişmeler meydana gelmiştir. Özellikle sosyal medya dediğimiz bir kavramın ortaya çıkması ve internete erişimin artması siber zorbalık içeren davranışlara yeni maddelerin eklenmesini gerektirmiştir. Patchin ve Hinduja, 2015 yılında yaptıkları çalışmada, teknolojideki hızlı gelişmelere paralel olarak, siber zorbalığı; "bilgisayarlar, cep telefonları ve diğer elektronik aygıtlar aracılığıyla ortaya çıkan, kasıtlı ve tekrarlanan zarar" olarak tanımlanmaktadır (Patchin ve Hinduja, 2015: 70). Bu tanımla, daha öncesinde eksik bırakıldığı düşünülen; sosyal medya, sohbet odaları, oyun odaları, mesajlaşma uygulamaları vb. gibi siber ortamlar kapsamın içine girebilecek bir şekil almıştır. Anderson 2010 yılında yaptığı tanımlamada, siber zorbalık davranışlarını;

- Bireyin hesaplarını, şifre veya kullanıcı adı gibi özel bilgilerini ele geçirerek ona zarar vermeye çalışma,
- Kişisel blog, web sitesi veya hesaplarını ele geçirme, bu bilgileri kullanma veya kontrol etmesini engellemek,
- Bireyin teknolojik araçlarını işlemez hale getireme veya kullanmasını engelleme (Akbaba ve Şahin, 2017: 58) maddelerini eklemişlerdir.

Eklenen bu maddeler de bugünkü durumu tarif etmek için yetersiz kalmaktadır. Yapılan bu sınıflandırmalara genel bir bakış açısıyla bakan Willard bu maddelerin adeta özetini çıkarmıştır. Willard'a göre siber zorbalığın; parlama, taciz, iftira/ karalama, kimliğe bürünme/ taklit etme, ifşa etme, düzenbazlık, dışlama, siber taciz olmak üzere çeşitleri olduğunu belirtir. Bunlara değinmek gerekirse: Parlama, çevrimiçi ortamlarda agresif bir dil kullanarak tehdit içeren mesajlar göndermek; taciz, belirli bir kişi ve/ veya gruba karşı zorbalık boyutlarında mesajlar göndermek ve bunu tekrarlamak; iftira/karalama, çevrimiçi ortamlarda kişiye ilişkin olarak karalama amaçlı hareketlerde bulunmak; kimliğe bürünme/ taklit etme, çevrimiçi ortamlarda bir kişinin yerine geçerek onun adından mesajlar atmak ve bu sayede kişinin çevresine karşı itibarını zedeleme amacı taşımak; ifşa etme, kişinin özel görüntülerinin teşhir edilmesi; düzenbazlık, kişiye ait sırların araştırılması ve bunların herkese açık bir biçimde paylaşılması; dışlama, çevrimiçi ortamlarda arkadaş gruplarına bir kişinin alınmaması veya grup içerisinde dışlanması; siber taciz, kişiyi korkutacak biçimde rahatsızlık verici mesajların tekrarlı bir biçimde gönderilmesi (Yurdakul, 2020: 16-17) şeklinde tanımlanabilir.

4.7. Siber Zorbalığa İlişkin Kuramsal Açıklamalar

İnternetin kullanımının artmasıyla siber zorbalık kavramı da hayatımınız bir parçası haline gelmiştir. Siber zorbalık üzerine çalışmalar yapan araştırmacılar, bireyin zorbalık yapma nedenlerinin daha iyi anlaşılabilmesini sağlamak amacıyla yeni kuramlar ileri sürmüşlerdir. Bu kısımda söz konusu kuramların en önemli görülenleri anlatılacaktır. Kuramlar araştırılan konuların sınıflandırılması ve çerçevelendirilmesini sağlamak açısından büyük önem arz etmektedir. Siber zorbalık üzerine yapılan çalışmalar neticesinde şu kuramlar ortaya atılmıştır (Derin ve Yıldız, 2020: 163-196).

- Barlett ve Gentile Siber Zorbalık Kuramı
- Ekolojik Kuram
- Genel Saldırganlık Kuramı
- Gerekçeli Eylem Kuramı ve Planlı Davranış Kuramı
- Rutin Aktivite Kuramı
- Sosyal Bilgi İşleme Modeli

- Seçim Kuramı
- Sosyal Bilişsel Kuram ve Ahlaki Çözülme Kuramı
- Önlem Edinme Süreci Modeli
- Koruma Motivasyon Kuramı
- Genel Gerilim Kuramı
- Genel Suç Kuramı
- Kullanımlar ve Doyumlar Kuramı

4.7.1. Barlett ve Gentile Siber Zorbalık Kuramı

Barlett ve Gentile'ın çalışmaları sonucu ortaya çıkan bu kuram, psikolojik süreçleri açıklayan öğrenme temelli bir kuramdır. Barlett ve Gentile siber zorbalık kuramı, siber zorbalığı geleneksel zorbalıktan ayıran en önemli kuramdır (Barlett, 2017: 270). Bir öğrenme yaşantısının sonucunda kişi o davranışın bilişsel, duygusal, sosyal ve davranışsal sonuçları ile olayı eşleştirmektedir. Bu değerlendirme sonucunda siber zorbalığın zararsız bir şey olduğunu düşünen zorba, zorbalığa devam eder. Barlett ve Gentile'nin kuramına göre; zorba karşısındaki kişiden güçlü olmak zorunda olmaması, kimliğini gizleyebilmesi ve kendince karşısındaki kişiye zarar vermediğini düşünmesi nedeniyle zorbalık devam eden bir eylemdir (Akgül, 2020:155). Bu kurama göre, bireyin odaklandığı nokta karşısındakine yaptığı eylemin zararsız bir şey olduğu algısı ile ilişkilidir. Zorba yaptığı eylemi zararsız saydığı için zorbalığa devam etmektedir.

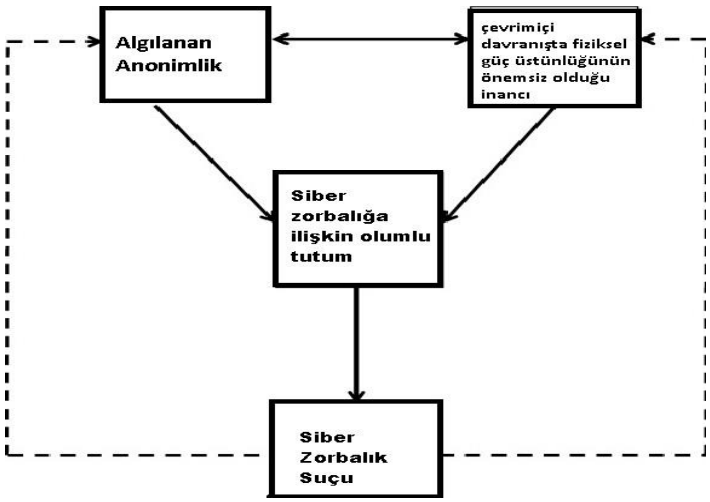

Şekil 4. 2. Barlett ve Gentile Siber Zorbalık Modeli (Barlett, 2017: 271).

4.7.2. Ekolojik Kuram

Bronfenbrenner'ın ortaya attığı bu kurama göre, birey belirli bir sistem içerisinde büyür ve bu sistemler onun hayatını etkiler. Söz konusu sistemler; mikro sistem (eğitim programı, sınıf içerisindeki durum gibi), mezosistem (öğrencinin mikro sistemle ilişkisi), ekzosistem (kaynaklar, okul politikaları, okul kültürü ve ideolojiler gibi) ve makro sistem (Eğitim sistemi, politika bağlamı, sosyal bağlam ve milli bağlam gibi) (Özel ve Yıldız, 2020 :19) olarak ayrılmıştır. Kuramın merkezinde yer alan birey çeşitli sistemler tarafından sarılmıştır. Bu sistemler, bireye etki etmekte ve onun hayata bakışını etkilemektedir.

4.7.2.1. Mikrosistem

Mikrosistem, bireyin karşılıklı etkileşim halinde olduğu kişi ve grupların var olduğu sistemi tanımlamak için kullanılmaktadır. Bu sistem içerisinde; aile, okul ve arkadaş çevresi örnek olarak verilebilir. Gelişimi olumlu yönde destekleyen mikrosistemler, karşılıklı ilişkiler yürütülebilen sistemdir (Eslek ve Irmak, 2018:349). Bireyi en çok etkileyen sistemdir demek yanıltıcı olmayacaktır. Bireyin yaşadığı zorbalık daha çok bu sistem içerisinde ele alınır. Özellikle akran zorbalığı bu sistem içerisinde değerlendirilir bunun sebebi, mikrosistemde yüz yüze iletişimin gerçekleşmiş olmasından kaynaklanmaktadır.

4.7.2.2. Mezosistem

Mezosistem, birey ve bireyin çevresindeki bileşenler arasındaki etkileşime odaklanır. Başka bir deyişle mezosistem, mikrosistemdeki öğelerin etkileşiminin temsilidir. Örnek vermek gerekirse, okul-aile, öğretmen-öğrenci arasındaki etkileşim mezosistemin bileşenlerini meydana getirir (Ertem,2020 :299). Mikrosistemin bir üst katmanını oluşturan mezosistem; anne, baba ve çocuğun ev dışında okul ve öğretmenle kurduğu ilişki olarak anlaşılmaktadır (Akbaba ve Şahin, 2017:13). Mezosistem, bireyin ailesi dışında en çok ilişki içerisinde olduğu kurumlardan meydana gelir. Aile Mikrosistem içerisinde yer alırken, okul- aile arasındaki ilişki mezosistem içinde değerlendirilir.

4.7.2.3. Ekzosistem

Ekzosistem, bireyi doğrudan etkilememekle beraber onun içinde yaşadığı ortamın etkilerini bireye yansıtır. Ekosistemi oluşturan düzenin maruz kaldığı etkiler dolaylı olarak kişinin de etkilenmesine sebep olur. Örneğin, ülke politikaları, akrabalar, aile dostları, ebeveynlerin iş ortamı gibi faktörler ekzosistemi oluşturmaktadır (Kandemir, 2018: 1443). Özetlemek gerekirse ekzosistem, mikrosistem ve mezosistemin dışında olmakla birlikte bu iki sistemi de dolaylı biçimde etkilemektedir. Ülkenin politikaları, akrabalar veya aile dostlarının yaptığı eylemler ister istemez bireyi etkileyecektir.

4.7.2.4.Makrosistem

Toplumsal bağlamları kapsayan makrosistem temel olarak kültürle ilişkilendirilmektedir. Makrosistemler, üyelerin çoğunluğunun içinde bulunduğu, kişinin büyüdüğü dil, din, gelenek, değer, kanun, tutum, kitle iletişim gibi kültürel, ekonomik gibi yapı ve grup yaşantısını içermektedir (Yüksel ve Aytekin, 2021: 564). Makrosistem diğerlerine göre daha kapsayıcıdır. İnsanların kültürel kodları bu sistem içinde değerlendirilebilir.

4.7.2.5. Kronosistem

Kişisel ve çevresel faktörlerin her birini içerisine alan bu sistem, Kronosistem'e göre, bireyin yaşadığı çevrede süreç içerisinde meydana gelen değişimlerin çocuğun gelişimine yaptığı katkılara üzerine odaklanmaktadır. Bronfenbrenner, bu değişimleri; normatif (okula başlama, ergenlik, evlilik, emeklilik) ve normatif olmayan (boşanma, ailede kayıp veya şiddetli hastalık) geçişler olmak üzere iki grupta ele almıştır. Bu değişimler, yaşam süresince meydana gelerek, gelişimsel değişim için büyük bir güç görevini üstlenir (Yüksel ve Aytekin, 2021: 565). Aileden başlayarak siyasal ve kültürel sistemlere kadar pek çok sistemin iç içe geçtiği insan gelişim modelini öneren Bronfenbrenner'e göre; çevresel, sosyal, siyasal ve ekonomik koşullar arasındaki etkileşimin bireyin gelişimine doğrudan ya da dolaylı olarak yansır. İnsan gelişim modeline göre, etkileşimler sistemler içinde olabileceği gibi sistemler arasında da gerçekleşmektedir. Örneğin, ebeveyn olma algısı ile anne-baba ve çocuk etkileşimi aile sisteminden etkilenirken, aile içerisinde bulunduğu

toplum ve toplumunu siyasal-kültürel sistemlerinden de etkilenmektedir (Kandemir, 2018:1441). Croos ve diğerleri (2015), "A social-ecological framework for understanding and reducing cyberbullying behaviours" başlığıyla yapmış oldukları çalışmada, Bronfenbrenner'in önerdiği modele bazı faktörler eklemişlerdir. Yaptıkları bu çalışmayla yeni bir sosyo-ekolojik şekil ortaya çıkarmışlardır. Siber zorbalığı etkileyen faktörler; birey, aile, arkadaş, çevrimiçi çevre ve toplum olarak belirlenmiştir (Derin ve Yıldız, 2020:169).

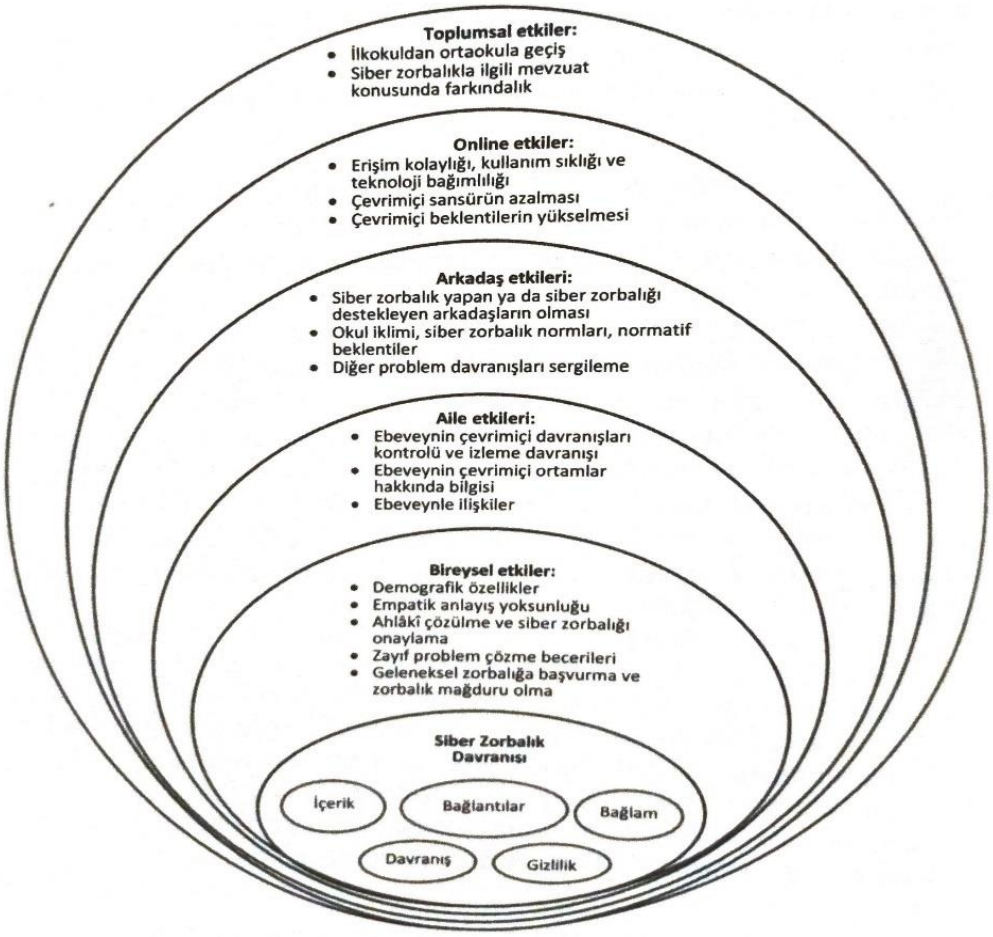

Şekil 4. 3. Ekolojik Kuram ve Siber Zorbalık (Crooss ve diğerlerinden akt. Yıldız ve Derin, 2020:170).

Bronfenbrenner'ın ekolojik kuramına, Johnson ve Puplampu (2008) internet kullanımını içeren tekno alt sistemi ekleme görüşünde bulunmuşlardır. Bu sistem içerisinde akranlar ve yazılım kavramları yer almaktadır (Yardım, 2022 :36). Yapılan çalışmalar hayatımızın içerisinde yer etmeye başlayan interneti de bir sistem

içerisinde değerlendirmek gerektiğini ortaya çıkarmıştır. İnternet bugün vazgeçilmez bir şey olarak ekolojik sistem içerindeki yerini almıştır.

4.7.3.Genel Saldırganlık Kuramı

Genel saldırganlık modeli diğer modellerden farklı olarak saldırganlığın gerçekleşme sebeplerine odaklanmaktadır. Genel saldırganlık modeli öncesinde saldırganlığa ilişkin olarak geliştirilen kuramlar, medyada yer alan şiddete maruz kaldıktan sonra ortaya çıkan saldırgan tepkiler arasındaki ilişkiyi açıklarken eksik kalmışlardır. Genel saldırganlık kuramından önceki çalışmalar bu tepkileri açıklarken; bilişsel, duygusal ya da davranışsal tepkilerden yalnızca birine odaklanmış, her üç tepkiyi içeren genel bir çerçeve çizememişlerdi (Bozkuş, 2021: 79). Genel saldırganlık kuramı ise bu eksik kalan kısımları içinde birleştirmektedir. Bu noktada, insan saldırganlığına ilişkin olarak yapılan kuramlar ve saldırganlık kuramları bir noktada birleştirilmiştir. Genel saldırganlık kuramı; kişisel ve durumsal faktörler, şimdiki içsel durumu etkileyen bilişsel duyuşsal ve uyarılma rotaları ve çıktı davranışa neden olan değerlendirme ve karar verme süreçleridir (Yıldız ve Derin,2020: 174). Buna göre, siber zorbalık eyleminin gerçekleşme sürecinde karar verme büyük önem taşımaktadır. Karar verme sürecinde, siber zorbalığa neden olan bazı etkenler vardır. Bunlar; kişisel faktörler (demografik özellikler, değerler ve algılar gibi), durumsal faktörler (kışkırtma, okul iklimi, anonimlik algısı gibi) ve bireyin içsel özellikleri (biliş, duygu, uyarılma gibi) bireyin siber zorbalık yapıp yapmamasında büyük rol oynar (Kowalski ve diğ. Akt. Akgül, 2020: 153).

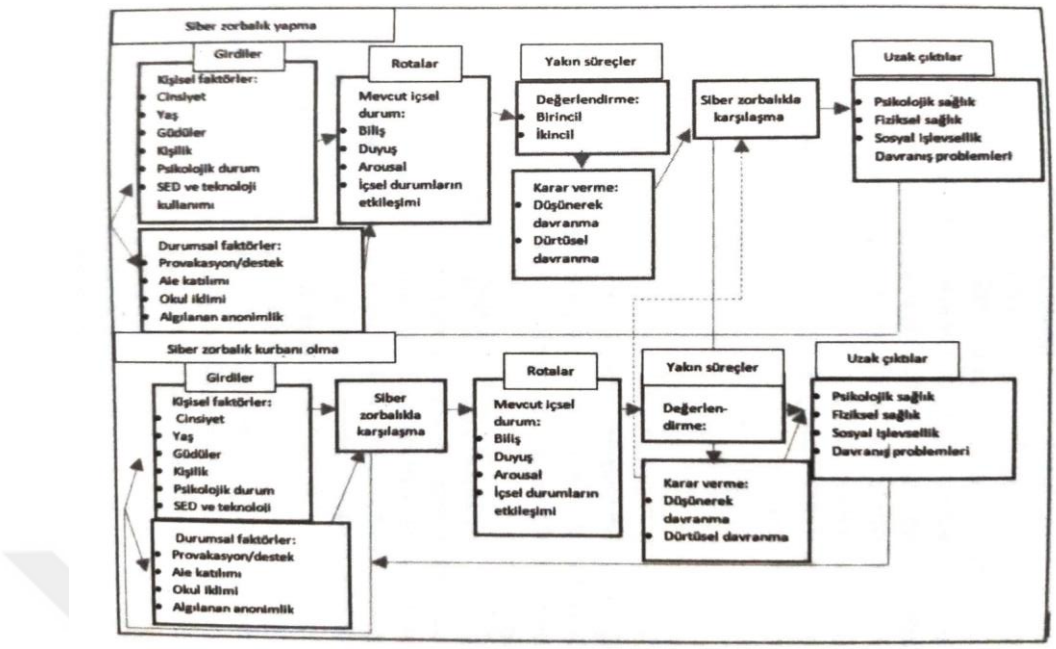

Şekil 4. 4. Genel Saldırganlık Kuramına Göre Siber Zorbalık Davranışı (Kowalski, Glumetti, Schroeder ve Lattanner'dan akt. Derin, 2020:175).

Genel Saldırganlık Kuramına Göre Siber Zorbalık Davranışı, Kesik çiziler bir siber kurbanın nasıl siber zorba haline gelebileceğini gösteriyor (Kowalski, Glumetti, Schroeder ve Lattanner'in çalışması, akt. Yıldız ve Derin, 2020:175). Genel saldırganlık kuramı bir olay karşısında kişisel ve çevresel etkenler göz önüne alan bireyin yaptığı değerlendirmeler sonrası karar verme süreci ile noktalanır.

4.7.4. Gerekçeli Eylem Kuramı ve Planlı Davranış Kuramı

Gerekçeli Eylem kuramına göre, insanların bir davranışı yapmak istemesinin iki temel nedeni bulunmaktadır. Bunlar; tutum ve kişisel normdur. Tutum, kişinin yapacağı eyleme ilişkin isteyip, istemediğine ilişkin değerlendirmesidir. Kişisel norm ise yapılacak davranışa yönelik olarak algılanan toplumsal baskıdır. Bu iki etkene algılanan davranış kontrol boyutu eklenerek planlanmış davranış kuramı ortaya çıkmıştır. Bu algılana davranışsal kontrol, bireyin davranışı yapmasının kişinin kendi kontrolünde olup olmadığına yönelik algıyı kapsar (Akgül, 2020: 154). Eklenen bu yeni boyut ile kuramın ismi Planlı davranış kuramı olarak değiştirilmiştir (Yıldız ve Derin, 2020: 177). Planlı davranış kuramının merkezini oluşturan temel unsur, bireyin davranışı gerçekleştirme niyetidir. Bir bireyin davranışı yönlendirecek motive unsurlar ne kadar fazlaysa bireyin o davranışı gerçekleştirme düzeyi de o derece

fazla olacaktır (Sözüer vd., 2015 :32-33). Gerekçeli Eylem Kuramı ve Planlı davranış kuramı, siber zorbalığa ilişkin yapılan çalışmalarda da kullanılmıştır. Constantine, Curry, Diaz ve Huh- Kim'in gerekçeli eylem kuramına dayandırdıkları teorik çerçeve zorbalık ve siber zorbalık çalışmalarında temel noktayı oluşturmuştur. Araştırmacıların çizdiği çerçeveye göre beş temel alan mevcuttur. Bunlar: inançlar ve tutumlar, algılanan okul ve ev iklimi, algılanan öz yeterlik, davranış niyeti ve davranış. Bu beş temel alanın öğrenci davranışlarını ve dolayısıyla siber zorbalığı değerlendirmede büyük öneme sahip olduğu görülmüştür (Yıldız ve Derin, 2020:178). Bu beş temel alan bireyin siber zorbalığı gerçekleştirip gerçekleştirmeme motivasyonunu oluşturmaktadır.

4.7.5. Rutin Aktivite Kuramı

Siber zorbalığa ilişkin olarak gelişen kuramlardan bir diğeri olan Rutin Aktivite Kuramı, bir suçun işlenmesine yönelik koşulları ele alır. Buna göre bir suçun işlenmesi için; motivasyonu olan bir suçlu, uygun bir hedef ve yeterli bir denetimin olmaması olmak üzere üç unsura ihtiyaç vardır (Yıldız ve Derin, 2020:179). Bu unsurların herhangi birinde yaşanan değişiklikler suç olasılığını etkileyecektir. Bunun yanı sıra rutin aktivite kuramına göre; suçun önlenmesi ve güvenliğin sağlanması noktasında bazı aktörlerin kilit rol alabileceğini ifade etmektedir. Bu faktörler: tutucular (handlers), mekân yöneticileri (place managers) olarak ifade edilmiştir. Tutucular dediği kişiler, potansiyel failler üzerinde kontrol sağlayabilecek ebeveynler, okulda öğretmenler ya da arkadaşlar olarak görülürken; mekân yöneticileri suçun gerçekleşebileceği yerlerdeki mekân idarecileri ya da çalışanları olarak kabul edilebilir (Tekin ve Kurland, 2019: 239). Rutin aktivite kuramının siber zorbalıkla ilişkisine bakılacak olursa, bu kuramın incelediği suç kavramının gerçekleşmesi için; yeterli bir denetimin olmaması gerektiği belirtilmektedir. Sanal ortamda yeterince denetimin sağlanamaması, bireyin siber zorbalık yapmasına neden olabilmektedir. Suçun önlenmesi ve güvenliğinin sağlanmasına ilişkin olarak verilen tutucular ve mekân yöneticileri, siber zorbalığa pek uyumlu gibi görünmese de temeldeki mantık zorbalıkla mücadele için kullanılabilir.

4.7.6. Sosyal Bilişsel Kuram ve Ahlaki Çözülme Kuramı

İnsanların yaptığı bazı eylemler çevrenin onayı ile davranış haline gelmektedir. Bandura, Miller ve Dollard'ın tarafından geliştirilen Sosyal Bilişsel Kuram, bireylerin birçok davranışı öğrenirken gözlem yöntemini kullandığını ve dış çevrenin davranışı onaylaması durumunda bu davranışın model alındığı görüşüne dayanmaktadır (Yıldız ve Derin, 2020: 185). Temel olarak Sosyal Bilişsel Kuram, bireyler, davranışlar ve çevre arasındaki karşılıklı, üç yönlü ve dinamik nedenselliği belirlemede insan düşüncelerinin, duygularının ve davranışlarının psikososyal belirleyicilerini araştırır. Bu karşılıklı üçlü ilişkide; davranışsal faktörler, bilişsel (kişisel) faktörler ve çevresel faktörler sürekli olarak birbirleriyle etkileşim halindedir ve bu etkileşim sonucunda insan davranışı oluşur (Yakut, 2019: 19). Birey burada çevrenin kendisinin yaptığı davranışa bakışını inceler. Eğer çevre yapılan eylemi onaylıyorsa, birey bu davranışın yanlış olmadığını ve kabul gördüğünü düşünerek sürdürür.

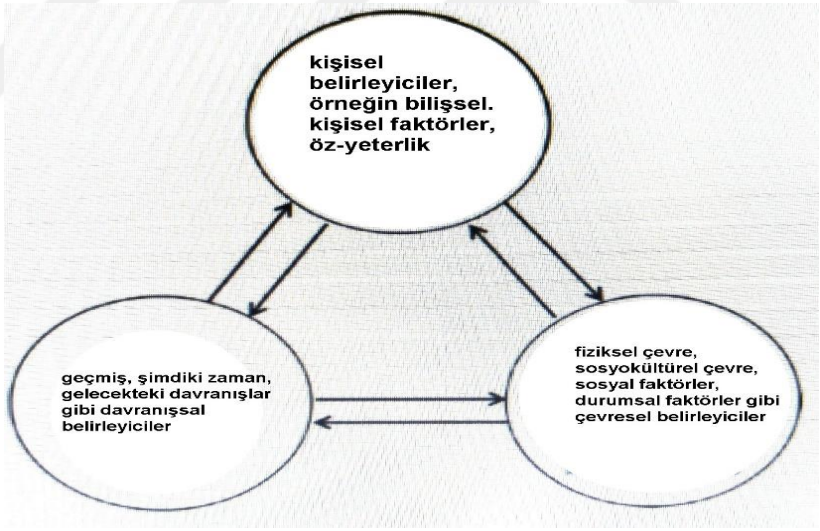

Şekil 4. 5. Sosyal Bilişsel Kuram'a Göre Karşılıklı İlişki (Johnstone and Hooper'dan akt.Yakut, 2019:20).

İnsanları ahlak temsilcileri olarak varsayan sosyal bilişsel kurama göre, bireylerin içsel ahlaki kurallara göre sürekli kendilerini izleyerek eylem ve tepkilerinin ahlaki çerçeveye uygun biçimde düzenledikleri öne sürülür. Bu ahlaki kurallar tecrübeler, standartlar, kurallar ve değerlerden meydana gelmektedir (Erdem, 2021:48). Bu ahlaki kurallar bireyin yaptığı davranışı çevresel tepkilere göre değerlendirmesi ve eyleme çevirmesi açısından büyük önem taşımaktadır.

4.7.7. Genel Gerilim Kuramı

Merton tarafından 1938 yılında ortaya atılan genel gerilim kuramı 1950'li ve 60'lı yıllarda farklı araştırmacıların önerdiği şekilde kullanılmıştır. Robert Agnew 1985 yılında yaptığı çalışmalarla klasik gerilim teorisine eleştireler getirerek, kuramın yeni bir biçim almasını sağlamıştır. Agnew'e göre, klasik teorilerin önerdiği bireyin hayal kırıklığına uğratan ve suça iten kaynak yalnızca olumlu hedeflere ulaşamamak olarak görülmemeli, bireyin aynı zamanda acı verici durumlardan yasal yollarla kaçınamadığında da gerilim yaşadığı belirtilmektedir (Yıldız ve Derin,2020: 191). Birey ile diğerleri arasındaki her türlü olumsuz ilişkiyi dikkate alan genel gerilim kuramı, Agnew'e göre üç temel gerilim kaynağına sahiptir. Bunlar; (Özbay, 2011: 108)

- Caydırıcı veya olumsuz uyaranların varlığı (cinsel veya fiziksel istismar)
- Olumlu amaçlara ulaşamama (zenginlik, prestij)
- Sahip olduğu olumlu şeylerin elinden alınması ya da alınma tehlikesinin varlığı (servet kaybı, sevilen ebeveynler).

Genel gerilim kuramına göre, birey arzu ettiği bir şeye ulaşamamakta, onun için değerli olan bir şeyi kaybetmekte ve onu zorbalığa iten bazı etmenlerin varlığı nedeniyle yaşadığı gerilimi siber zorbalık yaparak davranışa dönüştürebilmektedir.

4.7.8. Kullanımlar ve Doyumlar Kuramı

Medyaya ilişkin olarak yapılan ilk çalışmalarda, "Medya insanlara ne yapar?" sorusu üzerinden ele alanın araştırmalar yürütülmüştür. Yapılan bu çalışmalarda medyanın bireyi direkt olarak etkilediği söylenmekteydi. Ancak 1950'li yıllardan sonra bu görüş yerini "insanlar medya ile ne yapar?" sorusuna bırakmıştır. "Böylelikle dikkat ve ilgi kaynaktan alıcıya doğru kayar ve iletişim sürecinde güç yer değiştirir. Artık üreticileri kontrol eden izler kitledir" (Özçetin, 2018:113). Yapılan çalışmalar, bireylerin medyada verilen mesajı aynen almadığı, kullanmak istediği mesajı alıp diğerlerini reddettiğini göstermektedir. Romdan'a göre; kullanımlar ve doyumlar kuramı, klasik yaklaşımların; izleyicinin kitle iletişim araçlarında yer alan verileri medyanın isteği doğrultusunda değerlendirdiği söylemine karşı çıkar. Bu kurama göre izleyiciler, medya endüstrisi tarafından davranışları kontrol edilen pasif yaratıklar değildir (Romdan'dan akt. Küçükkurt vd. ,2013: 37). Kullanımlar ve

doyumlar kuramı çerçevesinde yapılan çalışmalar, kitlenin medyayı kullanım güdülerini, kullanım şekillerini ve bunların yarattığı olumlu ya da olumsuz sonuçları anlamaya odaklanmıştır (Tokgöz, 2018: 262). Kullanımlar ve doyumlar yaklaşımı, kitle iletişim sürecinde izlerkitleyi önemli ve etkin bir kategori olarak öne çıkarmak suretiyle iletişim araştırmalarında farklı bir gelişmeyi temsil etmektedir (Mutlu, 2012:203). Kullanımlar ve doyumlar kuramında esas olan bireyin tercihidir. Birey bir şeyi tercih eder ya da etmez. Kullanımlar ve doyumlar kuramı ile siber zorbalığı ortak noktaya getiren şey tercih etme eylemidir. İnsanlar doyum almak için siber zorbalık yapabilmektedir ve bu onların tercihidir.

4.8. Siber Zorbalığın Sonuçları

Akıllı cihazların kullanımı sonucunda internete ulaşımın kolay hale gelmesi siber zorbalığın artmasını da beraberinde getirmiştir. Siber zorba, mağduru adeta bir ağ şeklinde sarmakta ve onu günün her saati istediği zaman rahatsız edebilmektedir. Bu gibi durumlar mağdurun psikolojik ve sosyal açıdan yıpranmasına neden olmaktadır. Siber zorbalığa ilişkin olarak Agatston ve diğerlerinin 2007 yılında yaptıkları çalışmaya göre, siber zorbalığa maruz kalan öğrencilerin okula silah getirme davranışlarının sekiz kat daha arttığı bunun nedenini ise tehdit edilmelerine bağladığını ifade etmişlerdir. Siber zorbalığa maruz kalan bireylerin; psikolojik, sosyal ve akademik açıdan etkilendikleri yapılan çalışmalarda belirtilmiştir (Yaman vd., 2011: 192). Siber zorbalığı geleneksel zorbalıktan ayıran ve onu daha tehlikeli hale getiren 'anonim' olma durumudur. Siber zorbaların kim olduğunu bilmeyen kurbanlar insanlara karşı büyük güven eksikliği ile karşı karşıya kalmaktadırlar. Bu durum siber kurbanları birçok açıdan etkilemektedir. Yapılan araştırmalar siber zorbalık davranışlarının, öğrencilerin okulda öğrenme yeteneklerini olumsuz olarak etkilediği ve kurbanının çeşitli duygusal etkilere maruz kaldığını göstermiştir. Araştırmalar siber kurbanların, kişisel bilgilerinin başkalarıyla paylaşılmasından veya sanal ortama atılmasından utanç duydukları bu nedenle kendilerini tehdit altında hissettiklerini ortaya çıkarmıştır. Yaşanan bu yoğun stresin ilerleyen süreçlerde anksiyete, depresyon ve intihar gibi sonuçların meydana gelmesine neden olmaktadır (Dikmen ve Tuncer,2017:677).

Psikolojik Etkiler	Sosyal Etkiler	Akademik Etkiler
Üzüntülü olma	Öz saygının düşmesi	Okula gitmekten korkma
Yoğun stres yaşama	Akran ilişkisinde çatışma	Öğrenmede sorun yaşama
Kendini Değersiz Hissetme	Başkalarına güvenmeme	Okuldan kaçma
Kendisi hakkındaki bilgilerin öğrenilmesinden utanma	Arkadaşlık ilişkisi kurmada güçlük yaşama	Ders başarısının düşmesi

Tablo 4. 2. Siber Zorbalığa Maruz Kalmanın Psikolojik, Sosyal ve Akademik Etkileri (Yaman vd., 2011: 192).

Siber zorbalıkla nasıl mücadele edeceğini bilmeyen bireyler için yaşadıkları zorbalık daha yıpratıcı olmaktadır. Siber zorbalık yaşayan bireyler bu zorbalıkla nasıl mücadele edebileceklerini bilmemesi neticesinde kendisine ya da karşısındakine zarar verme gibi olumsuz sonuçları beraberinde getirebilir. Siber zorbalığa maruz kalan bireylerin, siber zorbalıkla nasıl mücadele etmesi gerektiğini bilmesi büyük önem arz etmektedir.

4.9. Siber Zorbalıkla Mücadele Etme Yöntemleri

Elektronik araçlar vasıtasıyla yapılan zorbalık türü olan siber zorbalık mücadele edilmediği takdirde büyük sorunların ortaya çıkmasına neden olabilmektedir. Özellikle siber mağdurun, siber zorbalar ile mücadele etme yolunu bilmiyor olması; mağdurda korku, endişe, özgüven eksikliği gibi olumsuz etkiler oluşmasına sebep verebilmektedir (Yıldırım, 2020:212). Siber zorbalar, bu korku ve endişeden beslenerek mağdurlarına her istediğini yaptırabilmekte adeta mağduru kukla gibi yönetebilmektedir. Zorbalıkla mücadele yollarını bilen birey ise zorba ile yüzleşebilmekte ve kendisini yıpratan zorbalık eylemlerinin sonuçlarından koruyabilmektedir.

Siber zorbalıkla mücadelede mağdur ve yakınlarına büyük görevler düşmektedir. Özellikle çocuk ve gençlerin teknolojik ortamlarda yaşadıkları siber zorbalıkları azaltmak veya tamamen ortadan kaldırabilmeleri için bazı önlemler alması gerekmektedir. Bu önlemler sadece siber mağdura yönelik değildir. Özellikle gençlerin yaşadığı siber zorbalığa karşı aileler, eğitimciler ve topluma büyük görevler düşmektedir. Siber mağdur olma kapasitesi taşıyan bireylerin bazı teknolojik önlemler almasıyla zorbalıktan korunması mümkündür. Bu önlemler: kişisel bilgileri özellikle telefon numarasının tanınmayan kişilerle paylaşmaması, şifreleri kimseyle paylaşmamak, gerektiği durumlarda kişisel bilgilerde değişikliklere gidilmesi (cep numarası, mail adresi vs.), rahatsız eden kişilerden mümkün oldukça uzak durmak(takipten çıkmak, numarasının silinmesi vs.), tehdit edici mesajların kanıt niteliği taşıması nedeniyle korunması ve bu tür mesajlara cevap verilmemesi, tanınmayan kişilerle çevrimiçi ortamlarda sohbet etmemek (Atik, 2020:244-245) siber zorbalarla karşılaşma olasılığını azaltacaktır. Siber zorbalığın sebeplerinden birisi olan okul içi zorbalığın önlenmesi de siber zorbalığın azalmasını sağlayabilir. Akran zorbalığına maruz kalan kişi, öç almak amacıyla siber zorbaya dönüşebilmektedir. Bu noktada okul rehber öğretmenlerine büyük görevler düşmektedir. Bunun yanı sıra öğretmenlerin riskli internet kullanımı hakkında farkındalık kazanmaları için eğitimler düzenlenmesi gerekmektedir (Yiğit & Seferoğlu, 2017:31). Riskli internet kullanımına ilişkin eğitimin yalnız öğretmen veya öğrencilere değil bilhassa ailelere verilmesi gerekmektedir. Özellikle bazı tutucu aile yapısı içerisinde gençler yaşadıkları zorbalıkları aileleriyle paylaşmaktan çekinebilmektedir. Aile bilinçlendirildiğinde siber zorbalığa maruz kalan bireylerin konuya bakış açısı değiştiğinden yaşadıkları olayları daha kısa sürede atlatabileceklerdir.

Teknolojideki ilerlemeler neticesinde etrafımızı tamamen saran internet ve onun içinde anonim bir dünyayı barındıran sanal alem her geçen gün bireysel alanımızın vazgeçilmezi halini almaktadır. Türkiye'de genç nüfusun birçok Avrupa ülkesinden fazla olması, riskli internet kullanımına ilişkin olarak ailelerin yeterli bilgiye sahip olmamaları, internet kullanımının 2 yaşlara kadar inmiş olması gibi nedenler, Türkiye'nin siber zorbalık konusunu ilişkin bakış açısının ne denli önemli olduğunu göstermektedir. Türkiye'de siber zorbalığa ilişkin bilincin gelişmesi

amacıyla 2004 yılında "Şiddeti Önleme Platformu" girişimciliğinde, 2007 yılında ortaokul 6,7 ve 8. Sınıflarda seçmeli "Medya okur-yazarlığı dersi" verilmeye başlanmıştır. Buna ilaveten Ulaştırma Bakanlığı'nın Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu ile 2009 yılında hazırladığı "Güvenli internet kullanımı için tavsiyeler" kitapçığı Türkiye'de konuya ilişkin yapılan ilk çalışmalar arasında gösterilebilir (Özdinç ve Özdinç, 2020:226).

Sanal alemde yaşanan ve bireye zarar verme niyeti taşıyan siber zorbalık eylemi bir suçtur. Bu suçun yasal düzenlemelerle cezaya bağlanması, siber zorbalığın azalmasına büyük katkı sağlayacaktır. Dünyada konuya ilişkin çalışmalar olmasına rağmen henüz Türk hukuk sisteminde belirgin bir ceza mevcut değildir. Belirgin bir cezanın olmamasıyla birlikte 1982 Anayasa'sının bazı maddeleri karar verici merciler için açık kapı bırakmakta ve bu sayede siber zorbalara ilişkin kararlar alınabilmektedir. 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu konunun ceza hukuku kapsamında ele alınmasına ilişkin ipuçları sunmaktadır. Siber zorbalıkta kişisel veri paylaşımına ilişkin yapılan suçlar 6698 sayılı Kişisel Verilerin Korunması Hakkındaki Kanun bağlamında bazı hukuki sonuçları doğuracaktır. 5651 Sayılı İnternet Ortamında Yapılan Yayınların Düzenlenmesi ve Bu Yayınlar Yoluyla İşlenen Suçlarla Mücadele Edilmesi Hakkında Kanun sorumluluklara ilişkin düzenlemeleri içermektedir (Tanrıverdi, 2020: 270). Söz konusu yasalar ve kanunlar her ne kadar internet üzerinde işlenen suçlar üzerine odaklansa da tam anlamıyla siber zorbalığa ilişkin bir yasal düzenleme mevcut değildir. Hukuki anlamda siber zorbaların cezalandırılması için belirli yasal düzenlemelerin yapılması bu tür eylemleri gerçekleştiren kişi ve / veya kişilerin cayma yolunu açması açısından büyük önem taşımaktadır.

4.10. Siber Zorbalık ve Geleneksel Zorbalığın Farkları

Siber zorbalık ile geleneksel zorbalık; yapılan davranışın birey veya gruba zarar verme niyeti taşıması, tekrarlı olarak gerçekleştirilmesi gibi ortak noktaları taşımaktadır. Siber zorbalık ve geleneksel zorbalık arasında temel benzerlikler olduğu gibi birbirlerinden ayıran özellikler de mevcuttur. Buna göre;

Geleneksel zorbalık, zaman ve mekâna bağlı, çoğunlukla yüz yüze gerçekleşir. Siber zorbalıkta ise bu kısıtlamaların hiçbirinden söz edilemez. Siber zorba, kurbana istediği her zaman, her yerde ulaşabilir. Örneğin, okulda akran zorbalığına maruz kalan birey evine gittiğinde zorbadan geçici de olsa uzak kalmış olur. Siber zorbalığa maruz kalan birey ise gittiği her yerde teknolojik araçlar yoluyla rahatsız edilmeye devam edecektir (Akbaba ve Şahin, 2017:56). Siber zorbalığı geleneksel zorbalıktan ayıran bir diğer önemli fark, siber zorbalığın gizliliğidir (Aksaray, 2011: 410). Geleneksel zorba, çoğunlukla bizim tanıdığımız kişilerden oluşurken siber zorbalar daha çok tanımadığımız kişilerden oluşmaktadır. Geleneksel zorbalar tanıdığımız kişi ya da kişiler oldukları için onlarla mücadele daha kolaydır. Boulton vd. göre, "anonim kalma şansının ve gözetim eksikliğinin daha fazla olduğu, mağdur sayısının arttığı, zorbalık üzerine düşünme ve bu sebeple ortaya çıkacak sıkıntıyı maksimize etme oranının yüksekliği, potansiyel olarak daha büyük bir izleyici kitlesinin zorbalığa tanık olduğu siber zorbalık, bahsedilen özelliklerle geleneksel zorbalıktan ayrılır" (Aslan ve Önay, 2017:96). Siber zorbalar anonim kişiliklere bürünebildikleri için onları takip etmek ve onlara ilişkin olarak yasal işlemler yürütmek süreci zorlaştırmaktadır. Geleneksel zorbalıkta daha çok fiziksel şiddet ön plandadır. Psikolojik etkiler ise daha sınırlı kalmaktadır. Siber zorbalıkta ise fiziksel şiddetin yerini psikolojik şiddet almaktadır. Siber mağdurlar, teknolojinin kendilerine ulaşabildiği her durumda zorbaların saldırılarına maruz kalabildikleri için psikolojik etkiler daha ağır ve yıkıcı olabilmektedir. Fiziksel bir zarar göz önünde bulunmadığı için aile ve öğretmenler tarafından fark edilmesi ve müdahale süreçleri daha geç olabilmektedir (Akbaba ve Şahin, 2017:56-57). Siber zorbalığa maruz kalan bireylerde; depresyon, yalnızlık, okul şiddeti, madde bağımlılığı, uyku problemleri, akademik başarıda düşüşler görülebilmektedir (Özbey ve Başdaş :2020,48). Geleneksel zorbalıkta; zorba, mağdura göre daha güçlü bir yapıdadır. Siber zorbalıkta ise güçte dengesizlik ya da zıtlık söz konusu olabilmektedir. Siber ortamlardaki güç fiziksel olmaktan çok teknolojik bilgi kullanım gücüne dayanmaktadır (Akbaba ve Şahin, 2017: 55-56).

Geleneksel Zorbalık	Siber Zorbalık
Zorbalık yapan kişinin kimliği bellidir.	Siber zorba kimliğini gizleyebilir.
Somut mekanlarda görülür.	Siber ortamda görülür.
Taraflar arasında güç dengesizliği vardır.	Taraflar arasında güç dengesizliği yalnızca bilgisayar kullanma becerisine bağlıdır.
Sınırlı bir çevrede gerçekleşir.	Siber zorbalığın sınırsızdır, kısa sürede büyük kitlelere ulaşabilir.
Fiziksel ve sözel yollarla, doğrudan gerçekleştirilir.	Anlık mesajlaşma, facebook, cep telefonu gibi iletişim araçlarla dolaylı yoldan da gerçekleştirilir.
Zorbalık dolaylıdır.	Zorbalık dolaysızdır.
Sözlü (isim takma)	Sözlü (teknolojik araçlarla tehdit ve hakaret mesajları göndermek)
Sözsüz (müstehcen hareketler)	Sözsüz (müstehcen resimler)
Sosyal (bireyi gruptan dışlamak)	Sosyal (bireyi çevrimiçi gruptan dışlamak)
Dolaysız zorbalık: Yalan haber yaymak, Emanet edilen bilgiyi ortaya dökmek veya başkasının kimliğiyle kişiyi aldatmak	Dolaysız zorbalık: Cep telefonu, e-posta veya sohbet odalarında dedikodu ve iftira yaymak veya kişiyi aldatmak
Yüz yüze gerçekleşir	Elektronik ortamda gerçekleşir.
Giderek azalır	Giderek artar
Genellikle okul öncesi, okulda ve okul sonrasında gerçekleşmektedir	Herhangi bir zaman diliminde gerçekleşmektedir
Küçük ölçeklidir	Büyük ölçeklidir
Olay yerinde bulunanlar haberdar olur	Dünya çapında internete bağlanan herkes haberdar olur

Tablo 4. 3. Geleneksel Zorbalık ile Siber Zorbalık arasındaki farklar (Yıldırım,2020:36).

Geleneksel zorbalıkta olduğu gibi, zorba bilerek ve isteyerek kurban olarak seçtiği kişiye siber saldırılarda bulunabilir. Siber zorbalık bilgi iletişim teknolojileri aracılığıyla gerçekleştirildiği için bazı farklılıklar gösterir. Siber zorbalık sürecinin işlemesi, bireylerin teknoloji kullanım becerisini gerektirir (Seçkin, 2017 :78). Teknolojiyi yeterince iyi kullanamayan kişiler siber zorba olmak yerine daha çok siber mağdur olabilmektedirler. Smith'e göre, yüz yüze gerçekleşen akran zorbalığını fırsatı olan her genç veya çocuk yapabilir ancak siber zorbalık yapmak için bazı özel durumlar söz konusudur. Bunlar; siber zorbanın teknoloji kullanımı konusunda bilgi ve beceriye sahip olması, zorba ile mağdurun birbirlerini yüz yüze görememesi, siber mağdurların fiziksel veya duygusal tepkilerinin görülememesi, internet kullanıcılarına açık bir biçimde belirsiz sayıda kişilerin bu zorbalığa tanıklık edebilmesi gibi durumlar söz konusudur (Tanrıkulu, 2020: 13-14). Siber zorba olabilmek için öncelikle internet ve internete bağlanabilen bir cihazın bilgisine sahip olmak gerekmektedir. Bazı siber zorbalık durumlarında ise bundan daha fazlasına ihtiyaç vardır.

5. BULGULAR

Siber zorbalık ve duygusal zekâya ilişkin olarak yapılan araştırmada "dergipark" platformunda duygusal zekaya ilişkin olarak 222, siber zorbalığa ilişkin olarak 79 olmak üzere toplam 301 makale ile hem siber zorbalık hem de duygusal zekayı ortak bir çerçevede ele alan 4 makale ve 4 tezin incelenmiştir. Bu kapsamda aşağıdaki soruların cevapları araştırılmıştır:

- Makalelerin yazar sayılarının dağılımları nasıldır?
- Makalelerin yıllara göre dağılımı nasıl yapılmıştır? En çok hangi yıllarda "duygusal zekâ" ve "siber zorbalık" konuları üzerine çalışılmıştır?
- Makalelere konu olan araştırmaların örneklem gruplarına göre dağılımları nasıldır?
- Çalışmalarda kullanılan yöntemler; nicel, nitel ve karma yöntem olarak nasıl sınıflandırılmıştır?
- Çalışmalarda en çok hangi araştırma modeli kullanılmıştır?
- Makalelerde kullanılan veri toplama araçları nelerdir?
- Araştırmacılar en çok hangi ölçek veya anketten faydalanarak çalışmaları yürütmüşlerdir? "Duygusal zekâ" ve "Siber zorbalık" ile ilgili makalelerin ayrı ayrı dağılımları nasıldır?
- Araştırmalardaki örneklem sayıları nasıldır?
- Makalelerin temelini oluşturan konular nelerdir? "Duygusal zekâ" ve "Siber zorbalık" ile ilgili makalelerin ayrı ayrı konu dağılımları nasıldır?

5.1. Makalelerin Yazar Sayısına Göre Dağılımı

Yazar sayısı	Duygusal Zekâ		Siber Zorbalık		Toplam	
	N	f	n	F	n	f
1	40	18,02	15	18,99	55	18,27
2	125	56,31	48	60,76	173	57,48
3	44	19,82	11	13,92	55	18,27
4	8	3,60	2	2,53	10	3,32
5	2	0,90	1	1,27	3	1,0
6	3	1,35	1	1,27	4	1,33
7	0	0	1	1,27	1	0,33
Toplam	222	100	79	100	301	100

Tablo 5. 1. Makalelerin Yazar Sayısına Göre Dağılımları

Duygusal zekâ ve siber zorbalık üzerine yazılan makalelerin yazar sayıları üzerine yapılan incelemede, şu sonuçlar elde edilmiştir:

Duygusal zekâyı konu alan 222 makalenin: %56,31 (n: 125)'i iki, %19,82 (n: 44)'i üç, %18,02 (n: 40)'i bir yazarlı olarak kategorilendirilmiştir. Tablo incelendiğinde bu sıralamayı %3,6 (n:8) ile dört, %1,35 (n:3) ile altı ve %0,90 (n:2) ile beş yazarlı çalışmalar takip etmektedir. Duygusal zekâya ilişkin yapılan çalışmalarda yedi kişilik bir yazar sayısının olmadığı gözlemlenmiştir. Siber zorbalığı konu alan 79 makalenin: %60,76 (n: 48)' sı iki, %18,99 (n :15)'u bir, %13,92 (n: 11)'si üç yazarlı olarak kategorilendirilmiştir. Bu sıralamayı; %2,53 (n:2) ile dört ve %1,27 (n:1) ile beş, altı ve yedi yazarlı çalışmalar takip etmektedir. Duygusal zekâ ve siber zorbalığa ilişkin olarak yapılan makalelerin toplam açısından incelendiğinde en çok %57,48 (n: 173) oranında iki yazarlı çalışmaların yer aldığı anlaşılmıştır. Siber zorbalığa ilişkin yedi yazarlı bir çalışma olmasına rağmen duygusal zekâda yedi yazarlı çalışmaya rastlanılmamıştır.

5.2. Makalelerin Bilim Alanlarına Göre Dağılımları

Bilim alanı	Duygusal Zekâ		Siber Zorbalık		Toplam	
	N	F	N	F	N	F
İletişim	5	2,25	3	3,80	8	2,66
İktisat	24	10,81	3	3,80	27	8,97
Sağlık	20	9,01	9	11,39	29	9,63
Spor	26	11,71	1	1,27	27	8,97
İşletme	33	14,86	0	0	33	10,96
Psikoloji	9	4,05	5	6,33	14	4,65
Hemşirelik	3	1,35	0	0	3	1,0
Eğitim	69	31,08	57	72,15	126	41,86
Otel-Turizm	11	4,95	0	0	11	3,65
Beşerî bil.	6	2,70	0	0	6	1,99
Ekonomi	5	2,25	0	0	5	1,66
Sanat	1	0,45	0	0	1	0,33
Yönetsel Arş.	1	0,45	0	0	1	0,33
İlahiyat	0	0	1	1,27	1	0,33
Sosyal Hiz.	1	0,45	0	0	1	0,33
Sosyal Bil.	5	2,25	0	0	5	1,66
Davranış bil.	3	1,35	0	0	3	1,0
Toplam	222	100	79	100	301	100

Tablo 5. 2. Makalelerin Bilim Dallarına Göre Dağılımı

Duygusal zekâ ve siber zorbalık üzerine yazılan makalelerin bilim dallarına göre yapılan incelemede, şu sonuçlar elde edilmiştir:

Duygusal zekâya ilişkin yapılan çalışmaların bilim dalına göre dağılımı: %31,08 (n:69) eğitim, %14,86 (n:33) işletme, %11,71 (n:26), %10,81 (n:24) iktisat, %4,95 (n:11) otelcilik-turizm, %4,05 (n:9) psikoloji, %2,70 (n 6) beşerî bilimler, %2,25 (n5) iletişim, %2,25 (n:5) sosyal bilimler, %2,25 (n5) ekonomi, %2,25 (n5) davranış bilimleri, %0,45 (n:1) sanat, %0,45 (n:1) yönetsel araştırma, %0,45 (n:1) sosyal hizmetler olarak belirlenmiştir. Siber zorbalığa ilişkin yapılan çalışmaların bilim dalına göre dağılımı incelendiğinde ise: %72,15 (n: 57) eğitim, %11,39 (n: 9) sağlık, %6,33 (n:5) psikoloji, %3,80 (n:3) iktisat, %3,80 (n:3) iletişim, %1,27 (n:1) ilahiyat ve %1,27(n:1) spor alanında olduğu gözlemlenmiştir. Siber zorbalıkla ilgili çalışmaların daha az bilim alanında yapıldığı, duygusal zekâyla ilgili çalışmalarda ise daha fazla bilim alanı çeşitliği olduğu görülmüştür. Hem duygusal zekâ hem de siber zorbalıkla ilgili çalışmaların %41,86 (n: 126) en çok eğitim üzerine yapıldığı belirlenmiştir.

5.3. Makalelerin Yıllara Göre Dağılımı

Yıllar	Duygusal Zekâ		Siber Zorbalık		Toplam	
	N	F	n	f	n	F
2016	12	5,41	5	6,33	17	5,65
2017	23	10,36	8	10,13	31	10,30
2018	38	17,12	8	10,13	46	15,28
2019	49	22,07	16	20,25	65	21,59
2020	44	19,82	19	24,05	63	20,93
2021	46	20,72	20	25,32	66	21,93
2022	10	4,50	3	3,80	13	4,32
Toplam	222	100	79	100	301	100

Tablo 5. 3. Makalelerin Yıllara Göre Dağılımı

Duygusal zekâ ve siber zorbalığa ilişkin olarak incelenen 301 makalenin yıllara göre dağılımı incelenmiştir. Duygusal zekâya ilişkin olarak yapılan 222 çalışmanın %22,07 (n:49)'si 2019'da, %20,72 (n:46)'si 2021'de, %19,82 (n: 44)'i 2020 yılında olmak üzere sırayla 2018, 2017, 2016 ve 2022 yıllarının geldiği görülmektedir. En fazla çalışma 2019,2020 ve 2021 yıllarında gerçekleştirilmiştir. Siber zorbalığa ilişkin olarak yapılan 79 çalışmanın %25,32 (n: 20)'ü 2021 yılında, %24,05(n:19)'u 2020 yılında ve %20,25 (n:16) 2019 yılı olmak üzere sırasıyla 2017-2018,2016 ve 2022 yıllarının geldiği görülmüştür. En fazla çalışma 2019,2020 ve 2021 yıllarında yapıldığı belirlenmiştir.

5.4. Makalelerin Yöntem Şekline Göre Dağılımı

	Duygusal Zekâ		Siber Zorbalık		Toplam	
	N	f	n	f	n	f
Nitel	3	1,35	11	13,92	14	4,65
Nicel	216	97,3	64	81,01	280	93,02
Karma	3	1,35	4	5,06	7	2,33
Toplam	222	100	79	100	301	100

Tablo 5. 4. Makalelerin Yöntem Şekillerine Göre Dağılımı

Duygusal zekâ ve siber zorbalığa ilişkin olarak yapılan çalışmada, makalelerde kullanılan yöntem şekilleri üç kategori üzerinden incelenmiştir. Nitel, nicel ve karma olarak yapılan inceleme sonucunda hem duygusal zekâ hem da siber zorbalığa ilişkin çalışmalarda nicel araştırma yöntemlerinden faydalanıldığı gözlemlenmiştir. Duygusal zekâya ilişkin çalışmaların %97,3 (n: 216)'ü nicel, %1,35 (n:3)'i nitel ve %1,35 (n:3)'i karma; siber zorbalıkla ilgili çalışmalarda ise %81,01 (n:64)'ü nicel, %13,92(n:11)'si nitel ve %5,06 (n: 4)'sinin karma olduğu görülmüştür. Genel olarak bakılacak olursa 301 çalışmanın %93,02 (n: 280)'sinin nicel araştırma yöntemi kullanılarak yapıldığı söylenebilir.

5.5. Makalelerin Veri Toplama Araçlarına Göre Dağılımı

	Duygusal Zekâ		Siber Zorbalık		Toplam	
	n	f	n	f	N	f
Ölçek	217	97,75	66	83,54	283	94,02
Anket	2	0,90	3	3,80	5	1,66
Görüş./Yar. Yap. g.	3	1,35	10	12,66	13	4,32
Toplam	222	100	79	100	301	100

Tablo 5. 5. Makalelerin Veri Toplama Araçlarına Göre Dağılımı

Duygusal zekâ ve siber zorbalık üzerine yapılan makale araştırmasında veri toplama yöntemi açısından incelendiğinde en fazla ölçek yönteminin kullanıldığı gözlemlenmiştir. Duygusal zekâya ilişkin çalışmalarda 217(%97,75) ölçek, 2 (%0,90) anket ve 3 (%1,35) görüşme/ yarı yapılandırılmış görüşme yöntemi kullanıldığı belirlenmiştir. Güz ve Yaleze (2019) çalışmasında görüşme kullanırken Elçi vd. (2021) anket kullanmıştır. Siber zorbalığa ilişkin çalışmalarda ise 66 (%83,54) ölçek, 3 (%3,80) anket ve 10 (%12,66) görüşme/ yarı yapılandırılmış görüşme yöntemi kullanıldığı görülmüştür. Dinç Kırlı (2020) çalışmasında görüşme kullanırken Erden (2017) anket kullanmıştır. Genel toplam açısından bakıldığında ise, 301 makalenin 283'ünde (%94,02) ölçek yönteminin kullanıldığı görülmüştür.

5.6. Makalelerde Kullanılan Araştırma Modellerinin Dağılımı

	Duygusal Zekâ		Siber Zorbalık		Toplam	
	n	f	n	f	n	f
İlişkisel tarama	165	74,32	47	59,49	212	70,43
Betimsel tarama	10	4,50	5	6,33	15	4,98
Betimsel ve İlişkisel	4	1,80	0	0	4	1,33
Beti., neden. Ve ilişk. karşıl.	0	0	1	1,27	1	0,33
Durum çalışması	0	0	3	3,80	3	1,0
Fenomoloji	0	0	4	5,06	4	1,33
İlişk. Tarama ve kesit alma	1	0,45	0	0	1	0,33
Tanımlayıcı	10	4,50	3	3,80	13	4,32

Tanıml., korel. ve metod.	0	0	1	1,27	1	0,33
Genel tarama	9	4,05	8	10,13	17	5,65
Den. desen/ yarı deneysel	4	1,80	1	1,27	5	1,66
Kesitsel	2	0,90	1	1,27	3	1,0
Yordayıcı ilişkiler/ yorumlayıcı	1	0,45	1	1,27	2	0,66
Olgu bilim	2	0,90	2	2,53	4	1,33
Yordayıcı korelasyon	2	0,90	0	0	2	0,66
Korelasyon	3	1,35	0	0	3	1,0
Analitik kesitsel	2	0,90	0	0	2	0,66
Kesitsel ve betimsel	1	0,45	0	0	1	0,33
Belirtilmemiş	4	1,80	1	1,27	5	1,66
Karşılaştırılmalı	1	0,45	0	0	1	0,33
Sıralı dönüşümsel	1	0,45	0	0	1	0,33
Yakın. Paral. Karma yöntem	0	0	1	1,27	1	0,33
TOPLAM	222	100	79	100	301	100

Tablo 5.6. Makalelerde Kullanılan Araştırma Modellerinin Dağılımı

Makalelerde kullanılan araştırma modellerinin dağlımı tablo 5.6. da ele alınmıştır. Araştırma modeli olarak en fazla ilişkisel tarama yönteminin kullanıldığı görülmüştür. İlişkisel tarama, duygusal zekâya ilişkin çalışmada 165 (%74,32), siber zorbalığa ilişkin çalışmada 47 (%59,49) çalışmada ilişkisel tarama yöntemi kullanılmıştır. Bazı çalışmalarda birden fazla araştırma modeli kullanıldığı belirlenmiştir. Duygusal zekaya ilişkin olarak Erginsoy Osmanoğlu, D. (2019) çalışmasında betimsel ve ilişkisel tarama yöntemini bir arada kullanırken Erbektaş, E. vd. (2017) çalışmasında ilişkisel tarama ve kesit alma yöntemini kullandığı görülmüştür. Siber zorbalığa ilişkin olarak Kozan, M. & Bulut Özek, M. (2019) ilişkisel tarama ve durum çalışması kullanılırken Dikmen, M. ve Tuncer, M. (2017) fenomonoloji yöntemi kullanmıştır.

5.7. Makalelerin Örneklem Sayısına Göre Dağılımları

	Duygusal Zekâ		Siber Zorbalık		Toplam	
	n	F	n	f	n	F
1-50	10	4,50	13	16,46	23	7,64
51-100	10	4,50	4	5,06	14	4,65
101-150	24	10,81	4	5,06	28	9,30
151-200	17	7,66	2	2,53	19	6,31
201-250	45	20,27	4	5,06	49	16,28
251-300	18	8,11	8	10,13	26	8,64
301-350	20	9,01	4	5,06	24	7,97
351-400	21	9,46	5	6,33	26	8,64
401-450	17	7,66	3	3,80	20	6,64
451-500	8	3,60	4	5,06	12	3,99
501-550	8	3,60	8	10,13	16	5,32
551-600	8	3,60	2	2,53	10	3,32
601-650	6	2,70	3	3,80	9	2,99
651-700	3	1,35	0	0	3	1,00
701-750	1	0,45	1	1,27	2	0,66
751-800	0	0	1	1,27	1	0,33
801-850	1	0,45	0	0	1	0,33
851-900	1	0,45	2	2,53	3	1,00
901-950	1	0,45	0	0	1	0,33
951-1000	1	0,45	0	0	1	0,33
1001-1050	0	0	0	0	0	0
1051-1100	0	0	1	1,27	1	0,33
1101-1200	0	0	3	3,80	3	1,00
1200-1300	0	0	1	1,27	1	0,33
1300 ve üstü	2	0,90	6	7,59	8	2,66
Toplam	222	100	79	100	301	100

Tablo 5. 7. Makalelerin Örneklem Sayısına Göre Dağılımı

Duygusal zekâ ve siber zorbalığa ilişkin yazılan makalelerin örneklem sayısı üzerine yapılan analizde; duygusal zekâya ilişkin olarak yapılan çalışmaların örneklem sayısının en fazla: 45 çalışma ile 201-250 (%20,27) kategorisinin olduğu tespit edilmiştir. Siber zorbalığa ilişkin olarak yapılan çalışmaların örneklem sayınının en fazla: 13 çalışma ile 1-50 (16,46) kategorisinin dağılım gösterdiği tespit edilmiştir.

5.8. Makalelerin Örneklem Dağılımları

	Duygusal Zekâ		Siber Zorbalık		Toplam	
	n	f	n	f	n	n
18 yaş üzeri çalışan	1	0,45	0	0	1	0,33
18-25 yaş arası	2	0,90	0	0	2	0,66
18-30 yaş arası	1	0,45	0	0	1	0,33
18-39 yaş arası	1	0,45	0	0	1	0,33
16-55 yaş arası	0	0	1	1,27	1	0,33
Acente çalışanları	1	0,45	0	0	1	0,33
Akademisyenler	2	0,90	1	1,27	3	1,00
Antrenörler	1	0,45	0	0	1	0,33
Avukatlar	1	0,45	0	0	1	0,33
Bağımsız denetçiler	1	0,45	0	0	1	0,33
Banka çalışanları	2	0,90	0	0	2	0,66
Banka yöneticileri	1	0,45	0	0	1	0,33
Besyo öğrencileri	1	0,45	0	0	1	0,33
Beyaz yakalı çalışan	1	0,45	0	0	1	0,33
Bireyler	0	0	1	1,27	1	0,33
Çağrı merkezi çalışan	2	0,90	0	0	2	0,66
Çalışan liderleri	1	0,45	0	0	1	0,33
Çalışanlar	18	8,11	2	2,53	20	6,64
Çocuklar	4	1,18	2	2,53	6	1,99
Çocuklar ve Anneleri	1	0,45	0	0	1	0,33
Doğa yürüyüşçüleri	1	0,45	0	0	1	0,33
Ergenler	2	0,90	5	6,33	7	2,33
Finans çalışanları	1	0,45	0	0	1	0,33
Futbol eğitimleri	1	0,45	0	0	1	0,33
Futbolcular	1	0,45	0	0	1	0,33

Gençler	0	0	1	1,27	1	0,33
Hastane çalışanları	1	0,45	0	0	1	0,33
Hekimler	1	0,45	0	0	1	0,33
Hemşire	7	3,15	0	0	7	2,33
İlkokul	4	1,80	3	3,80	7	2,33
İşçiler	2	0,90	0	0	2	0,66
İşgören	1	0,45	0	0	1	0,33
İşletme görevlileri	1	0,45	0	0	1	0,33
Kadın akademisyenler	1	0,45	0	0	1	0,33
Kadın girişimci	1	0,45	0	0	1	0,33
Kadın sporcular	1	0,45	0	0	1	0,33
Kadın voleybolcular	1	0,45	0	0	1	0,33
Kamu çalışanları	3	1,35	0	0	3	1,00
Kaygı Bozukl. yaş. Erg.	0	0	1	1,27	1	0,33
Kütüphane kullanıcıları	1	0,45	0	0	1	0,33
Lisans öğrencileri	71	31,98	13	16,46	84	27,91
Lisanslı Sporcu	1	0,45	0	0	1	0,33
Lise öğrenciler i	5	2,25	21	26,58	26	8,64
Lise ve lisans	0	0	2	2,53	2	0,66
Medikal sağlık çalış.	1	0,45	0	0	1	0,33
Muhasebe çalışanları	2	0,90	0	0	2	0,66
Müdürler	3	1,35	0	0	3	1,00
Müşteri	1	0,45	0	0	1	0,33
Okul yöneticileri	2	0,90	2	2,53	4	1,33
Okul psikolojik	1	0,45	0	0	1	0,33
Ortaokul öğrencileri	5	2,25	11	13,92	16	5,32
Ortaokul – Lise	0	0	3	3,80	3	1,00
Otel çalışanları	2	0,90	0	0	2	0,66
Öğretmenler	14	6,31	5	6,33	19	6,31
Ön lisans	4	1,80	0	0	4	1,33
Parkende çalışanları	1	0,45	0	0	1	0,33
Psikolojik danışman	1	0,45	0	0	1	0,33

Ragbi sporcuları	1	0,45	0	0	1	0,33
Restaurant çalışanları	1	0,45	0	0	1	0,33
Sağlık çalışanları	8	3,60	0	0	8	2,66
Sosyal medya kullan.	1	0,45	0	0	1	0,33
Sigorta çalışanları	1	0,45	0	0	1	0,33
Spor yöneticisi	2	0,90	0	0	2	0,66
Sporcular	3	1,35	0	0	3	1,00
Spor medyası çalışanları	0	0	1	1,27	1	0,33
Start up girişimci	1	0,45	0	0	1	0,33
Teknik direktör ve antr.	1	0,45	0	0	1	0,33
Tiyatro oyuncuları	1	0,45	0	0	1	0,33
Turist rehberleri	3	1,35	0	0	3	1,00
Tüketiciler	1	0,45	0	0	1	0,33
Türk ülkeleri öğrencileri	1	0,45	0	0	1	0,33
Twitter fenomenleri	0	0	1	1,27	1	0,33
Y kuşağı	3	1,35	0	0	3	1,00
Yatırımcılar	1	0,45	0	0	1	0,33
Yetişkinler	1	0,45	2	2,53	3	1,00
Yöneticiler	4	1,80	0	0	4	1,33
Yüzme eğitmeni	1	0,45	0	0	1	0,33
Veliler	0	0	1	1,27	1	0,33
TOPLAM	**222**	**100**	**79**	**100**	**301**	**100**

Tablo 5. 8. Makalelerin Örnekleme Göre Dağılımı

Duygusal zekâ ve siber zorbalığa ilişkin yazılan makalelerin örneklemleri üzerine inceleme yapılmıştır. Yapılan analizlerde çalışmalarda örneklem olarak en çok lisans öğrencilerinin tercih edildiği görülmüştür. Duygusal zekâya ilişkin 222 makalenin 71'i, siber zorbalığa ilişkin 79 makalenin 13'ü lisans öğrencilerini örneklem olarak seçmektedir. Bu sıralamayı genel toplam üzerinde incelemek gerekirse; lise öğrencileri, öğretmenler ve ortaokul öğrencileri takip etmektedir. Yapılan analizden çalışmaların daha çok eğitim ortamlarında gerçekleştirildiği söylenebilir.

5.9.Duygusal Zekâya İlişkin Yapılan Çalışmalarda Kullanılan Ölçeklerin Dağılımı

Açık uçlu sorular / Derinlemesine Mülakat	3
Austin ve Arkadaşları	4
Bar-on Duygusal zekâ	35
Carson vd. Duygusal Zekâ	4
Chan Duygusal zekâ	12
Coşkun, Öksüz ve Yılmaz duygusal zekâ	1
Karma Duygusal zekâ	1
Duygusal zekâ liderliği ölçeği	1
Duygusal zekâ ölçeği *belirtilmemiş	8
Ergin, İşmen ve Özabacı duygusal zekâ	1
Goleman duygusal zekâ	2
Hall duygusal zekâ ölçeği	14
Küçükkaragöz ve kocabaş çocuklar için duygusal zekâ	1
Lane sporda duygusal zekâ	4
Lee ve Kwak duygusal zekâ	1
Yılmaz vd. duygusal zekâ	1
Özaslan acar vd. duygusal zekâ	1
Öztekin duygusal zekâ	1
Petrides ve Furnham duygusal zekâ	19
Schutte duygusal zekâ	64
Sporda duygusal zekâ envanteri	1
Suehs duygusal zekâ	1
Sullivan çocuklar için duygusal zekâ	2
Sutarso duygusal zekâ	2
Uluslararası kişilik madde havuzu duygusal zekâ	2
Weisinger duygusal zekâ	1
Wong ve Law duygusal zekâ	35

Tablo 5. 9. Duygusal Zekaya İlişkin Makalelerde Kullanılan Ölçeklerin Dağılımı

Duygusal zekâya ilişkin olarak incelenen 222 makalede kullanılan ölçeklerin dağılımı incelenecek olursa; Schutte Duygusal zekâ ölçeği (64), Bar-on duygusal zekâ ölçeği (35), Wong ve Law duygusal zekâ ölçeği (35), Petrides ve Furnham duygusal zekâ ölçeği (19), Hall duygusal zekâ ölçeği (14) şeklinde sıralandığı gözlemlenmiştir. Soylu, Y. & Serin, E. (2017) Schutte Duygusal Zekâ ölçeğini Kullanırken Durak, İ. (2018) Carson duygusal zekâ ölçeği kullanmıştır. Tablo 5.9.'da görülebileceği gibi duygusal zekaya ilişkin olarak en çok tercih edilen ölçek Schutte duygusal zekâ ölçeğidir.

5.10. Duygusal Zekâya İlişkin Yapılan Çalışmaların Konu Dağılımı

Duygusal zekâ, akran zorbalığı ve internet bağımlılığı	1
Duygusal zekâ ve DGZP arasındaki ilişki	1
Duygusal zekâ ve affetme arasındaki ilişki	1
Duygusal zekâ ve sosyal medya bağımlılığı	1
Duygusal zekâ ve tiyatroculuk	1
Duygusal zekâ ve örgütsel bağlılık ilişkisinde öz yeterliliğin aracılık rolü	1
Duygusal zekâ kavramı	1
Duygusal zekâ, iş tatmini ve yaşam tatmini	1
Duygusal zekâ, psikolojik iyi oluş ve bilinçli farkındalık	1
Duygusal zekâ, sosyal beceri ve empati	1
Duygusal zekâ, sosyotropik ve otonomik kişilik özellikleri	1
Duygusal zekâ, yalnızlık ve mükemmeliyetçilik	1
Duygusal zekâ, yönetsel ve dönüşümsel liderlik	1
Duygusal zekâ alt boyutu duyguların kullanımı ve iş performansı	1
Duygusal zekâ eğitimi verilmesi ve duygusal zekâ	1
Duygusal zekâ iç kontrol ve atfetme ilişkisi	1
Duygusal zekâ ile 21. yüzyıl becerileri	1
Duygusal zekâ ile duygusal emek	1
Duygusal zekâ ile örgütsel sosyalleşme	1
Duygusal zekâ ile örgütsel yalnızlık	1
Duygusal zekâ ile yaşam doyumu arasındaki ilişki	1
Duygusal zekâ ile yenilikçilik	1

Duygusal zekâ iş tatmini ve örgütsel bağlılık	1
Duygusal zekâ liderlik rolü ile yetenek yönetimi	1
Duygusal zekâ seviyelerinin belirlenmesi	11
Duygusal zekâ ve kültürel zekâ	1
Duygusal zekâ ve yaratıcı örgüt ikliminin çalışan sesliliği	1
Duygusal zekâ ve ailenin eğitim düzeyi	1
Duygusal zekâ ve akademik başarı	4
Duygusal zekâ ve akademik erteleme	1
Duygusal zekâ ve akademik öz yeterlilik	1
Duygusal zekâ ve akılcı olmayan inançlar	1
Duygusal zekâ ve amatör sporcuların duygusal zekâ seviyeleri	1
Duygusal zekâ ve anne baba tutumu	1
Duygusal zekâ ve atılganlık	1
Duygusal zekâ ve bağımsız denetim	1
Duygusal zekâ ve benlik saygısı	1
Duygusal zekâ ve boyun eğici davranışlar	1
Duygusal zekâ ve cinsiyet ilişkisi	2
Duygusal zekâ ve çatışma	7
Duygusal zekâ ve demografik özellikler	4
Duygusal zekâ ve demokratik- katılım	1
Duygusal zekâ ve demokratik algı -tutumları	1
Duygusal zekâ ve dışa dönüklük	2
Duygusal zekâ ve dikkat becerisi	1
Duygusal zekâ ve dönüşümcü liderlik	1
Duygusal zekâ ve duygusal emek	1
Duygusal zekâ ve ebeveyn etkisinin sosyal beceri ile ilişkisi	1
Duygusal zekâ ve eleştirel düşünme eğilimleri	2
Duygusal zekâ ve elit düzeyde spor yapan bireyler	1
Duygusal zekâ ve fen başarısı	1
Duygusal zekâ ve geliştirilen program	1
Duygusal zekâ ve girişimcilik	5

Duygusal zekâ ve hatalı karar bağlılığı	1
Duygusal zekâ ve hedonik satın alma	1
Duygusal zekâ ve hizmet odaklılık	1
Duygusal zekâ ve hizmet verme yatkınlığı	1
Duygusal zekâ ve hizmet yılı	1
Duygusal zekâ ve iletişim becerileri	10
Duygusal zekâ ve ilişki yönetimi	1
Duygusal zekâ ve internet bağımlılığı	2
Duygusal zekâ ve iş stresi	2
Duygusal zekâ ve iş doyumu	3
Duygusal zekâ ve işle bütünleşme	1
Duygusal zekâ ve işten ayrılma niyeti	1
Duygusal zekâ ve işyeri mutluluğu	1
Duygusal zekâ ve iyi oluş	1
Duygusal zekâ ve kabullenici sessizlik	1
Duygusal zekâ ve kadın cinsiyeti	1
Duygusal zekâ ve kariyer uyum yeteneği	1
Duygusal zekâ ve kişilik	1
Duygusal zekâ ve kişisel gelişim inisiyatifi alma	1
Duygusal zekâ ve kişisel özellikleri	1
Duygusal zekâ ve kültürel duyarlılık	1
Duygusal zekâ ve kültürel farklara göre incelenmesi	1
Duygusal zekâ ve kütüphane kullanımı	1
Duygusal zekâ ve liderlik davranışı	3
Duygusal zekâ ve meslek algısı	1
Duygusal zekâ ve mesleki değer algıları	1
Duygusal zekâ ve mesleki kaygı	1
Duygusal zekâ ve mizah tarzları	2
Duygusal zekâ ve motivasyon	3
Duygusal zekâ ve mutluluk	1
Duygusal zekâ ve nominatif düşünme biçimi	1

Duygusal zekâ ve olumlu akran ilişkileri	1
Duygusal zekâ ve ortak vizyon oluşturma davranışı	1
Duygusal zekâ ve otokratik yönetim	1
Duygusal zekâ ve oyunsallık	1
Duygusal zekâ ve öğrenmeye yönelik motivasyon düzeyi	1
Duygusal zekâ ve örgütsel adanmışlık	1
Duygusal zekâ ve örgütsel bağlılık	4
Duygusal zekâ ve örgütsel özdeşme	2
Duygusal zekâ ve örgütsel sessizlik	1
Duygusal zekâ ve örgütsel sinizm	3
Duygusal zekâ ve örgütsel sosyalleşme	1
Duygusal zekâ ve örgütsel stres	1
Duygusal zekâ ve örgütsel vatandaşlık	2
Duygusal zekâ ve öz yeterlilik	3
Duygusal zekâ ve problem çözme becerileri	2
Duygusal zekâ ve problem odaklı stresle başa çıkma	1
Duygusal zekâ ve profesyonel futbolculuk	1
Duygusal zekâ ve profesyonelleşme	1
Duygusal zekâ ve prososyal davranışların ortaya çıkma durumu	1
Duygusal zekâ ve psikolojik dayanıklılık-sağlamlık	3
Duygusal zekâ ve risk alma arasındaki ilişki	1
Duygusal zekâ ve saldırganlık	2
Duygusal zekâ ve sınıf yönetim becerileri	1
Duygusal zekâ ve sorumlulukların farkında olma stili	1
Duygusal zekâ ve sosyal fiziksel kaygı	2
Duygusal zekâ ve sosyal kaygı	1
Duygusal zekâ ve sosyo demografik özellikler	1
Duygusal zekâ ve stresle başa çıkma	2
Duygusal zekâ ve şiddet eğilimleri	1
Duygusal zekâ ve takım rolleri	1
Duygusal zekâ ve tükenmişlik	2

Duygusal zekâ ve tüketici etik davranışları	1
Duygusal zekâ ve tümleştirme çatışma yönetim stili	1
Duygusal zekâ ve utangaçlık	1
Duygusal zekâ ve üniversite yaşamına uyum	1
Duygusal zekâ ve yabancı dil kaygısıyla başa çıkma	1
Duygusal zekâ ve yalnızlık	3
Duygusal zekâ ve yaş	1
Duygusal zekâ ve yaşam doyumu	3
Duygusal zekâ ve yaşlılara karşı tutum	1
Duygusal zekâ ve yazma eğilimi	1
Duygusal zekâ ve yenilikçi davranışlar	1
Duygusal zekâ ve yenilikçi iş arayışı	1
Duygusal zekâ ve zaman yönetimi becerileri	1
Duygusal zekâ ve zihinsel dayanıklılık düzeyleri	3
Duygusal zekâ ve zorbalıkta mağduriyet	1
Duygusal zekâ, bilgi paylaşımı ve örgüt kültürü ile ilişki	1
Duygusal zekâ, girişimci kişilik özellikleri ve girişimcilik niyeti	1
Duygusal zekâ, iletişim becerileri ve akademik başarı	1
Duygusal zekâ, iletişim becerileri ve bireysel yenilikçilik	1
Duygusal zekâ, iletişim becerileri ve empati	1
Duygusal zekâ, iş bekerikliliği ile çalışmaya tutkunluk	1
Duygusal zekâ, iş performansı ve yaşam tatmini	1
Duygusal zekâ, kariyer geleceği algısı ve psikolojik sağlamlık	1
Duygusal zekâ, öznel iyi oluş, sosyal kaygı	1
Duygusal zekâ, performans algısı ve motivasyon ilişkisi	1
Duygusal zekâ, rasyonel ve sezgisel karar verme stili	1
Duygusal zekâ ve rekreatif etkinliklerle sosyalleşme	1
Duygusal zekâ ilişkisi ve kriz yönetimi	1
Duygusal zekâ ve liderlik	1
Duygusal zekâ ve mahremiyet	1
Duygusal zekâ ve mesleğe ilişkin düşünce	1

Duygusal zekâ ve örgütsel vatandaşlık	1
Duygusal zekâ, öz yeterlik ve girişimcilik	1
Duygusal zekâ ve psikososyal semptom yaşama durumu	1
Duygusal zekâ ve sınıf türü	1
Duygusal zekâ ve Terapotik iletişim	1
Üniversite öğr. psikolojik sağlamlık düz. ile d. zekâ ve kişilerarası duygu düzenleme düzeyleri arasındaki ilişki	1
Yaşam boyu öğrenme eğilimi ve duygusal zekâ	1

Tablo 5. 10. Duygusal Zekaya İlişkin Yapılan Çalışmaların Konu Dağılımı

Duygusal zekâya ilişkin olarak yazılan makaleler incelendiğinde, birçok konu ilişkin olarak çalışma yapıldığı gözlemlenmiştir. Tablo 5.10.'da verilen bilgiler incelendiğinde, duygusal zekâ seviyelerinin ölçülmesi kategorisinde 11 tane çalışmanın olduğu görülmüştür. Duygusal zekâ ve işe ilişkin olarak 10 çalışma, iletişim becerilerine ilişkin olarak 13 çalışmanın olduğu gözlemlenmiştir. Makalelerde bir diğer önemli konunun ise 7 çalışma ile duygusal zekâ ve çatışma olduğu anlaşılmıştır.

5.11.Siber Zorbalıkla İlgili Makalelerde Kullanılan Ölçeklerin Dağılımı

Altundağ ve Ayas Siber Zorbalık Ölçeği	1
Arıcak , Kınay ve Tanrıkulu Siber Zorbalığa İlişkin Duyarlılık Ölçeği" ve "Siber Zorbalığa ve Dijital Okuryazarlığa İlişkin Yarı-Yapılandırılmış Görüşme Formu"	1
Arıcak, Kınay Siber Zorbalık Ölçeği (SZÖ) ve Siber Mağduriyet Öl. (SMÖ)	24
Ayas ve Horzum siber zorba ve kurban ölçeği	1
Çetin, Yaman ve Peker (2011) siber mağduriyet ve zorbalık ölçeği	1
Erdur baker ve kavşut yenilenmiş siber zorbalık envanteri	2
Farley, Coyne, Axtell ve Sprigg (2016) siber zorbalık ölçeği	1
Gonzalez-Cabrera ve ark. (2019) Siber Zorbalık Üçgeni Ölçeği	1
HERIOT-WATT siber zorbalık formu	1
Hinduja ve Patchin (2009) siber zorbalık ve internet saldırganlığı ölçeği	1
Horzum (2010), "Sanal Zorba/Kurban Ölçeği"	1
Konuya ilişkin form	14
Lam ve Li (2013) siber zorbalık ölçeği	1
Lam ve Li Siber Mağduriyet Ölçeği	1
Lam ve Li'nin (2013), Gençdoğan ve Çıkrıkçı (2015) siber zor. ve siber	1

mağdur. ölç.	
Öğretmenler için Sanal Zorbalık Farkındalık Ölçeği	1
Regan W. Stewart, Christopher F. Drescher, Danielle J. Maack, Chad Ebesutani, ve John Y. (2014)	1
Siber Saldırganlık Ölçeği	1
Siber zorbalık duyarlılık ölçeği	1
Siber zorbalık envanteri	1
Siber Zor. Ölçeği – Ergen Formu (Arıcak vd, 2012) ile Siber Mağ. Ölç. – Ergen Formu (Arıcak vd, 2012)	1
Siber zorbalık tehlike düzeyi ölçeği	1
Siber Zorbalık Tutum Ölçeği	1
Siber Zorbalık ve İnternet Saldırganlığını Tarama Ölçeği	1
Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyet Ölçeği	1
Stewart vd. siber zorbalık anketi	2
Tanrıkulu ve diğerleri Siber Zorbalık Duyarlılık Ölçeği	4
Tanrıkulu Yenilen. Siber Zor. Envan. ve Tanrıkulu vd. Siber Zorbalığa İlişkin Duyarlılık Ölç.	1
Topçu ve Baker Gözden Geçirilmiş Siber Zorbalık Envanteri-II	4
Türkoğlu (2013) Siber Zorbalık Tutum Ölçeği	3
Uysal, Duman, Yazıcı ve Şahin (2014) siber zorbalık duyarlılık ölçeği	1
Vranjes vd. (2018) İş Yerinde Siber Zorbalık Davranışları Envanteri	2

Tablo 5.11. Siber Zorbalığa İlişkin Makalelerde Kullanılan Ölçeklerin Dağılımı

Siber zorbalıkla ilgili makalelerin ölçek dağılımları incelendiğinde Arıcak, Kınay ve Tanrıkulu tarafından tasarlanan siber zorbalık ve mağduriyet ölçeğinin daha fazla kullanıldığı görülmüştür. Bu ölçeğin 24 çalışmada kullanıldığı belirlenmiştir. Arıcak, Kınay ve Tanrıkulu'nca geliştirilen ölçek dörtlü likert tipinde ve 24 maddeden oluşmaktadır. Ölçeğin kısa bir form halinde olması ve çözümlemesinin kolay olması nedeniyle çalışmalarda daha fazla tercih edilmiş olabilir. Bunu takip eden ikinci en yoğun kullanım ise araştırmacılar tarafından oluşturulan "konuya ilişkin form" kategorisi olmuştur. Tablodan da görülebileceği gibi bu kategoride 14 çalışma yer almaktadır. Siber zorbalık kavramının, duygusal zekaya göre daha yeni bir kavram olması belli bir ölçeğin henüz tam olarak gelişmediği algısını ortaya çıkarmaktadır. Duygusal zekaya ilişkin olarak belirli ölçekler varken siber zorbalıkla ilgili ölçekler henüz gelişme aşaması taşıdığı düşünülmektedir. Duygusal zekaya ilişkin yapılan çalışmalarda özellikle yabancı

araştırmacılar tarafından geliştirilen ölçeklerden istifade edilirken siber zorbalıkla ilgili çalışmalar daha çok Türk araştırmacılar tarafından geliştirilmiştir.

5.12.Siber Zorbalıkla İlgili Makalelerin Konu Dağılımları

Siber zorbalıkla ilgili yapılan araştırma makalelerinin konu dağılımları ile daha önce ele almış olduğumuz duygusal zekâ ile ilgili makalelerin konu dağılımları arasında bazı ortak konuların ele alındığı söylenebilir. Bunlar, internet bağımlılığı ve cinsiyet ile ilişki durumlarıdır. Erginsoy O. D. (2019) yaptığı çalışmada duygusal zekâ ve internet bağımlılığı arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Gür, E. Y., Öztürk A. S. ve Ejder A. S. (2019) ise duygusal zekâ ve cinsiyet arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir.

Akran zorbalığı, siber zorbalık, ahlaki uzaklaşma ve empatik ilgi arasındaki ilişkiler	1
Geleneksel zorbalık ve siber mağduriyet	2
Kaygı bozukluğu ve siber mağduriyet	1
Siber kurban olma ve güvensiz internet kullanımı	1
Siber mağduriyet sonrası yardım alma ilişkileri ve yaş büyüklüğü	1
Siber mağduriyet ve erkek olma	1
Siber mağduriyet ve fenomenlik	1
Siber mağduriyet ve internet kullanım süresi	1
Siber mağdurların özsaygıları ve siber zorbalığa duyarlılık	1
Siber ve geleneksel zorbalık ile okula yabancılaşma	1
Siber zorbalığa duyarlılık ve kadın olma durumu	2
Siber zorbalığa ilişkin duyarlılık ve dikkat kontrolü	1
Siber zorbalığa ilişkin görüşler	2
Siber zorbalığa maruz kalma durumu	1
Siber zorbalığa maruz kalma ve hukuki eksikler	1
Siber zorbalığa yatkınlık ile yetenek	1
Siber zorbalığı ölçmede, siber zorbalık üçgeni ölçeği	1
Siber zorbalığı önlemeye ilişkin görüşler	1
Siber zorbalık, ekonomik durum ve internet kullanım süresi	1
Siber zorbalık, yalnızlık algısı ve siber mağduriyet	1

Siber zorbalık davranışları, sosyal medya bağımlılıkları ve sosyal medya bozuklukları	1
Siber zorbalık davranışları ve örgütsel dışlanma	1
Siber zorbalık durumları	2
Siber zorbalık duyarlılığı	1
Siber zorbalık duyarlılığı ve dijital okur yazarlık	1
Siber zorbalık eğilimi ile internet kullanım süre ve yetisi	2
Siber zorbalık eğiliminin belirlenmesi ile yapay zekâ	1
Siber zorbalık eğitiminin etkisi	1
Siber zorbalık eylemleri ve cep telefonu kullanma süresi	1
Siber zorbalık ölçeğinin uyarlanması/ geliştirilmesi	2
Siber zorbalık -siber mağduriyet ve erken dönem travması olma	1
Siber zorbalık tutumları ve dijital vatandaşlık düzeyleri	1
Siber zorbalık ve akademik motivasyon	1
Siber zorbalık ve akıllı telefon bağımlılığı	1
Siber zorbalık ve çeşitli değişkenler	1
Siber zorbalık ve dijital okuryazarlık	1
Siber zorbalık ve dijital vatandaşlık	1
Siber zorbalık ve dijital yerli olma	1
Siber zorbalık ve duygusal zekâ	1
Siber zorbalık ve empati	1
Siber zorbalık ve internet bağımlılığı	1
Siber zorbalık ve kontrolsüz internet kullanımı	1
Siber zorbalık ve kötü akademik durum	1
Siber zorbalık ve okul türü	1
Siber zorbalık ve örgütsel yabancılaşma	1
Siber zorbalık ve öznel mutluluk	1
Siber zorbalık ve saldırganlık eğilimi	1
Siber zorbalık ve sanal ortamda sosyal etki	1
Siber zorbalık ve siber mağduriyet	4
Siber zorbalık ve sosyal medya	4
Siber zorbalık ve tükenmişlik	1

Siber zorbalık ve video temelli eğitimin zorbalığı önleme ilişkisi	1
Siber zorbalık ve yaşamsal sorunlar	1
Siber zorbalık yapma eğilimi ve ebeveyn izleme davranışı	1
Siber zorbalık yapma eğilimi, akademik başarısızlık ve kontrolsüz internet kullanımı	1
Siber zorbalık yapma, kişisel iletişim aracına sahip olmak, akademik başarı düzeyinin düşük olması, internet kullanımı	1
Siber zorbalık, bireysel oda sahipliği ve internet kullanımı	1
Siber zorbalık, dindarlık ve problemli internet kullanımı	1
Siber zorbalık, narsizm ve internet bağımlılığı	1
Siber zorbalık, problemli internet kullanımı ve riskli internet davranışları	1
Siber zorbalık, siber mağduriyet ile internet kullanım süreleri	1
Siber zorbalık, siber mağduriyet ve sosyal medya bağımlılığı	1
Siber zorbalık, siber mağduriyet ve sosyoekonomik durum	1
Siber zorbalık, sosyal yetkinlik ve toplumsal kaygı	1
Siber zorbalık, yıkıcı davranış, kısa heyecan arayışı ve üst bilişsel farkındalık düzeyleri	1
Siber zorbalık-siber mağduriyet ve okul tükenmişliği	1
Siber zorbalık-siber mağduriyet ve online ortamda kimliği gizli tutmak	1

Tablo 5. 12. Siber Zorbalıkla İlgili Makalelerin Konu Dağılımı

Siber zorbalığa ilişkin olarak yapılan makale çalışmalarının konulara göre dağılımları tablo 5.12.'de verilmiştir. Yapılan incelemede siber zorbalıkla ilgili olarak en fazla sosyal medya ve internet kullanımı üzerine odaklanıldığı görülmüştür. İnternet kullanımına ilişkin olarak 14 çalışma, sosyal medyaya ilişkin olarak 6 çalışma yer almaktadır. Siber zorbalık internet üzerinde gerçekleşen bir eylem olması nedeniyle konunun bu yönden ele alınması normaldir. Diğer taraftan siber zorbalık sonrasında mağdur duruma gelen bireylerin çevreleri ile olan etkileşim ve değişim süreçlerine ilişkin konularda da çalışmalar yürütüldüğü görülmüştür.

5.13.Duygusal Zekâ ve Siber Zorbalığı Ortak Olarak Ele Alan Çalışmaların Analiz Tablosu

Çalışmanın bu kısmında duygusal zekâ ve siber zorbalığın ortak konu olarak ele alındığı 4 tez ve 4 makalenin bir analizi yapılmıştır. Elde edilen veriler daha önce incelenen 301 makale ile karşılaştırılarak yorumlanmıştır. Söz konusu makaleler "dergipark" platformundan, tezler ise "Yöktez" sitesinden alınmıştır. Bu tez ve makalelerin bulgulara eklenmesinin nedeni duygusal zekâ ve siber zorbalığa ilişkin olarak ortak konuları ele alması nedeniyledir. Sekiz çalışmanın genel özet tablosu aşağıdaki gibidir:

	azar Sayısı	**Bilim Alanları**	**Yıllar**	**Yöntem Şekli**	**Veri Top. Araç.**	**Araş. Modeli**	**Örneklem**	**Örneklem Dağ.**	**Duyg. Zekâ**	**Siber Zorb.**	**Temel Konu**
1	2	Eğitim	2021	Nicel	Ölçek	İlişkisel	521	Lise	B1	A1	Beden imgesi
2	2	Eğitim	2016	Nicel	Ölçek	İlişkisel	489	Lise	B	B	Empati
3	1	Psikoloji	2018	Nicel	Ölçek	İlişkisel	450	Lisans	B1.	A1.	İyi oluş
4	1	İşletme	2017	Nicel	Ölçek	İlişkisel	153	Personel	E2	B	Üretim
5	1	Eğitim	2019	Karma	Ölçek/ görüşme	Deneysel araş.	198 /12	Lise	E1.	E	Empati
6	4	İletişim	2019	Nicel	Ölçek	İlişkisel	140	Ortaokul	E1.	F	Empati
7	2	Psikoloji	2021	Nicel	Ölçek	İlişkisel	270	18-25 y.	H1	A1	Empatik ilgi, Ahlaki uzak.
8	1	Psikoloji	2019	Nicel	Ölçek	İlişkisel	208	Lisans	G	D	Empati, Psikol. yardım arama

Tablo 5. 13. Duygusal Zekâ ve Siber Zorbalığı Ortak Olarak Ele Alan Çalışmaların Analizi

Yapılan çalışma kapsamında tablo 5. 13. ’de kullanılan ifadelerin anlamı : A1. Arıcak, Kınay ve Tanrıkulu (2012) Siber Zorbalık – Siber Mağduriyet Ölçeği, B1. Petrides ve Furnham Duygusal Zekâ Ölçeği, B. Belirsiz , E. Hinduja ve Patchin (2009) Siber Zorbalık ve İnternet Saldırganlığımı Tarama Ölçeği, E1. Jolliffe ve Farrington (2006) Temel Empati Ölçeği, F. Lam ve Li’nin (2013) Siber zorbalık ve siber mağduriyet ölçeği, H1. Davis (1980) Kişilerarası tepkiler indeksi ölçeği, D. Topçu ve Erdur-Baker (2010) siber zorbalık envanteri, G. Dökmen (1988) empatik eğilim ölçeği, E2. Wong ve Law Duygusal zekâ ölçeği şeklindedir. Söz konusu 8 çalışmada bu ölçeklerden faydalanılmıştır.

Tabloda yer alan çalışmalar özetlenecek olursa;

1. Çalışmada Kırat ve Dilmaç (2021), ergenlerin sanal zorbalık, beden imgesi ve duygusal zekâları arasındaki yordayıcı ilişki üzerine bir araştırma yapmışlardır. Bu çalışmanın örneklem 2018-2019 yıllarında İstanbul’daki farklı liselerde öğrenim gören 521 öğrenciden oluşmaktadır. Çalışma kapsamında dört ölçekten faydalanılmıştır. Bunlar; Arıcak, Kınay ve Tanrıkulu tarafından geliştirilen siber zorbalık ölçeği, Petrides ve Furnham duygusal zekâ ölçeği, çok boyutlu bedenini değerlendirme ölçeği ve demografik bilgileri içeren kişisel bilgi formudur. Çalışma ölçek aracıyla, ilişkisel tarama modeline uygun olarak gerçekleşmiştir. Yapılan çalışmada duygusal zekâ ile siber zorbalık arasında nötr ilişki olduğu görülmüştür.
2. Çalışmada Kağan, M. ve Ciminli, A. (2016), ergenlerde sanal zorbalık ve mağduriyetin empati ile ilişkisini incelemişlerdir. Burada empati kavramı kullanılmış olması ve bu kavramın duygusal zekaya ilişkin bir şey olması nedeniyle incelemeye uygun görülmüştür. Araştırma Erzincan ilinde 2015-2016 yıllarında lise okuyan 489 öğrenci ile gerçekleştirilmiştir. Çalışma ölçek aracılığıyla ve ilişkisel tarama modeli kullanılarak yapılmıştır. Araştırmacılar makalede kullandıkları siber zorbalık ölçeği ve empati ölçeğinin kim / kimler tarafından hazırlandığını belirtmemişlerdir. Çalışma sonucunda empati ile siber zorbalık arasında nötr bir ilişki olduğu ortaya çıkmıştır.
3. Çalışmada Gönenç, N. (2018), üniversite öğrencilerinde siber zorbalık ve siber mağduriyetin duygusal zekâ ve psikolojik iyi oluş açısından

incelemiştir. Yüksek lisans tezi olan bu çalışma; İstanbul'daki üniversitelerde öğrenim gören 450 lisans öğrencisi ile yürütülmüştür. Çalışmada; Arıcak, Kınay ve Tanrıkulu tarafından hazırlanan siber zorbalık ve siber mağduriyet ölçekleri kullanılmıştır. Bunun dışında Petrides ve Furnham duygusal zekâ ölçeği, Diener vd. psikolojik iyi oluş ölçeği kullanılmıştır. Tez siber zorbalık ve siber mağduriyetin duygusal zekâ ve psikolojik iyi oluş açısından incelenmesine yönelik hazırlanmıştır. Çalışma sonucunda duygusal zekâ ve iyi oluşun siber zorbalık ve siber mağduriyetle anlamlı seviyede ilişkili olmadığı ortaya çıkmıştır.

4. Çalışmada Kayman, Ş. (2017), işletmelerde siber zorbalık, duygusal zekâ ve üretim karşıtı davranışlar arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Çalışmanın örneklemi devlet üniversitesinde çalışan 153 akademik ve idari personel olarak belirlenmiştir. Yüksek lisans tezi olarak yapılan bu çalışma incelendiğinde; ilişkisel tarama modeline uygun olduğu ancak bunun açık bir biçimde belirtilmediği görülmüştür. Tez iki aşamalı bir çalışma şeklinde yürütülmüştür. İlk aşamasında iş yeri siber zorbalık mağduriyet ölçeğinin geliştirilmeye çalışılması, geçerlilik ve güvenirliliğin testinin yapılması şeklindedir. İkinci aşama ise araştırma modelinin test edilmesidir. Tezde araştırma modelinde örnekleme ilişkin genel sosyo demografik bilgiler, yazarın ilk aşamada geliştirdiği iş yeri siber zorbalık ve mağduriyet ölçeği, Bennett ve Robinson üretim karşıtı davranışlar ölçeği ile Wong ve Law duygusal zeka ölçeği kullanılmıştır. Yapılan araştırma sonucunda; iş yeri siber zorbalık mağduriyetinin üretim karşıtı davranışlar sergilenmesinde pozitif bir etki gösterdiği, duygusal zekâ seviyesi yüksek bireylerin iş yeri siber zorbalık mağduriyeti ile üretim karşıtı davranışlar ilişkisi üzerinde moderatör etki gösterdiği belirlenmiştir.
5. Çalışmada Akyüz, A. (2019), empati yönelimli siber zorbalık psiko-eğitim programının lise 9. ve 10. Sınıf öğrencilerinin siber zorbalık ve empati düzeylerine etkisi incelemiştir. Yüksek lisans tezi olarak hazırlanan bu çalışma iki aşamalı olarak yürütülmüştür. İlk aşamada, Konya'nın Cihanbeyli ilçesindeki bir Anadolu lisesinde 2018-2019 yılında lise 9. ve 10. Sınıfta okuyan 198 öğrenciye; Hinduja ve Patchin Siber Zorbalık ve İnternet Saldırganlığını Tarama Ölçeği, Jolliffe ve Farrington tarafından geliştirilen

Temel Empati Ölçeği ve Kişisel Bilgi Formu verilerek cevaplamaları istenmiştir. İkinci aşamada, elde edilen verilerden yola çıkarak 12'şer kişiden oluşan deney ve kontrol grupları oluşturulmuş ve bu deney grubunu oluşturan 12 kişiye 8 oturumdan meydana gelen "Empati Yönelimli Siber Zorbalık Psiko-Eğitim Programı" uygulanmıştır. Kontrol grubunu oluşturan 12 kişiye herhangi bir eğitim verilmemiştir. Uygulanan eğitim programı sonrasında deney ve kontrol gruplarına aynı ölçme araçları tekrar uygulanmış ve son test verileri elde edilmiştir. Bu çalışmaların ardından deney grubunu oluşturan 12 öğrenci ile odak grup görüşmesi yapılarak psiko-eğitim programına ilişkin olarak hazırlanan sorular yöneltilmiştir. Araştırma sonucunda eğitimin amacına ulaştığı görülmüştür.

6. Çalışmada Ünlü, S., Tuna, Y. , Özbaş A. Z. & Tosunay, D. (2019), ergenlerde empati ve siber zorbalık siber mağduriyet ilişkisi üzerine bir araştırma yapmışlardır. Çalışmanın örneklemi Eskişehir'deki bir özel okulda 7. ve 8. Sınıfta okuyan 140 öğrenciyi içermektedir. Çalışmada araştırma aracı olarak ölçek ve araştırma modeli olarak ilişkisel tarama yöntemi kullanılmıştır. Araştırmada; demografik bilgilere ilişkin soru formu, Lam ve Li siber zorbalık ölçeği ile Jolliffe ve Farrington temel empati ölçeği kullanılmıştır. Çalışmanın sonucunda, siber zorbalık ve empati arasında ters orantılı bir ilişki olduğu görülmüştür. Buna göre, empati yetisi artan bireylerin siber zorbalık yapma eğilimi azalmaktadır. Diğer önemli bir sonuç ise, 8. Sınıf öğrencilerinin siber zorbalığa maruz kalma oranının 7. Sınıf öğrencilerine göre daha fazla olmasıdır.
7. Çalışmada Kocatürk, M. ve Türk K. T. (2021), akran zorbalığı ve mağduriyeti, siber zorbalık, ahlaki uzaklaşma ve empatik ilgi arasındaki ilişkileri incelemişlerdir. Çalışma ilişkisel tarama modeli kapsamında ölçek kullanılarak yapılmıştır. Çalışma grubunu 18-25 yaş aralığında İstanbul'daki çeşitli üniversitelerde öğrenimi devam eden 270 öğrenci oluşturmaktadır. Araştırmada; demografik bilgi formu, Davis (1980) tarafından geliştirilen kişilerarası tepkiler indeksi, Bandura vd. (1996)'nın ahlaki uzaklaşma ölçeği, Ayas ve Pişkin (2007)'in akran zorbalığı belirleme ölçeği-ergen formu ile Arıcak, Kınay ve Tanrıkulu (2012)'nun siber zorbalık ölçeği kullanılmıştır. Çalışma bir yönüyle siber zorbalık ve akran zorbalığını bir arada ele almıştır.

Araştırma; akran zorbalığının siber zorbalığı yordadığı yani akran zorbalık yapan bireyin siber zorbalık yapmaya eğilim gösterebileceği sonucuna ulaşılmıştır. Bunun dışında ulaşılan önemli bir diğer sonuç ise, ahlaki uzaklaşma ve empatik ilginin siber zorbalığı yordamasıdır yani ahlaki uzaklaşma ve empatik ilginin azalması durumunda bireyin siber zorbalık eylemi gösterme olasılığının artmasıdır.

8. Çalışmada Çolakoğlu, B. İ. (2019), üniversite öğrencilerinde siber zorbalık ve siber mağduriyetin empati ve psikolojik yardım arama tutumuyla ilişkisini incelemiştir. Yüksek lisans tezi olarak hazırlanan bu çalışma; ilişkisel tarama modeline uygun olarak ölçek aracı kullanılarak yapılmıştır. Araştırmada; Kişisel Bilgi Formu, Üniversite Öğrencileri İçin Topçu ve Erdur-Baker (2010)'in Yenilenmiş Siber Zorbalık Envanteri, Dökmen (1988) tarafından geliştirilen Empatik Eğilim Ölçeği ve Topkaya (2011) tarafından Türkçe 'ye uyarlanan Psikolojik Yardım Aramaya Yönelik Tutum Ölçeği kullanılmıştır. Araştırma sonucu olarak; Siber zorbalık ile empatik eğilim arasında negatif, psikolojik yardım arama tutumu arasında pozitif yönlü ilişkiler varken siber mağduriyet ile psikolojik yardım arama tutumu arasında negatif yönlü ilişki olduğu tespit edilmiştir.

Duygusal zekâ ve siber zorbalığın ortak bir konu halinde yapıldığı çalışmalar incelendiğinde; çalışmalarda en fazla yazar sayısının 4 olduğu görülmüştür. Çalışmaların 2021 (2), 2019 (3), 2018 (1), 2017(1), 2016 (1) yılları şeklinde dağılım gösterdiği ve en fazla 2019 yılında çalışma yapıldığı gözlemlenmiştir. Yöntem şekli nicel (7) ve karma (1) olduğu görülmüş, yalnızca nitel olarak ele alınan çalışmaya rastlanmamıştır. Veri toplama aracı olarak her çalışmada ölçek kullanılmıştır. Yalnızca bir çalışmada hem ölçek hem de görüşme kullanılmıştır. Hem duygusal zekayı hem de siber zorbalığı ortak olarak ele alan çalışmalarda çoğunlukla nicel yöntemin kullanıldığı, yalnızca bir çalışmada karma yöntem kullandığı ve hiçbir çalışmada direkt nitel yöntem kullanılmamış olması literatürde bir eksiklik olarak göze çarpmaktadır. Bu nedenle sonraki çalışmalarda nitel analizlere ve farklı veri toplama yöntemlerine başvurulması faydalı olacaktır. Araştırma modeli olarak iki konunun birbirleriyle olan ilişkisini inceleyen tarama modelinin bir türü olan ilişkisel tarama (7) yönteminden faydalanılmıştır. Yalnızca 1 çalışmada deneysel araştırma

modelinin kullanıldığı tespit edilmiştir. Örneklem sayıları 12 ila 521 aralığındadır. Örneklem olarak; lise öğrencileri (3), lisans (2), personel (1), ortaokul öğrencileri (1), 18-25 yaş gençler (1) şeklinde olduğu belirlenmiştir. Duygusal zekayı ölçmeye yönelik olarak; Petrides ve Furnham Duygusal Zekâ Ölçeği (2), Jolliffe ve Farrington (2006) Temel Ölçeği (2), Davis (1980) Kişilerarası tepkiler indeksi ölçeği (1), Dökmen (1988) empatik eğilim ölçeği (1), Wong ve Law Duygusal zekâ ölçeği (1) ve belirsiz (1) şeklinde sıralanmıştır. Analizden anlaşılacağı üzere duygusal zekaya ilişkin yapılan ölçeklerin birçoğunun duygusal zekanın direkt konusundan daha çok alt boyutlarına ilişkin olduğu söylenebilir. Yalnızca Petrides ve Furnham Duygusal Zekâ Ölçeği ile Wong ve Law Duygusal Zekâ Ölçeği genel nitelikler taşıdığı söylenebilir. Söz konusu ölçekler duygusal zekaya ilişkin yazılan makalelerde de önemli yer tutmaktadır. Siber zorbalığa ilişkin olarak; Arıcak, Kınay ve Tanrıkulu (2012) Siber Zorbalık Ölçeği (3), Hinduja ve Patchin (2009) Siber Zorbalık ve İnternet Saldırganlığımı Tarama Ölçeği (1), Lam ve Li'nin (2013) Siber zorbalık ve siber mağduriyet ölçeği (1), Topçu ve Erdur-Baker (2010) siber zorbalık envanteri (1), ve belirsiz (2) şeklindedir. Genel olarak incelenecek olursa Arıcak, Kınay ve Tanrıkulu'nun siber zorbalık ölçeğinin üç çalışmada kullanıldığı görülmüştür. Arıcak, Kınay ve Tanrıkulu'nun ölçeğinin siber zorbalığa ilişkin yazılan makalelerde de önemli yer tuttuğu görülmüştür. Konu dağılımının ise; empati (3), empati ve psikolojik yardım arama tutumu (1), empatik ilgi ile ahlaki uzaklaşma (1), iyi oluş (1), üretim (1), beden imgesi (1) şeklinde olduğu görülmüştür. Empati, özellikle duygusal zekanın bir alt boyutu olarak değerlendirilen bir konudur. Araştırmaların 8/5 'inde empatiyle ilgili çalışmalara rastlanmıştır.

Siber zorbalık ve duygusal zekaya ilişkin yapılan çalışmalar üzerine bir içerik analizi başlıklı bu tez çalışmasında; duygusal zekâ ve siber zorbalığı ayrı ayrı ele alan 301 makale ile her ikisini ortak bir başlıkta birleştiren 4 makale ve 4 tez olmak üzere 8 çalışma ele alındı. Bu çalışma ile 2016-2022 yılları arasında yapılan çalışmaların genel bir tablosu çıkarılarak önemli sonuçlar elde edilmiştir. Duygusal zekâ ve siber zorbalığa ilişkin yapılan bu incelemede; yazar sayısı, yayın yılı, veri toplama araçları, araştırma modeli, örneklem sayısı, örneklem türü, temel olarak incelenen konu ve kullanılan ölçeklerin dağılımı incelenmiştir.

6. SONUÇ VE ÖNERİLER

"Siber zorbalık ve duygusal zekaya ilişkin yapılan çalışmalar üzerine bir içerik analizi" başlıklı bu tez çalışmasında duygusal zekâ ve siber zorbalık ile ilgili makaleler incelenmiştir. Yapılan tez çalışmasında insanların duygularını anlama ve aktarma noktasında büyük öneme sahip olan duygusal zekaya ilişkin olarak çok sayıda çalışmanın literatürde yer aldığı anlaşılmıştır. "Dergipark" platformunda yapılan analizde 2000'li yıllardan itibaren duygusal zekaya yönelik çalışmalar yürütüldüğü görülmüştür. Siber zorbalık ise yeni bir kavram olması nedeniyle son zamanlarda araştırmalara konu olmaya başlamıştır. Dergipark sitesi üzerinde yapılan incelemede 2010 yılından sonra siber zorbalığa ilişkin çalışmaların yürütüldüğü görülmüştür.

Tez çalışmasında öncelikle duygusal zekâ ve siber zorbalığa ilişkin olarak dergipark platformu üzerinde yer alan makaleler etiketler aracılığıyla aranmış, çıkan sonuçlar içerisinden araştırma makaleleri tekrar kategorize edilmiştir. Bu çalışma ile 2016-2022 yılları arasında siber zorbalık ve duygusal zekaya ilişkin olarak toplam 301 makale incelenmiştir. Bunun yanı sıra hem siber zorbalık hem de duygusal zekaya ilişkin ortak çalışma yürütülen 4 tez ve 4 makale incelenmiş ve asıl araştırma ile karşılaştırılarak genel bir yorum yapılmıştır.

Tezde temel olarak duygusal zekâ ve siber zorbalığa ilişkin incelenen makalelerde; yazar sayısı, makalenin hangi bilim dalına hitap ettiği, hangi yıllarda yoğunluk gösterdiği, araştırma örneklemini kimlerin oluşturduğu, örneklem sayılarının dağılımı, yöntem türü, araştırma modeli, veri toplama araçlarının neler olduğu, kullanılan ölçek/anketin kimlere ait olduğu ve makalelerin temel konusunun neler olduğu üzerine durulmuştur. Yazar sayısı açısından incelendiğinde hem duygusal zekâ hem de siber zorbalığa ilişkin yazılan makalelerde en fazla yazar sayısının %57,48 (n: 173) oranında iki yazarlı çalışmalardan oluştuğu görülmüştür. Ortak sekiz çalışma incelendiğinde ise 8'de 3'ün iki yazarlı olduğu anlaşılmıştır. Tezler tek yazarlı olduğu için burada %75 oranında büyük bir çoğunluğun iki yazarlı çalışmalar yaptığı belirlenmiştir. Duygusal zekâ ve siber zorbalık kavramlarına ilişkin olarak yapılan çalışmaların bilim dallarına göre dağılımı incelenmiştir. Bu inceleme sonucunda çalışmaların %41,86 (n: 126)'sının eğitim üzerine yapıldığı

belirlenmiştir. Ortak çalışmalarda ise psikoloji ve eğitim dalının 8/3 oranında oldukları görülmüştür. Yıllar açısından yapılan incelemede en fazla çalışmaların 2021 ,2020 ve 2019 tarihlerinde yapıldığı belirlenmiştir. Ortak tabloda da bu verilere benzer şekilde 2019 yılı ön plana çıkmaktadır. Yapılan çalışmaların %93,02 (n: 280)'si nicel araştırma yöntemini kullanmaktadır. Ortak tabloda 8/7 oranında nicel araştırma yöntemi kullanıldığı görülmüştür. Yöntem nicel olduğu için veri toplama araçlarının %94,02 (283)'sinin ölçek ile yapıldığı görülmüştür. Ortak tabloda bütün çalışmalarda ölçek kullanıldığı yalnızca bir çalışmanın hem ölçek hem de görüşme aracı ile gerçekleştirildiği tespit edilmiştir. Duygusal zekâ ve siber zorbalığa ilişkin ileride yapılacak olan çalışmalarda nitel araştırma yöntemlerinin tercih edilmesi önerilir.

Yapılan araştırmada duygusal zekâ ve siber zorbalığa ilişkin olarak daha çok ölçek çalışmasının yürütüldüğü anlaşılmıştır. Duygusal zekaya ilişkin olarak geliştirilen ölçeklerin daha çok yabancı kaynaklı ve alanında uzman kişilerce yapıldığı, üzerinde kontrollerin sağlandığı düşünülmektedir. Duygusal zekâ kavramının daha eski bir kavram olması ve bu alana ilişkin birçok çalışmanın yapılmış olması kullanılan ölçeklerin güvenirliliğinin daha doğru olduğu algısını oluşturmuştur. Duygusal zekaya ilişkin olarak incelenen 222 makalede ilk sırada Schutte Duygusal zekâ ölçeği (64)'in kullanıldığı görülmüştür. Duygusal zekaya göre daha yeni bir kavram olan siber zorbalık, özellikle internet kullanımının artması ile hayatımızın bir parçası haline gelmiştir. 90'lar Türkiye'sinde herkesin internete erişim imkânı yokken 21.yüzyılın ilk çeyreğinde internet erişimi büyük bir hızla artmıştır. Özellikle genç nüfusun artması ve internete olan ihtiyacın zorunluluk haline gelmesiyle internet kullanımı 3 yaş altına kadar düşmüştür. İnternet kavramı sadece Türkiye için değil dünyadaki birçok ülke için yeni bir kavramdır. İnternetin hayatımıza getirdiği siber kavramı ve onun tehlikeli boyutu olan siber zorbalık kavramı oldukça yeni bir terimdir. Siber zorbalığın duygusal zekaya oranla daha yeni bir kavram olması onunla ilgili yapılan çalışmalarında yeni olduğunu gösterir ve bu kavramın üzerinde daha fazla çalışma gerektirir. Siber zorbalığa ilişkin olarak yapılan araştırmada 79 makale incelenmiştir. Makalelerin büyük bir çoğunluğu ölçek yöntemi ile yapılan araştırmalardan oluşmaktadır. Yapılan incelemelerde siber zorbalığa ilişkin olarak, Arıcak, Kınay ve Tanrıkulu tarafından geliştirilmiş olan

siber zorbalık ve mağduriyet ölçeğinin kullanıldığı görülmüştür. Yine birçok çalışmada araştırmacı kendi ölçeğini kendi oluşturmaya çalışmıştır. Bu ölçeklerin güvenirliliklerinin ileride yapılacak çalışmalarda ayrıntılı olarak değerlendirilmesi önerilmektedir. Duygusal zekâ ve siber zorbalığın ortak bir başlıkta incelendiği 8 çalışmaya bakılacak olursa; duygusal zekâ için ortak çalışmalarda Petrides ve Furnham ile Jolliffe ve Farrington'un ölçeklerinin daha yoğun bir biçimde kullanıldığı anlaşılmıştır. Ortak çalışmalarda siber zorbalıkla ilgili olarak Arıcak, Kınay ve Tanrıkulu Siber Zorbalık Ölçeğinin daha fazla kullanıldığı görülmüştür.

Tez çalışmasında sonuç olarak, duygusal zekâ ve siber zorbalıkla ilgili çalışmaların genel bir tablosu çıkarılmıştır. Literatürde duygusal zekâ ve siber zorbalık konusunu bir arada ele alan çalışmaların son derece az olduğu görülmüştür. Bu durumun, siber zorbalığın duygusal zekâ ile yeterince ilişkilendirilmemesi nedeniyle oluşabileceği düşünülmektedir. Bu açıdan siber zorbalığa ilişkin çalışmalarda neden-sonuç ilişkisinin ihmal edildiği söylenebilir. Sonraki çalışmalarda siber zorbalık incelenirken, duygusal zekanın da çalışmalara eklenmesi konunun daha derinlikli olarak ele alınması açısından faydalı olacaktır. Buna benzer ileride yapılacak çalışmalarda veri analiz yöntemi, güvenilirlik testi, araştırılan konuların ilişki düzeyi gibi başlıklar incelenebilir. Örneklem içerisine yabancı dilde yazılan makaleler eklenerek konu daha geniş çapta ele alınabilir.

KAYNAKÇA

Acar, F. T. (2001). "Duygusal zekâ yeteneklerinin göreve yönelik ve insana yönelik liderlik davranışları ile ilişkisi: Banka şube müdürleri üzerine bir alan araştırması", (Yayımlanmamış Doktora Tezi). İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Afyon, Y. A. & Özkan, H. (2008). "Futbolcularla Güreşçilerin Saldırganlık Düzeylerinin Karşılaştırılması", *Fırat Üniversitesi Doğu Araştırmaları Dergisi* , 6 (3) , 32-35. (https://dergipark.org.tr/tr/pub/fudad/issue/47155/593718, Erişim tarihi: 15.04.2022).

Akbaba, S. & Şahin, M. (2017). *Okulda ve Sanal Ortamda Zorbalık ve Empati*, Ankara: Nobel Yayınları.

Akgül, G. (2020). "Siber Zorbalığın Nedenleri Üzerine Kuramsal Açıklamalar", *Gelişim ve Psikoloji Dergisi*, 1 (2) , 149-167. (https://dergipark.org.tr/tr/pub/gpd/issue/54914/819442, Erişim Tarihi: 14.03.2022).

Akın, S. (2010). "Banka çalışanlarının duygusal zekâlarının örgütsel bağlılıklarına etkisi üzerine bir araştırma"**,** Yüksek Lisans Tezi, Niğde Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü: Niğde.

Aksaray, S. (2011). "Siber Zorbalık", *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 20 (2), 405-432. (https://dergipark.org.tr/tr/pub/cusosbil/issue/4387/60297, Erişim tarihi: 10.09.2022).

Altan, M. Z. (2012). "Eğitim, Çoklu Zekâ Kuramı ve Çoklu Zekâ Kuramında Onuncu Boyut: Ahlaki Zekâ". *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 22 (1) , 137-144 . ((PDF) Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretiminde Çoklu Zekâ Kuramı (researchgate.net), Erişim tarihi: 10.03.2022).

Altuntaş, N. (2007). "Çoklu zekâ kuramı ile öğrenmenin 7. Sınıf öğrencilerinin matematik başarısına etkisi" Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü: İstanbul.

Arslan, R. & vd. (2013). "Duygusal zekâ ve örgütsel bağlılık arasındaki ilişki: Sağlık çalışanları üzerinde bir araştırma" ,*Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi***,** 5 (3), 169-180. (GİRİŞ (dergipark.org.tr), Erişim tarihi: 15.03.2022).

Aslan, A. & Önay Doğan, B. (2017). "Çevrimiçi şiddet: Bir siber zorbalık alanı olarak "Potinss" örneği", *Marmara İletişim Dergisi*, (27), 95-119. (https://dergipark.org.tr/tr/pub/maruid/issue/30526/330818, Erişim tarihi: 10.09.2022).

Aslan, Ş. (2009). *Duygusal zekâ ve dönüşümcü, etkileşimci liderlik*, Ankara: Nobel Yayıncılık.

Aslan, Ş. & Özata, M. (2006). "Sağlık Yöneticilerinde Duygusal Zekâ Boyutlarının Cooper Sawaf Haritasıyla Araştırılması". *Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi*, 9(2),197-222. (https://dergipark.org.tr/tr/pub/hacettepesid/issue/7560/99362, Erişim tarihi: 12.04.2022).

Atik, G. (2020). "Siber Zorbalığı Azaltmak için Neler Yapılabilir?", Doç. Dr. İbrahim Tanrıkulu (Ed.)*, Siber Zorbalık* içinde (s. 242-268). Ankara: Anı Yayıncılık.

Avcı, Ö. (2017). *Duygusal Zekâ ve İletişim,* İstanbul: Beta Yayıncılık

Avcılar, M. Y. (2010). "Kişisel Etki Kaynakları ve Ağızdan Ağıza İletişim Ağı". *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 19 (2), 333-347. (https://dergipark.org.tr/tr/pub/atauniiibd/issue/2688/35336, Erişim Tarihi: 12.04.2022).

Aysel , L. (2006). "Liderlik ve duygusal zekâ", Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kocaeli.

Babacan, T. & Dilci, T. (2012). "Çoklu Zekâ Ölçeği'nin Türkçeye Uyarlama Çalışmaları". *Education Sciences*, 7 (3), 969-982 . (https://dergipark.org.tr/tr/pub/nwsaedu/issue/19815/211939, Erişim tarihi: 15.02.2022).

Balat U., Gülden vd. (2014). "Duygusal Zekâ ve Empatik Eğilim: Okul Öncesi Öğretmenleri Üzerine Bir Araştırma" *International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic,* 9(8) Summer : Ankara, 893-901. ((PDF) Duygusal Zekâ ve Empatik Eğilim: Okul Öncesi Öğretmenleri Üzerine Bir Araştırma (researchgate.net) ,Erişim tarihi: 22.05.2022).

Balcı, A. (1995). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntem, Teknik ve İlkeler.* TDFO Bilgisayar-Yayıncılık San. Ve LTD. ŞTİ. Ankara.

Başaran, M. (2008). **"**Hikâye edici metinlerin öğretiminde başarılı zekâ öğretim modelinin uygulanması (üçlü zekâ teorisine uygun hikaye öğretimi**",** *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* (2), 121-137. (https://dergipark.org.tr/en/pub/pausbed/issue/34706/383684 , Erişim tarihi: 12.01.2022).

Barlett, P. Christopher. (2017). "From theory to practice: Cyberbullying theory and its application to intervention" *Computers in Human Behavior*. 72, 269-275. (Teoriden uygulamaya: Siber zorbalık teorisi ve müdahale | uygulanması PDF İsteyin (researchgate.net), Erişim tarihi: 12.03.2022).

Baymur, F. (2017). *Genel Psikoloji*, İstanbul: İnkılap Yayınları.

Berelson, B. (1952). *Content Analysis in Communication Research*, Free Press, Glencoe.

Bircan, S. (2004). "Ergenlerin duygusal zekâlarının çatışma eğilimlerine ve suç davranışlarına etkisi", Yüksek Lisans Tezi , Gazi Üniversitesi , Eğitim Bilimleri Enstitüsü : Ankara.

Bozkuş, O. (2021). "Şiddet İçerikli Video Oyunları ve Saldırganlık İlişkisinin Gözden Geçirilmesi", *Gelişim ve Psikoloji Dergisi* , 2 (3) , 75-99. (https://doi.org/10.51503/gpd.791346 , Erişim tarihi: 12.03.2022).

Brockert, S & Braun, G. (2000). *Duygusal zekâ test kitabı: Duygusal Zekânızı değerlendirin*, (Çev. N. Süleymangil). İstanbul: MNS yayıncılık.

Büyüköztürk, Ş., Çakmak, E. , Akgün Ö. , Karadeniz Ş., Demirel F. (2012).*Bilimsel Araştırma Yöntemleri,* Ankara: Pegem Yayınları.

Cartwright D. P. (1953). Analysis of Qualitative Material , L. Festinger and D. Katz (eds), Research Methods in the Behavioral Sciences, Holt, Rinehart and Winston, New York, pp. 421-470.

Ceylan, B. (2020). *"*Köy enstitülerinde uygulanan eğitim programlarının çoklu zekâ kuramı açısından incelenmesi", Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi.

Clark, F. & Sarıer, U. (1972). "Zekâ", *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi,* 5(3), 205-210. (Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi » Makale » ZEKÂ (dergipark.org.tr), Erişim tarihi: 02.02.2022).

Cooper, R. ve Sawaf, A. (2000). *Liderlikte Duygusal Zekâ*, Çeviren: Z. Bedriye Ayman ve Banu Sancar, İstanbul: Sistem Yayıncılık.

Çakan, B. (2013). **"**Konut sektöründe beyaz yaka çalışanların iş doyumu ve duygusal zekâlarının yaşam doyumları üzerine etkisi"**,** Yüksek Lisans Tezi, Maltepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü: İstanbul.

Çakar, U. & Arbak, Y. (2004). "Modern yaklaşımlar ışığında değişen duygu – zekâ ilişkisi ve duygusal zekâ", *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* 6(3), 23-48. (MODERN YAKLAŞIMLAR IŞIĞINDA DEĞİŞEN DUYGU-ZEKÂ İLİŞKİSİ ve DUYGUSAL ZEKÂ - PDF Free Download (docplayer.biz.tr) ,Erişim tarihi: 05.02.2022).

Çarıkçı, İ. & Özmen M. (2015). "Mağaza çalışanlarının duygusal zekâ, iş tatmini ve örgütsel bağlılıkları üzerine bir araştırma: Antalya ili örneği", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8 (41), 1178-1193. (1. DUYGUSAL ZEKÂ 1.1. Duygusal zekâ modelleri - PDF Ücretsiz indirin (docplayer.biz.tr), Erişim tarihi: 10.03.2022).

Çelik, V . (2016). "Kadın Hentbolcuların Bullying Deneyimleri", *CBÜ Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 11 (2) , 39-49. (CBÜ Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi » Submission » Kadın Hentbolcuların Bullying Deneyimleri (dergipark.org.tr) , Erişim tarihi: 05.02.2022).

Çolakoğlu, B. İ. (2019). "Üniversite öğrencilerinde siber zorbalık ve siber mağduriyetin empati ve psikolojik yardım arama tutumuyla ilişkisi", Yüksek Lisans Tezi, Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Klinik Psikoloji Anabilim Dalı: İstanbul.

Çüçen, M. (2014). "Duygusal zekâ ile bütüncül performansın bir unsuru olarak örgütsel vatandaşlık davranışları arasındaki ilişki: Adnan Menderes Üniversitesi idari personeli üzerine bir uygulama", Yüksek Lisans Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü : Aydın.

Davenport N. , Elliott Gail & Schwartz R. (2003). *Mobbing iş yerinde duygusal taciz*, İstanbul: Sistem yayıncılık.

Derin, S. ve Yıldız, Ç. E. (2020). "Siber Zorbalık Kuramları", Editör: Doç. Dr. İbrahim Tanrıkulu*, Siber Zorbalık* içinde (s.163-209) ,Ankara: Anı Yayıncılık.

Demir, E. (2021). "Duygular ve duygu durumlarının örgütsel davranış alanında kullanımı", *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* , 6 (11) , 180-195. (https://dergipark.org.tr/tr/pub/vanyyuiibfd/issue/62384/907181, Erişim tarihi. 17.03.2022).

Demirel, Ö., Başbaş A. & Erdem E. (2006). *Eğitimde Çoklu Zekâ Kuram ve Uygulama*, Ankara: Pegem A Yayıncılık.

Doğan, S. & Demiral, Ö. (2007). "Kurumların Başarısında Duygusal Zekânın Rolü ve Önemi", Yönetim ve Ekonomi, Celal Bayar Üniversitesi İ.İ.B.F, 14 (1), 209-230. (Kurumların Başarısında Duygusal Zekânın Rolü ve Önemi - PDF Ücretsiz indirin (docplayer.biz.tr), Erişim tarihi: 15.02.2022).

Doruk, E. K. (2015). *İknanın sosyal psikolojisi - Temel kavramlar ve kuramlarıyla*, İstanbul: Derin Yayınları.

Dikmen, M. & Tuncer M. (2017). "Akademisyenlerin Siber Zorbalığa Yönelik Algıları ve Mücadele Etme Yöntemleri", *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, sayı 31, 675-686. (786613 (dergipark.org.tr) ,Erişim tarihi: 16.04.2022).

Dilci, T. & Babacan, T. (2011). "Sınıf Öğretmen Adaylarının Üst bilişsel Okuma Stratejileri ile Çoklu Zekâ Alanları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi" . *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* , 12 (3) , 47-64. (Sınıf öğretmen adaylarının üstbilişsel okuma stratejileri ile çoklu zekâ alanları arasındaki ilişkinin incelenmesi (inonu.edu.tr), Erişim tarihi: 15.01.2022).

Dinç Kırlı, E. S. (2020). "Sosyal Medya Ortamında Siber Zorbalık: Lise Öğrnecilerinin Siber Zorbalık Deneyimlerinin İncelenmesi", *Yeni Medya Elektronik Dergisi,* 4 (1), 24-39. (https://dergipark.org.tr/en/pub/ejnm/issue/51095/666162 , Erişim tarihi: 15.06.2022).

Durak, İ. (2018). "Girişimcilik Niyeti ile Duygusal Zekâ Ve Bazı Sosyo-Demografik Değişkenler Arasındaki İlişki: Üniversite Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma", *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 7(1), 281-297. (https://dergipark.org.tr/tr/pub/mjss/issue/40516/485850 , Erişim tarihi: 15.06.2022).

Durdu, İ. (2015). "Duygusal zekâ ve sınıf iklimi arasındaki ilişki", Yüksek Lisans Tezi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Dokuz Eylül Üniversitesi: İzmir.

Edizler, G. (2010). "İnsan Kaynakları Yönetiminde Duygusal Zekâ Ölçüm ve Modelleri" *Journal of Yasar University* ,18 (5), 2970-2984. (TOPOLOJİ VE CEBİRİN GÜNLÜK HAYATTAKİ KULLANIMI-I (dergipark.org.tr) , Erişim tarihi: 05.03.2022).

Eğinli, A. (2019). "Kişilerarası İletişimin Tarihsel Gelişimi ve Kişilerarası İletişim Yaklaşımları", Editör: Doç. Dr. Ayşen Temel Eğinli, *Kişiler Arası İletişim Kuramları* içinde 1-22, Ankara: Atlas Akademik.

Elçi, M., Eminoğlu, G. M., Şerifoğlu, F. S., Ay, Ş. Ç. & Keçeci, A. (2021). "Lider etkinliği ve duygusal zeka arasındaki ilişkiler: Kadın akademisyenler üzerinde bir çalışma", *İşletme ve İktisat Çalışmaları Dergisi*, 9(2), 28-4. (1590845 dergipark.org.tr, Erişim tarihi: 15.06.2022).

Erbektaş, E. , Üzüm, H. , Özen, G. , Arslan, T. , Ertan, G. & Elveren, A. (2017). "Amatör ve Profesyonel Sporcuların Duygusal Zekalarının Bazı Değişkenlere Göre İncelenmesi", *Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* , 17 (4) , 263-274. (CİNSİYET AYRIMCILIĞI OLARAK ÜSTÜN ERİLLİK (HYPERMASCULINITY) (dergipark.org.tr) , Erişim tarihi: 15.06.2022).

Erdem, A . (2021). “A Tipi Kişilik Özelliğinin Kariyerizm Eğilimi Üzerine Etkisinde Ahlaki Çözülme Eğiliminin Aracı Rolü” . *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* , (45), 47-62. (https://doi.org/10.52642/susbed.897803, erişim tarihi: 07.04.2022).

Erdem, M. & İpek, Z. H. (2021). “Lise Öğretmenlerinin Duygusal Zekâ ve Örgütsel Sinizm Düzeyleri Arasındaki İlişki”. *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 22(1), 321-368. (834387 (dergipark.org.tr) , Erişim tarihi: 11.01.2022).

Erden, İ. O. (2017). “Lise Öğrencilerinin Siber Zorbalık Davranışlarına İlişkin Okul Yöneticilerinin Görüşleri”, *Online Journal of Technology Addiction and Cyberbullying* , 4 (1) , 1-26. (https://dergipark.org.tr/tr/pub/ojtac/issue/30133/284612 , Erişim tarihi: 15.06.2022).

Erginsoy Osmanoğlu, D. (2019). “Üniversite Öğrencilerinde İnternet Bağımlılığı İle Duygusal Zekâ Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi”, *e-Kafkas Journal of Educational Research* , 6 (2) , 47-58. (817664 (dergipark.org.tr), Erişim tarihi : 15.06.2022).

Ertem, H . (2020). “Biyo-Ekolojik Kuramın Gözünden Türkiye Yükseköğretiminde Öğrenciyi Okulda Tutma”, *Kuramsal Eğitimbilim Dergisi* , 13 (2) , 296-310. (Title in English in Uppercase and Lowercase Letters, Centered, Bold, Times New Roman, No More Than 12 Words* (dergipark.org.tr) erişim tarihi: 25.04.2022).

Eröz, S. (2011). “Duygusal zekâ ve iletişim arasındaki ilişki: Bir uygulama”, (Yayımlanmamış doktora tezi). Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, Yönetim ve Organizasyon Bilim Dalı.

Eslek, D. & Yılmaz Irmak, T . (2018). “Ekolojik sistemler kuramı çerçevesinde göçmen çocuklar ve oyunları üzerine bir derleme”. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi ,* 20 (3) , 347-362 . ((PDF) EKOLOJİK SİSTEMLER KURAMI ÇERÇEVESİNDE GÖÇMEN ÇOCUKLAR VE OYUNLARI ÜZERİNE BİR DERLEME (researchgate.net) , Erişim tarihi: 24.04.2022).

Gardner, H. (2017). *Çoklu zekâ kuramı zihin çerçeveleri,* İstanbul: Alfa basım yayım dağıtım.

Goleman, D. (2018a). *Duygusal zekâ neden IQ’dan daha önemlidir?*, İstanbul: Varlık Yayınları

Goleman, D. (2018). *İşbaşında Duygusal Zekâ*, İstanbul: Varlık Yayınları

Gökkaya, F , & Sütcü, S . (2020). “Akran Zorbalığının Ortaokul Öğrencileri Arasındaki Yaygınlığının İncelenmesi”, *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* , 35 (1) , 40-54.((PDF) An Investigation of the Prevalence of Peer Bullying Among Middle School Students (researchgate.net), Erişim tarihi: 15.03.2022).

Gönenç, N. (2018). *“Üniversite Öğrencilerinde Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyetin Duygusal Zeka ve Psikolojik İyi Oluş Açısından İncelenmesi”.* Yüksek Lisans Tezi, Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü : İstanbul.

Güneş, E. (2018). *“Zorbalık Eğilimi, Duygusal Özerklik ve Akıllı Telefon Bağımlılığı Arasındaki İlişkilerin İncelenmesi”*. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü : İstanbul.

Gür, E. Y. , Öztürk A. S. ve Ejder A. S. (2019). "Duygusal Zekanın Cinsiyet Değişkeni Açısından İncelenmesi", *Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 8 (2) , 35-42. (https://dergipark.org.tr/tr/pub/gumussagbil/issue/46106/442048 , erişim tarihi: 14.04.2022).

Gürüz, D. & Eğinli, A. (2018). *Kişilerarası İletişim Bilgiler, Etkiler, Engeller*, Ankara: Nobel.

Gürses, B. A. (2011). "İlköğretim öğrencilerinin çoklu zekâ gelişimi düzeylerine ilişkin algıları ve İngilizce öğretmenlerinin çoklu zekâya yönelik uygulamaları**",** Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü: Elazığ.

Güz, H. & Demir Y. H. (2019). "Sağlık İletişimi Bağlamında Hemşire- Hasta Yakını İlişkisinde Terapötik İletişim Kullanımı ve Duygusal Zekâ Üzerine Bir Analiz". *Kurgu IV. Sağlık İletişim Sempozyumu Özel Sayısı*, 27- 52. (https://dergipark.org.tr/tr/pub/kurgu/issue/54874/751589, Erişim Tarihi: 10.06.2022).

Ilgaroğlu, M. C. (2019). *Değer Duygusundan Duygunun Değerine Ahlak Felsefesi Açısından Duygu- Değer İlişkisi,* Hiper Yayın.

İbiş, T. (2018). "Kültürel Zeka" . *Ege Üniversitesi İletişim Fakültesi Yeni Düşünceler Hakemli E-Dergisi*, (10) , 20-35 . (https://dergipark.org.tr/tr/pub/euifydhed/issue/41830/474024 , Erişim tarihi: 15.04.2022).

Kağan, M. & Ciminli, A. (2016). "Ergenlerde Sanal Zorbalik Ve Mağduriyetin Empati İle İlişkisinin İncelenmesi", *Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 18 (2) , 1135-1150. (https://doi.org/10.17556/jef.66842, Erişim tarihi : 15.04.2022).

Kandemir, F . (2018). "Ekolojik Kuram Bağlamında Dinî Gelişim Psikolojisi" . *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi Special issue of Religious Studies ,* 1433-1456. (https://doi.org/10.18505/cuid.439628, Erişim tarihi: 15.03.2022).

Karadeniz, G. N. (2006). " Çoklu zekâ kuramı tabanlı öğretimin anadolu lisesi 9. Sınıf öğrencilerinin İngilizce dersindeki başarılarına ve öğrenilen bilgilerin kalıcılığına etkisi", Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü: Isparta.

Karataş, D. Z. (2008). "Lise Öğrencilerinde Öfke ve Saldırganlık" , *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* , 17 (3) , 277-294. (https://dergipark.org.tr/tr/pub/cusosbil/issue/4380/60081, Erişim tarihi: 12.03.2022).

Kayman, S. Ş. (2018). "İşletmelerde siber zorbalık, duygusal zeka ve üretim karşıtı davranışlar ilişkisi", Yüksek Lisans Tezi, Gebze Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gebze.

Kırat, M. N. & Dilmaç, B. (2021). "Ergenlerde Sanal Zorbalık, Beden İmgesi ve Duygusal Zekâ Arasındaki Yordayıcı İlişkiler" , *OPUS International Journal of Society Researches* , 17 (35) , 1990-2007 . (https://doi.org/10.26466/opus.761037, Erişim tarihi: 15.03.2022).

Kızıl, Z. (2012). "Eğitim bilimleri fakültesi öğrencilerinin duygusal zekâlarının çeşitli değişkenler açısından incelenmesi ", Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü: Ankara.

Kocabaşoğlu, N. & Yaman, E. (2011). "Zorbalığa Farklı bir Bakış: Öğrencilerin Öğretmenlerine Zorbalık Yaptığı bir Dikey Zorbalık Araştırması". *İlköğretim Online* , 10 (2) , 653-666 . (https://dergipark.org.tr/tr/pub/ilkonline/issue/8592/106828, Erişim Tarihi: 15.05.2022).

Kocatürk, M. & Türk K. T. (2021). "Akran Zorbalığı ve Mağduriyeti, Siber Zorbalık, Ahlaki Uzaklaşma ve Empatik İlgi Arasındaki İlişkilerin İncelenmesi", *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 20 (79) , 1123-1136. (https://doi.org/10.17755/esosder.834590, Erişim tarihi: 14.04.2022).

Koçyiğit, M. (2016). *Etkili İletişim ve Duygusal Zekâ*, Eğitim Kitabevi Yayınları.

Kozan, M. & Bulut Özek, M. (2019). "Böte Bölümü Öğretmen Adaylarının Dijital Okuryazarlık Düzeyleri ve Siber Zorbalığa İlişkin Duyarlılıklarının İncelenmesi", *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* , 29 (1) , 107-120. (https://doi.org/10.18069/firatsbed.538657 , Erişim tarihi: 15.06.2022).

Köroğlu, S. G. (2006). "Sınıf rehber öğretmenlerinin algılarına göre psikolojik danışmanları duygusal zekâ düzeyleri (Kırıkkale İli Örneği)", Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü: Ankara.

Kurutaş, Z. (2017). "Siber zorbalık ve siber mağduriyet ile internet bağımlığı ve çocukluk çağı travmaları arasındaki ilişki", Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Adli Tıp Enstitüsü : İstanbul.

Küçükkurt, M , Hazar, Ç , Çetin, M. & Topbaş, H . (2013). "Kullanımlar ve Doyumlar Yaklaşımı Perspektifinden Üniversite Öğrencilerinin Medyaya Bakışı", *Selçuk İletişim* , 6 (1) , 37-50 . (https://dergipark.org.tr/tr/pub/josc/issue/19019/200650, Erişim tarihi: 13.04.2022).

Maboçoğlu, F. (2006). "Duygusal zekâ ve duygusal zekânın gelişimine katkıda bulunan etkenler ", Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü: Ankara.

Mete, F. ve Akpınar, K. (2015). "Dil Öğretimi ve Duygusal Zeka", *21. Yüzyıda Eğitim ve Toplum Eğitim Bilimleri ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2(5), 73-85. (https://dergipark.org.tr/en/pub/egitimvetoplum/issue/5128/69918 ,Erişim tarihi: 20.05.2022).

Mumcuoğlu, Ö. (2002). "Bar-on duygusal zekâ testinin Türkçe dilsel eşdeğerlik, güvenirlik ve geçerlik çalışması", Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü: İstanbul.

Mutlu, E. (2012). *İletişim Sözlüğü*, Ankara: Sofos.

Otacıoğlu, S. G. (2009). "Müzik Öğretmeni Adaylarının Duygusal Zekâ İle Akademik ve Çalgı Başarı Düzeyleri Arasındaki İlişki**"**, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 19 (1), 85-96. (MÜZİK ÖĞRETMENİ ADAYLARININ DUYGUSAL ZEKÂ İLE AKADEMİK VE ÇALGI BAŞARI DÜZEYLERİ ARASINDAKİ İLİŞKİ - PDF Free Download (docplayer.biz.tr) , Erişim tarihi: 10.02.2022).

Ören, I. (2011). "Öğretmenlerin duygusal zekâ düzeyleri ile kişisel yönelimleri arasındaki ilişki", Yüksek Lisans Tezi, Muğla Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü: Muğla.

Özbay, Ö . (2012). "Does General Strain Theory Account For Youth Deviance In Turkey?" *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, 1 (1), 107-129. (https://dergipark.org.tr/en/pub/nevsosbilen/issue/19732/211089, Erişim tarihi: 10.04.2022).

Özbey, H. & Başdaş, Ö. (2020). "Ergenlerde zorbalık ve hemşirelik yaklaşımı", *ERÜ Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi,* 7 (1), 46-50. (https://dergipark.org.tr/tr/pub/erusaglik/issue/55114/706420 , Erişim tarihi: 10.09.2022).

Özçetin, B. (2018). *Kitle İletişim Kuramları Kavramlar, Okullar, Modeller*, İstanbul: İletişim Yayınları.

Özdinç, N. & Özdinç F. (2020). "Siber Zorbalığı Önleme ve Müdahale Programları", Editör: Doç. Dr. İbrahim Tanrıkulu*, Siber Zorbalık*, içinde 223-241 Ankara: Anı Yayıncılık.

Özdinçer A. S. & Savaşer, S . (2009). "Okulda Zorbalık", *Milli Eğitim Dergisi* , 39 (184) , 218-227. (442932 (dergipark.org.tr), Erişim tarihi: 15.03.2022).

Özdemir, A. (2007). "Üstün yetenekli öğrencilerin duygusal zekâ düzeylerinin incelenmesi", Yüksek Lisans Tezi, Yeditepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: İstanbul.

Özel, D. & Yıldız, Ç. E . (2020). "Kapsayıcı Eğitim ve Ekolojik Model" . *Journal of Inclusive Education in Research and Practice* , 1 (2) , 16-28.((PDF) (İngilizce) Kapsayıcı Eğitim ve Ekolojik Model (Inclusive Education and Ecological Model) (researchgate.net) , Erişim tarihi: 03.04.2022).

Patchin JW & Hinduja S. (2015). "Measuring cyberbullying: Implications for research", *Aggression and Violent Behavior*, 23, 69-74. ((PDF) (İngilizce) Siber Zorbalığın Ölçülmesi: Araştırma için Etkileri (researchgate.net) ,Erişim tarihi: 10.04.2022).

Pektaş, S. (2013). "Güzel sanatlar ve spor lisesi müzik bölümü öğrencilerinin duygusal zekâ düzeylerinin karşılaştırılması", Yüksek Lisans Tezi, İnönü Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü: Malatya.

Piaget, J. (2016). *Zekâ Psikolojisi*, Çeviren: İsmail Hakkı Yılmaz, Pinhan Yayıncılık: İstanbul.

Saban, A. (2009). "Çoklu zekâ kuramı ile ilgili Türkçe çalışmaların içerik analizi", *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri,* 835-876. (Çoklu Zekâ Kuramı ile İlgili Türkçe Çalışmaların İçerik Analizi- PDF Ücretsiz indirin (docplayer.biz.tr) ,Erişim tarihi: 03.02.2020).

Saban, A. (2014). *Öğrenmeyi Öğretme Süreci Yeni Teori ve Yaklaşımlar*, Nobel: Ankara.

Sarı, E. (2017). *Zekâ Kavramı*, Nokta E- book Publishing: Antalya.

Seçkin, Z. (2017). *Örgütlerde Mobbing ve Siber Zorbalık*, Çizgi: Konya.

Sivrikaya, A. H. (2010). "Eğitimde Çoklu Zeka Kuramı", *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,* 10 (45) , 123-132 .(https://dergipark.org.tr/tr/pub/ataunisosbd/issue/36408/411830, Erişim tarihi: 15.05.2022).

Soylu, Y. & Serin, E. (2017). "Beden Eğitimi ve Spor Öğretmenlerinin Duygusal Zeka Düzeylerinin İncelenmesi (Aksaray İli Örneği)", *Sportif Bakış: Spor ve Eğitim Bilimleri Dergisi* , 1(1) , 1-9. (https://dergipark.org.tr/en/pub/sbsebd/issue/33388/371476, Erişim tarihi: 15.05.2022).

Sözüer, A. , Altuntaş, G. & Semercioöz, F . (2015). "Planlı Davranış Kuramını Yenilikçiliğe Uyarlamak: Kavramsal Bir Model" Organizasyon *ve Yönetim Bilimleri Dergisi*, 7 (1) , 30-43. ((PDF) (İngilizce) Planlı davranış kuramını yenilikçiliğe uyarlamak: Kavramsal bir model (researchgate.net) , Erişim tarihi: 24.04.2022).

Stein, S. & Book, H. (2003). *EQ Duygusal zekâ ve Başarının Sırrı* , İstanbul: Özgür Yayınları.

Şen, M. (2006). "Çoklu zekâ kuramına göre yapılan İngilizce derslerinin öğrencilerin güdülenmesi, benlik saygısı. Özgüven ve çoklu zekâları üzerindeki etkisi", Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü: Ankara.

Talu, N. (1999). "Çoklu Zekâ Kuramı ve eğitime yansımaları", *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 5, 64-72.

Tanrıkulu, İ. (2020). "Siber Zorbalık ve Kavramsal Konular", Editör: Doç. Dr. İbrahim Tanrıkulu, *Siber Zorbalık* , içinde 7-22, Ankara: Anı Yayıncılık.

Tanrıkulu, T , Kınay, H. & Arıcak, O . (2013). Siber Zorbalığa İlişkin Duyarlılık Ölçeği: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması, *Trakya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 3 (1),38-47. (siber-zorbaliga-iliskin-duyarlilik-olcegi-toad.pdf (halileksi.net) ,Erişim tarihi: 05.04.2022).

Tanrıverdi, A. (2020). "Siber Zorbalığın Türk Hukuku Açısından İncelenmesi**"**, Editör: Doç. Dr. İbrahim Tanrıkulu, *Siber Zorbalık* içinde 269-297, Ankara: Anı Yayıncılık.

Tatar, A. , Tok, S. & Saltukoğlu, G. (2011). Gözden Geçirilmiş Schutte Duygusal Zeka Ölçeğinin Türkçe'ye Uyarlanması ve Psikometrik Özelliklerinin İncelenmesi, *Klinik Psikofarmakoloji Bülteni,* 21(4), 325-38. (https://toad.halileksi.net/olcek/gozden-gecirilmis-schutte-duygusal-zeka-olcegi, Erişim tarihi: 10.09.2022).

Tayınmak, İ . (2020). "Önyargılı Tutumlar ve Saldırganlık", *Uluslararası Sosyal Bilimler Akademik Araştırmalar Dergisi* , 4 (1) , 71-87. (Uluslararası Sosyal Bilimler Akademik Araştırmalar Dergisi » Makale » Önyargılı Tutumlar ve Saldırganlık (dergipark.org.tr), Erişim tarihi: 21.04.2022).

Tekin, D. & Kurland, J . (2019). "Stadyum İlişkili Hırsızlık Suçunun Mekânsal Zamansal Analizi: İngiliz Örnekleminde Olay İncelemesi", *Ceza Hukuku ve Kriminoloji Dergisi* , 7 (2) , 233-254. (https://docplayer.biz.tr/195925999-Stadyum-iliskili-hirsizlik-sucunun-mekansal-zamansal-analizi-ingiliz-ornekleminde-olay-incelemesi.html , Erişim tarihi: 05.04.2022).

Titrek, O. (2016). *IQ dan EQ ya Duyguları Zekice Yönetme***,** Ankara: Pegem Akademi.

Tok, E. & Sevinç, M. (2010). "Başarılı Zekâ Kuramına Dayalı Eğitim Uygulamaları", *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi,* 9 (32), 63-74 . (BAŞARILI ZEKÂ TEORİSİNE DAYALI EĞİTİM UYGULAMALARI (dergipark.org.tr) , Erişim tarihi: 02.02.2022).

Toker, F., Kuzgun, Y., Necati C. & Uçkunkaya, B. (1968). *Zekâ kuramları*, Ankara : M.E.B. Talim ve Terbiye Dairesi Araştırma ve Değerlendirme Bürosu Yayınları.

Tokgöz Ş. C . (2018). "Kullanımlar ve Doyumlar Yaklaşımı Çerçevesinde Konum Paylaşım Motivasyonları: Foursquare ve Swarm Üzerine Nitel Bir Araştırma", *Galatasaray Üniversitesi İletişim Dergisi* , (29) , 257-278 . ((PDF) (İngilizce) Kullanımlar ve Doyumlar Yaklaşımı Çerçevesinde Konum Paylaşım Motivasyonları: Foursquare ve Swarm Üzerine Nitel Bir Araştırma (researchgate.net) , Erişim tarihi: 24.04.2022).

Ünlü, S. , Tuna, Y. , Özbaş A. Z. & Tosunay, D. (2019). "Ergenlerde Empati ve Siber Zorbalık Siber Mağduriyet İlişkisi: Eskişehir'de Özel Okul Öğrencilerine Yönelik Bir Araştırma", *Karadeniz Teknik Üniversitesi İletişim Araştırmaları Dergisi*, 9 (1), 38-58. (https://dergipark.org.tr/tr/pub/e-kiad/issue/49308/630631, Erişim tarihi: 14.04.2022).

Yakut, E . (2019). "A Social Cognitive Theory Perspective on Marketing Studies A Literature Review", *Yaşar Üniversitesi E-Dergisi Special Issue on Business and Organization Research* , 18-33. (900613 (dergipark.org.tr) , Erişim tarihi: 07.04.2022).

Yaman , E., Eroğlu Y. & Peker A. (2011). *Başa çıkma stratejileriyle okul zorbalığı ve siber zorbalık*, İstanbul: Kaknüs Yayınları.

Yardım, T. (2022). "Çevrimiçi oyun oynayan üniversite öğrencilerinin siber zorbalıkla/ mağduriyet düzeyleri ile empati arasındaki ilişkinin incelenmesi", Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Gelişim Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü: İstanbul.

Yavuz, K. (2011). *Çocuğunuzun Duygusal Zekâ Gelişimi İçin Küçük Sağlam Adımlar,* İstanbul: Timaş.

Yerli, S. (2009). "İlk ve Orta öğretim okullarındaki yöneticilerin duygusal zekâ ve problem çözme becerileri arasındaki ilişki, İstanbul Anadolu Yakası örneği", Yüksek Lisans Tezi, Maltepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü: İstanbul.

Yıldırım, F. (2020). "Siber Zorbalığın Sonuçları", Editör: Doç. Dr. İbrahim Tanrıkulu, *Siber Zorbalık* , içinde 210-222, Ankara: Anı Yayıncılık.

Yıldırım, Ö . (2012). Akran Zorbalığı, *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi ,* 10 (2) , 39-51. (Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi » Makale » AKRAN ZORBALIĞI (dergipark.org.tr) , Erişim tarihi: 20.04.2022).

Yıldırım, S. & Ekinci O. (2020). *Siber Zorbalık*, Nobel Bilimsel Eserler: Ankara.

Yılmazçetin, Ş. (2021). "Duygusal zekâ, sosyal zekâ ve kültürel zekâ ile girişimcilik eğilimi etkileşimi: Üniversite öğrencileri üzerine bir araştırma" , İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı Örgütsel Davranış Bilim Dalı, Doktora Tezi.

Yiğit, M. F. & Seferoğlu, S. S. (2017). "Siber Zorbalıkla İlişkili Faktörler ve Olası Çözüm Önerileri Üzerine Bir İnceleme", *Online Journal of Technology Addiction and Cyberbullying* , 4 (2) , 13-49. (Siber zorbalıkla ilişkili faktörler ve olası çözüm önerileri üzerine bir inceleme / A review of cyberbullying related factors and possible solutions suggested (hacettepe.edu.tr) , Erişim tarihi: 15.04.2022).

Yurdakul, Y. (2020). “Siber Zorbalık Farkındalık Programının Ergenlerin Siber Zorbalığa İlişkin Farkındalıklarına ve Siber Zorbalıkla Baş Etme Becerilerine Etkisinin İncelenmesi”, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü: Ankara.

Yüksel D. & Aytekin, R. Ç. (2021). “Ekolojik Sistem Kuramı Çerçevesinden Ebeveyn Yabancılaşmasına Genel Bir Bakış”, *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 13 (3), 551-572. (1400803 (dergipark.org.tr) erişim tarihi: 24.04.2022).

İnternet: https://sozluk.gov.tr/ (erişim: 05.04.2022)

İnternet : Sosyal medyanın kısa tarihi [İnfografik] - Webrazzi (erişim: 15.08.2022)

EKLER

EK-1. Bar-on Duygusal Zekâ Ölçeği

Lütfen işaretlemek istediğiniz seçeneğe (x) işaretleyiniz. (Aydın, 2017:138)

1- Kesinlikle Katılmıyorum, 2- Katılmıyorum, 3- Kararsızım, 4-Katılıyorum, 5-Kesinlikle katılıyorum

	1	2	3	4	5
1. Zorluklarla baş edebilme becerim, adım adım ilerlemektir.					
2. Duygularımı göstermek benim için oldukça kolaydır.					
3. Çok fazla stresedayanamam.					
4. Hayallerimden çok çabuk sıyrılabilir ve o anki durumun gerçekliğine kolayca dönebilirim.					
5.Zaman zaman ortaya çıkan tersliklere rağmen, genellikle işlerin düzeleceğin einanırım.					
6. Üzücü olaylarla yüz yüze gelmek benim için zordur.					
7. Biriyle aynı fikirde olmadığımda bunu ona söyleyebilirim.					
8. Kendimi kötü hissettiğimde beni neyin üzdüğünü bilirim.					
9. Başkaları benim iddiasız biri olduğumu düşünürler.					
10. Çoğu durumda kendimden eminimdir.					
11.Huysuz bir insanımdır.					
12. Çevremde olup bitenlerin farkında değilimdir.					
13. Derin duygularımı başkaları ile kolayca paylaşamam.					
14. İyi ve kötü huylarıma baktığım zaman kendimi iyi hissederim.					
15. Yaşamımı elimden geldiğince anlamlı hale getirmeye çalışırım.					
16. Sevgimi belli edemem.					
17. Tam olarak hangi konularda iyi olduğumu bilmiyorum.					
18. Eski alışkanlıklarımı değiştirebilirim.					
19. Hoşuma giden şeyleri elimden geldiğince sonuna kadar öğrenmeye çalışırım.					
20.. Başkalarına kızdığımda bunu onlara söyleyebilirim.					
21. Hayatta neler yapmak istediğime dair kesin bir fikrim yok.					
22. Ne yapacağımın bana sık sık söylendiği bir işte çalışmayı tercih ederim.					
23. Bir problemi çözerken her olasılığı inceler, daha sonra en iyisine karar veririm.					
24. Bir liderden çok, takipçiyimdir.					
25. Doğrudan ifade etmeseler de, başkalarının duygularını çok iyi anlarım.					
26. Fiziksel görüntümden memnunum.					
27. İnsanlara ne düşündüğümü kolayca söyleyebilirim.					
28. İlgimi çeken şeyleri yapmaktan hoşlanırım.					
29. Sabırsız bir insanım.					
30. Diğer insanların duygularını incitmemeye özen gösteririm.					
31. İşler gittikçe zorlaşsa da genellikle devam etmek için motivasyonum vardır.					
32. Başkalarıyla iyi ilişkiler kurarım.					
33. Güç bir durumla karşılaştığımda konuyla ilgili olabildiğince çok bilgi toplamayı isterim.					
34. İnsanlara yardım etmekten hoşlanırım.					
35. Son birkaç yılda çok az başarı elde ettim.					
36. Öfkemi kontrol etmem zordur.					
37. Hayattan zevk almıyorum.					
38. Duygularımı tanımlamak benim için zordur.					
39. Haklarımı savunamam.					
40. Oldukça neşeli bir insanımdır.					
41. Düşünmeden hareket edişim problemler yaratır.					
42. İnsanlar benim sosyal olduğumu düşünürler.					
43. Kurallara uyan bir vatandaş olmak çok önemlidir.					
44. Kendimi olduğum gibi kabul etmek bana zor geliyor.					

EK-1. (devam) Bar-on Duygusal Zekâ Ölçeği

45. Aynı anda başka bir yerde bulunmak zorunda olsam da, ağlayan bir çocuğun anne ve babasını bulmasına yardım ederim.					
46. Arkadaşlarım bana özel şeylerini anlatabilirler.					
47. Kendi başıma karar veremem.					
48. Başka insanlara saygı duyarım.					
49. Başkalarına neler olduğunu önemserim.					
50. Bazı şeyler hakkında fikrimi değiştirmem zordur.					
51. Problemlerin çözümüne ilişkin farklı çözüm yolları düşünmeye çalışınca genellikle tıkanır kalırım.					
52. Fanteziler ya da hayaller kurmadan her şeyi gerçekte olduğu gibi görmeye çalışırım.					
53. Neler hissettiğimi bilirim.					
54. Benimle birlikte olmak eğlencelidir.					
55. Sahip olduğum kişilik tarzından memnunum.					
56. Hayal ve fantezilerime kendimi kaptırırım.					
57. Yakın ilişkilerim benim ve arkadaşlarım için çok önemlidir.					
58. Yeni şeylere başlamak benim için zordur.					
59. Eğer yasaları çiğnemem gerekirse, bunu yaparım.					
60. Endişeliyimdir.					
61. Yeni şartlara ayak uydurmak benim için kolaydır.					
62. Kolayca arkadaş edinebilirim.					
63. Can sıkıcı problemlerle nasıl baş edebileceğimi bilirim.					
64. Başkaları ile çalışırken kendi fikirlerimden çok onlarınkine güvenirim.					
65. Kendimi çok sık kötü hissederim.					
66. Konuşmaya başlayınca zor susarım.					
67. Çevremdekilerle iyi geçinemem.					
68. Zor şartlarda serin kanlılığımı nasıl koruyacağımı bilirim.					
69. Kendimi takdir ederim.					
70. İnsanlarla tartışırken, bana sesimi alçaltmamı söylerler.					
71. Tarzımı değiştirmem zordur.					
72. Hayatımdan memnunum.					
73. Başkalarının bana ihtiyaç duymalarından çok, ben başkalarına ihtiyaç duyarım.					
74. Hafta sonlarını ve tatilleri severim.					
75. Çok sinirlenmeden stresle baş edebilirim.					
76. Çok zor durumların üstesinden geleceğime inanıyorum.					
77. Acı çeken insanların farkına varamam.					
78. Genellikle en iyisini ümit ederim.					
79. Başkalarına göre bana güvenmek zordur.					
80. Endişemi kontrol etmenin zor olduğunu biliyorum.					
81. Başkalarının duygusal ihtiyaçlarını, kolaylıkla fark ederim.					
82. Abartmayı severim.					
83. Gülümsemek benim için zordur.					
84. Uygun bir zamanda negatif duygularımla yüzleşir, onları gözden geçiririm.					
85. Yeni bir şeylere başlamadan önce genellikle başarısız olacağım hissine kapılırım.					
86. İstediğim zaman " hayır " demek benim için zordur.					
87. Bir problemle karşılaştığımda önce durur ve düşünürüm.					
88. Yukarıdaki ifadelere samimi bir şekilde cevap verdim.					

EK- 2. Gözden Geçirilmiş Schutte Duygusal Zekâ Ölçeği

(Tatar, Tok ve Saltukoğlu, 2011:338)

	Aşağıda çeşitli durumlara ilişkin ifadeler bulunmaktadır. Lütfen ifadeyi okuduktan sonra size uyma derecesini sağ taraftaki kutucuklardan birini işaretleyerek belirtiniz.	**Kesinlikle Katılmıyorum**	**Katılmıyorum**	**Fikrim Yok**	**Katılıyorum**	**Kesinlikle Katılıyorum**
1.	Kişisel sorunlarımı başkaları ile ne zaman paylaşacağımı bilirim.					
2.	Bir sorunla karşılaştığım zaman benzer durumları hatırlar ve üstesinden gelebilirim.					
3.	Genellikle yeni bir şey denerken başarısız olacağımı düşünürüm.					
4.	Bir sorunu çözmeye çalışırken ruh halimden etkilenmem.					
5.	Diğer insanlar bana kolaylıkla güvenirler.					
6.	Diğer insanların beden dili, yüz ifadesi gibi sözel olmayan mesajlarını anlamakta zorlanırım.					
7.	Yaşamımdaki bazı önemli olaylar neyin önemli neyin önemsiz olduğunu yeniden değerlendirmeme yol açtı.					
8.	Bazen konuştuğum kimsenin ciddi mi olduğunu yoksa şaka mı yaptığını anlayamam.					
9.	Ruh halim değiştiğinde yeni olasılıkları görürüm.					
10.	Duygularımın yaşam kalitem üzerinde etkisi yoktur.					
11.	Hissettiğim duyguların farkında olurum.					
12.	Genellikle iyi şeyler olmasını beklemem.					
13.	Bir sorunu çözmeye çalışırken mümkün olduğunca duygusallıktan kaçınırım.					
14.	Duygularımı gizli tutmayı tercih ederim.					
15.	Güzel duygular hissettiğimde bunu nasıl sonlandıracağımı bilirim.					
16.	Başkalarının hoşlanabileceği etkinlikler düzenleyebilirim.					
17.	Sosyal yaşamda neler olup bittiğini sıklıkla yanlış anlarım.					
18.	Beni mutlu edecek uğraşılar bulmaya çalışırım.					
19.	Başkalarına gönderdiğim beden dili, yüz ifadesi gibi sözsüz mesajların farkındayımdır.					
20.	Başkaları üzerinde bıraktığım etkiyle pek ilgilenmem.					
21.	Ruh halim iyiyken sorunların üstesinden gelmek benim için daha kolaydır.					
22.	İnsanların yüz ifadelerini bazen doğru anlayamam.					
23.	Yeni fikirler üretmem gerektiğinde duygularım işimi kolaylaştırmaz.					
24.	Genellikle duygularımın niçin değiştiğini bilmem.					
25.	Ruh halimin iyi olması yeni fikirler üretmeme yardımcı olmaz.					
26.	Genellikle duygularımı kontrol etmekte zorlanırım.					
27.	Hissettiğim duyguların farkındayımdır.					
28.	İnsanlar bana, benimle konuşmanın zor olduğunu söylerler.					
29.	Üstlendiğim görevlerden iyi sonuçlar alacağımı hayal ederek kendimi güdülerim.					
30.	İyi bir şeyler yaptıklarında insanlara iltifat ederim.					
31.	Diğer insanların gönderdiği sözel olmayan mesajların farkına varırım.					
32.	Bir kişi bana hayatındaki önemli bir olaydan bahsettiğinde ben de aynısını yaşamış gibi olurum.					
33.	Duygularımda ne zaman bir değişiklik olsa aklıma yeni fikirler gelir.					
34.	Sorunları çözüş biçimim üzerinde duygularımın etkisi yoktur.					
35.	Bir zorlukla karşılaştığım zaman umutsuzluğa kapılırım çünkü başarısız olacağıma inanırım.					
36.	Diğer insanların kendilerini nasıl hissettiklerini sadece onlara bakarak anlayabilirim.					
37.	İnsanlar üzgünken onlara yardım ederek daha iyi hissetmelerini sağlarım.					
38.	İyimser olmak sorunlar ile baş etmeye devam edebilmem için bana yardımcı oluyor.					
39.	Kişinin ses tonundan kendini nasıl hissettiğini anlamakta zorlanırım.					
40.	İnsanların kendilerini neden iyi ya da kötü hissettiklerini anlamak benim için zordur.					
41.	Yakın arkadaşlıklar kurmakta zorlanırım.					

(Ters yönlü maddeler: 3, 4, 6, 8, 10, 12, 13, 14, 17, 20, 22, 23, 24, 25, 26, 28, 34, 35, 39, 40, 41)

EK- 3. Arıcak, Kınay ve Tanrıkulu Siber Zorbalık Ölçeği

(Kurutaş, 2017: 105)

1	İnternette başkasının adını kullanarak e-mail hesabı (MSN, Yahoo, Gmail, Mynet gibi) açarım.	Hiçbir Zaman	Bazen	Çoğu Zaman	Her Zaman
2	Facebook, Twitter gibi sitelerde başkalarının adını gizlice kullanarak hesap açarım.	Hiçbir Zaman	Bazen	Çoğu Zaman	Her Zaman
3	İnternette arkadaşlarımın ya da başka kişilerin kişisel bilgilerini kullanırım.	Hiçbir Zaman	Bazen	Çoğu Zaman	Her Zaman
4	İnternette başka kişilere virüslü mesaj (e-mail) gönderirim.	Hiçbir Zaman	Bazen	Çoğu Zaman	Her Zaman
5	Arkadaşlarımın şifrelerini onların haberi olmadan internette kullanırım.	Hiçbir Zaman	Bazen	Çoğu Zaman	Her Zaman
6	İnternette arkadaşlarımın şifrelerini kullanarak gizlice e-mail (MSN, Yahoo, Gmail, Mynet gibi) adreslerine girmeye çalışırım.	Hiçbir Zaman	Bazen	Çoğu Zaman	Her Zaman
7	İnternette arkadaşlarımın şifrelerini kullanarak gizlice onların oyunlarına girmeye çalışırım.	Hiçbir Zaman	Bazen	Çoğu Zaman	Her Zaman
8	İnternette başka kişilere onları tehdit eden mesajlar gönderirim.	Hiçbir Zaman	Bazen	Çoğu Zaman	Her Zaman
9	İnternette başka kişilere ya da arkadaşlarıma onların hoşlanmayacağı mesajlar gönderirim.	Hiçbir Zaman	Bazen	Çoğu Zaman	Her Zaman
10	İnternette başka kişilerin ya da arkadaşlarımın fotoğraflarını izinlerini almadan farklı sitelerde yayınlarım.	Hiçbir Zaman	Bazen	Çoğu Zaman	Her Zaman
11	İnternette başka kişilerin ya da arkadaşlarımın fotoğraflarını onların izinini almadan mesaj (e-mail) ile diğer kişilere gönderirim.	Hiçbir Zaman	Bazen	Çoğu Zaman	Her Zaman
12	İnternette başka kişilerle ya da arkadaşlarımla ilgili onların hoşlanmayacağı haberler yayınlarım.	Hiçbir Zaman	Bazen	Çoğu Zaman	Her Zaman
13	İnternette başka kişilerle ya da arkadaşlarımla ilgili gerçek olmayan söylentiler yayarım.	Hiçbir Zaman	Bazen	Çoğu Zaman	Her Zaman
14	İnternette başka kişilere ya da arkadaşlarıma hakaret eden mesajlar gönderirim.	Hiçbir Zaman	Bazen	Çoğu Zaman	Her Zaman
15	İnternette başka kişilerle ya da arkadaşlarımla alay ederim.	Hiçbir Zaman	Bazen	Çoğu Zaman	Her Zaman
16	İnternette arkadaşlarıma ya da başkalarına hoşlanmayacakları kötü isim ya da lakap takarım.	Hiçbir Zaman	Bazen	Çoğu Zaman	Her Zaman
17	Bir insanın yüzüne asla söyleyemeyeceğim şeyleri internette ya da cep telefonunda rahatlıkla söylerim.	Hiçbir Zaman	Bazen	Çoğu Zaman	Her Zaman
18	Cep telefonundan başka kişilere onları tehdit eden mesajlar gönderirim.	Hiçbir Zaman	Bazen	Çoğu Zaman	Her Zaman
19	Cep telefonundan başka kişilerin fotoğraflarını onların iznini almadan diğer kişilere gönderirim.	Hiçbir Zaman	Bazen	Çoğu Zaman	Her Zaman
20	Cep telefonundan başka kişilere onların hoşlanmayacağı mesajlar gönderirim.	Hiçbir Zaman	Bazen	Çoğu Zaman	Her Zaman
21	Cep telefonunu kullanarak başka kişilerle ilgili gerçek olmayan söylentiler yayarım.	Hiçbir Zaman	Bazen	Çoğu Zaman	Her Zaman
22	Cep telefonundan başka kişilere hakaret eden mesajlar gönderirim.	Hiçbir Zaman	Bazen	Çoğu Zaman	Her Zaman
23	Cep telefonunu kullanarak başka kişilerle alay ederim.	Hiçbir Zaman	Bazen	Çoğu Zaman	Her Zaman
24	Telefonla başkalarını arayarak onları rahatsız ederim.	Hiçbir Zaman	Bazen	Çoğu Zaman	Her Zaman

Ek- 4. Arıcak, Kınay ve Tanrıkulu Siber Mağduriyet Ölçeği

(Kurutaş, 2017: 107)

1	İnternette bir başkası benim adımı kullanarak kendisine e-mai hesabı (MSN, Yahoo, Gmail, Mynet gibi) açtı.	EVET	HAYIR
2	Facebook, Twitter gibi sitelerde bir başkası gizlice benim adım kullanarak hesap açtı.	EVET	HAYIR
3	İnternette arkadaşlarım ya da başka kişiler benim kişisel bilgilerim kullandı.	EVET	HAYIR
4	İnternette arkadaşlarım ya da başka kişiler bana virüslü mesaj (e mail) gönderdi.	EVET	HAYIR
5	Arkadaşlarım ya da başka kişiler benim haberim olmadan internett benim şifrelerimi kullandı.	EVET	HAYIR
6	Arkadaşlarım ya da başka kişiler internette benim şifrelerim kullanarak gizlice e-mail (MSN, Yahoo, Gmail, Mynet gibi adreslerime girmeye çalıştılar.	EVET	HAYIR
7	İnternette şifrelerimi kullanarak gizlice oyunlarıma girmeye çalıştılar.	EVET	HAYIR
8	İnternette beni tehdit ettiler.	EVET	HAYIR
9	İnternette bana hoşlanmayacağım mesajlar gönderdiler.	EVET	HAYIR
10	İnternette benim iznim olmadan fotoğraflarımı bazı sitelerd yayınladılar.	EVET	HAYIR
11	İnternette fotoğraflarımı benim iznim olmadan mesaj (e-mail) il diğer kişilere gönderdiler.	EVET	HAYIR
12	İnternette benimle ilgili hoşuma gitmeyen haberler yayınladılar.	EVET	HAYIR
13	İnternette benimle ilgili gerçek olmayan söylentiler yaydılar.	EVET	HAYIR
14	İnternette bana hakaret eden mesajlar gönderdiler.	EVET	HAYIR

EK- 4. (devam) Arıcak, Kınay ve Tanrıkulu Siber Mağduriyet Ölçeği

15	İnternette benimle alay ettiler.	EVET	HAYIR
16	İnternette bana kötü isim ya da lakap taktılar.	EVET	HAYIR
17	Yüzüme karşı söylemedikleri şeyleri internette ya da cep telefonund rahatlıkla bana söylediler.	EVET	HAYIR
18	Cep telefonundan bana tehdit eden mesajlar gönderdiler.	EVET	HAYIR
19	Cep telefonundan benim fotoğraflarımı izinsiz diğer kişiler gönderdiler.	EVET	HAYIR
20	Cep telefonundan bana hoşuma gitmeyen mesajlar gönderdiler.	EVET	HAYIR
21	Cep telefonunu kullanarak benimle ilgili gerçek olmayan söylentile yaydılar.	EVET	HAYIR
22	Cep telefonundan bana hakaret eden mesajlar gönderdiler.	EVET	HAYIR
23	Cep telefonunu kullanarak benimle alay ettiler.	EVET	HAYIR
24	Telefonla beni arayarak rahatsız ettiler.	EVET	HAYIR

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Soyadı, adı : İĞDE, Muhammet Emin

Uyruğu : T.C.

Eğitim

Derece	**Eğitim Birimi**	**Mezuniyet tarihi**
Yüksek lisans	Ankara Hacı Bayram Veli Ü.	2022
Lisans	Gazi Üniversitesi Gazetecilik	2016
Lise	Pursaklar İ.M.K.B. EML	2011

Yabancı Dil

İngilizce

Yayınlar

İğde, M. E. (2019). "Mobil bilgi yarışmalarının kullanımları üzerine görgül bir çalışma: Hadi bilgi yarışması örneği". *Nosyon: Uluslararası Toplum ve Kültür Çalışmaları Dergisi*, 3, 66-79.

ankara HBM

ankara HBM